

HALLEY KİMİ KURTARIR

SALÂH BİRSEL

deneme

HALLEY KİMİ KURTARIR

YAZKO

Türkocağı Cad.

No: 17 Kat: 2

Cağaloğlu-Istanbul

Yazarın öteki kitapları :

DÜNYA İŞLERİ şiir

ŞİİRİN İLKELERİ deneme

HACİVATIN KARISI şiir

GÜNLÜK günlük

SENİ BENİ SEV diyaloglar

ASES şiir

KIKIRIKNAME şiir

DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN roman

FRANSIZ RESMİNDE İZLENİMCİLİK inceleme

KENDİMLE KONUŞMALAR deneme

HAYDAR HAYDAR şiir

GOETHE inceleme

ŞİİR VE CİNAYET deneme

KAHVELER KİTABI anı ve inceleme

AH BEYOĞLU VAH BEYOĞLU (anı inceleme/2. basım)

KUŞLARI ÖRTÜNMEK günlük

KURUTULMUŞ FELSEFE BAHÇESİ deneme

BOĞAZİĞİ ŞINGİR MINGİR anı ve inceleme, 2. basım

KÖÇEKÇELER şiir

PAF VE PUF deneme

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi tesislerinde

dizildi, basıldı, ciltlendi 27 73 37

Kapak: Erkal Yavı

İstanbul, 1981

HALLEY KİMİ KURTARIR

SALÂH BİRSEL

1001 Gecce Denemeler
_Denemeler 5

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi

KÜLTÜR RÜZGÂRLARI

Abdühak Hamit'in *Sabr-ü Sebat* adlı oyunuyla ben orta-üçte burun buruna geldim. 1933 1934 yıllarıdır bu. (Allahallah yıllar da ne çabuk geçiyor). Oyunu bir sahnede izlemiş, yada kitabını okumuş değilim. Hış, okumak istesem de bulamazdım. Yeni harfler Hamit'in tüm kitaplarını kolay elde edilir olmaktan çıkarmıştı. (Şimdiler her kitap için durum bundan hallice değildir ya!)

Ne ki, *Sabr-ü Sebat*'ın bir bölümü okuma kitabımızda yer almıştı. Reşat Nuri'nin düzenlediği bu kitap gerçekten çok ilginçti. Yazıların çoğu Cumhuriyet çağı kuşağından seçilmişti. Çoğunun yaşı otuza ya gelmiş, ya biraz geçiyordur. Kitapta Fikret Adil'in «Annem» adlı bir yazısı yer almıştı. Yazının ilk sayfasında da bir fotoğrafı. Cin bakışlı, süzgün, oldukça da ciddi bir kişinin yüz çizgilerini sergiliyordu. Kitaptaki öteki resimler de — bunların arasında Necip Fazıl ile Ömer Bedrettin Uşaklı da vardı — çok ağırbaşlı, çok söz pehlivanı kişiler etkisi yapıyordu. Bunlar yazar olmayı aklına koymuş birine sanki şöyle sesleniyordular:

— Çalış, geceni gündüzüne kat, bütün kitapları oku, şiirleri tat, birkaç yıl sonra sen de okuma kitaplarında olursun.

Şu var ki, kitaplardaki çoğu yazılar beni açmazdı. Ama onları büyük bir saygıyla, yeniden yeniden okur, onlarda içimi ısıtacak bir şey bulmak için kendimi zorlardım. Türkçe öğretmenimiz — adı gerekli değil — bir gün sınıfta yine

kitapta yer alan Enis Böhic Koryürek'in bir şiirini okutmuş, arkasından da «İşte şiir» yargısını oturtmuştu. Koryürek'in «Uğursuz Baskın» adlı şiiriydi bu. Ben şiirden bir şey anlamamış — daha sonraki yıllarda da anlamadım — ama onu evde bizimkilere okuyarak Koryürek'in büyük bir şair olduğunu söylemiştim. Belki «İşte şiir» höngürtüsünü de yuvarlamışımdır.

Şimdiler, hiçbir okuma kitabında bu kadar çok genç yazara raslayamazsınız. O Atatürk Çağıdır. Bir daha da geriye zor gelir. 1940 Kuşağı bugün altmış yaşma merdiven dayadığı, ya da altmış yaşı gerilerde bırakmaya başladığı halde — iki, üç şair bir yana — kimselerin öyküsü, denemesi, ya da şiiri okuma kitaplarında boy göstermez. Bundan 15 yıl önce Suut Kemal Yetkin bir arkadaşıyla birlikte düzenlediği lise edebiyat kitaplarında genç yazarlara çokça yer ayırmıştı ama — bunların arasına benim günlüğümden bir parça da sıkıştırılmıştır — sonradan Talm-Terbiye, Adnan Ötüken Kültür Müsteşarlığı koltuğuna oturunca, bu kitapların okullarda okunmasına karşı çıkmıştır.

Okul kitaplarında genç yazarlar hiç mi yok? Var, var ya, çoğu yada tümü ikinci, üçüncü sınıf şair. Onların da en tatsız, en tuzsuz şiirleri. Bu, elbet bu işlerin başında bulunan kişilerin, bu kitapları haddeden geçiren kodamanların beğenilerinden gelmektedir. Bunlar yeni sanatı, canlı sanatı anlayacak çapta olmadıklarından, onun yayılmasını önlemeyi de ulusal bir görev sayıyorlardır.

Ama yığınların, çokların da yeniye açık olduğu, yeni ve taze şiirler karşısında çalmadan oynadığı sanılmamalıdır. Herkes şu basmakalıp ve yarışalak yerli filmler karşısında eşekten düşmüş karpuzla döner de Melih Cevdet'in, Oktay Rifat'ın, Metin Eloğlu'nun, Turgut Uyar'ın, Edip Cansever'in, Cemal Süreya'nın yada Süreyya

Berfe'nin şiirleri karşısında bana mısın demez.

Birleşik Amerika düşünürlerinden Marshall Mc Luhan *Understanding Media* (Mediaları anlamak için) adlı kitabını yayıncıya götürdüğü vakit adamcağız iyisinden bozulmuştur. Mc Luhan'ın kitabının dörtte üçü yeni düşünceler, yeni kavramlarla dolup taşıyordur. Yayıncı ise bir kitabın ancak onda birinde yeni düşünceler olması gerektiğine inanıyordur. Yeni düşünceler bu sınırı aşacak olursa kitabın satma şansı yitiecektir.

Burada «kocakarının kızgını, yüzüne vurmuş düzgünü» denilmesi yerinde olacaktır. Gelgelelim ki gelgelelim, o hurda şairler, o takma kafalı yazarlar da, bir kenarda, suspus olup oturacaklarına, gerçek yazınerlerinin yerine kendilerinin okuma kitaplarına alınmaları için bin türlü fisk ve fücür çamuruna yatarlar. Denilebilir ki, sanatçıların solculukla suçlanması, yurt hayını gösterilmesi işine politikacılardan önce bunlar başlamışlardır. Yani okul kitaplarına girmek istiyor musun, istemiyor musun, istiyorsan kılçığı çok şiirler yazacaksın. Yanılıp da iyi şiir yazdın mı, bütün yıldırımlar senin üstündedir.

Ne bileyim, belki bütün bunlar olmamıştır, okurlara hava atan şairler, kendilerine karşın, okuma kitaplarına serpiştirilmiştir. Gerçek olan şudur ki, Türkiye'de sanatçılar bir kenara itelenmiş, sanatçı olmayanlar baş köşelere buyur edilmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil bir yazısında — 1930 kuşağı yazarlarından açarken — bu külüstür yazarların, bu piştov ve tüfek meraklısı şairlerin dürümünü şöyle dile getirir:

— Şimdiler pek çok üstünlük gösteren genç şairler var. Ama bundan daha çok, şiirde kötü etkinin doğmasına yol açanlar var. Bu ikinci tür şairlerin çokluğu, birinci türden azlığı boğmak tehlikesini göstermekte ve yeni kuşaktan,

gerçek anlamıyla şiir ve sanat yapıtı bekleyenleri umutsuzluğa sürüklemektedir. Dergilerin, dahası, günlük gazetelerin, dokuncalı bir koruma ile, gelececeklerini sandıkları bu sahte yeteneklilere, konukseverlikte elverişli davranmaları da yeteneklerin yok sayılmasına yol açmaktadır. Hele eleştiri konusunda, ellerinde bulundurdıkları yetkileri kullanmada, nasılsa gevşek davranmayı yeğleyenler yeni Türkçenin şiir sanatına karşı önemli görevini unutuyorlar kanısındayım.

Görülüyor ki, o zamandan bu zamana hiçbir şey değişmemiş. Kampanya, aynı kampanya. Beğeni, aynı beğeni. Oysa insanları bir yerde tutamazsınız. Onları en gözü bağlıların, en kafasızların çizgisine ingirdetemezsiniz. Siz kaşı gözü solmuş kavramlara dört elle sarılısanız da, her gün yeni düşünceler, yeni görüşler, yeni yaşam biçimleri bir yerlerden fışkırıp toplumu etkilemeye çalışır.

Yeniden Marshall Mc Luhan'a dönelim. Mc Luhan bugün Birleşik Amerika'da, sevilen, moda olan şeyleri gençlerin «soğuk» sözcüğü ile değerlendirdiğini söyler. Oysa eski kuşak bunun için sıcak sözcüğünü kullanıyordur. Yani bugünkü gençlerin anaları, babaları güzel bir film karşısında «Çok şirin, çok sıcak» demişlerse, bugünün delikanlıları «Çok soğuk» demektedirler. Bunun nedenini merak eden birine gençler şu karşılığı dikmişlerdir:

— Siz orta yaşlılar, biz boy atmaya değin sıcak sözcüğünü yakıp tükettiniz de bize soğuk sözcüğü kaldı.

Uzun lafın kısası, istense de, istenmese de toplumda birtakım kıpırdanmalar, değişmeler olacaktır. Bunlar karşısında başını kumun içine sokmak, günün değerlerine arka dönmek, iyi şiire kötü, kötü şiire iyi demek insanı nereye ulaştırır? İnsanlık, insanlık dışı davranışlarda

mıdır? Derdimiz günümüz Hafız Burhan plaklarını dinlemekle mi geçecek?

Diyeceğim, bütün bunlar bizi, edebiyat tarihlerinin olsun, okuma kitaplarının olsun yeniden yazılması gerçeğine götürmelidir. Yalnız, bunları yine aynı kişiler, gerçek değerlere kapalı zorbalar — genç kafaları külüstür şiirlerle yıkamak zorbalıktır — düzenleyecekse sonuçtan bir şey değişmeyecektir.

Şu gizli kalmasın ki, bugünkü günde, gençlerimiz okullardan yaşam ve insan sevgisi, kendi kişiliğini denetleme gücü, başkalarına saygı duygusu, güzel şeyler karşısında hayran kalabilme yetisi elde etmeden, eşitlik ve özgürlük kavramlarına sıkıca yapışmadan çıkıyorlarsa bu, okuma kitaplarındaki kaknem ve sölpük şiirler, üstüne ölü toprağı dökülmüş yazılar yüzünden olmaktadır.

Başka bir şey daha söyleyelim: Birbirimize sevgimizi yitirmemizin, birbirimizi otobüs duraklarında yada kahve önlerinde kurşunlamamızın temelinde de bu sanat sevgisinin yokluğu yatmaktadır. Çünkü sanat sevgisi, bir yerde, insan sevgisiyle, toplum sevgisiyle birleşir.

Ben bunu bilirim, bunu çalarım: yığınlar arasından kültür rüzgarları estirilmeden hiçbir ulus uygarlık denizinde gemi yüzdüremez.

GFL BENİM GÖZÜM ÇIKAR

Sanırım Türk okurları Bertrand Poirot-Delpech'i pek tanımazlar. Gerçi Poirot adına Agatha Christie'nin polis romanlarında sık sık raslamışlardır ama bunun o kılkuyruk hafiye ile de, hafiyeyle son zamanlarda *Nil'de Ölüm* filmiyle beyaz perdede canlandıran Peter Ustinov ile de bir ilişkisi yoktur. Yani bu balık başka balık. Bu balık *Le Monde* gazetesinin yazın eleştirmeni. 1972'lerde aynı işi yapan Pierre-Henri Simon dünyamızdan göçünce, gelip buraya konmuş, o gün bugündür, *Le Monde*'un haftada bir yayınlanan kitap ekinde — bizim gazete patronlarının kulağı cınlasın — kendisine ayrılan köşede eleştirilerini sürdürüyordur.

Benim arada bir bu yazarın çizistirdiklerini okuduğum olur. Okumasam bile şöyle bir yan gözle süzerim. Bu hafta da aynı şeyi yapacaktım ki, ortasından ve sonundan bir iki satır okuyunca merakım kalktı, oturdum yazıyı baştanbaşa tartak martak getirdim.

Yazı Albert Camus üzerine. Ben onun Sartre'la çekiştiğini bilirdim ama bütün Fransız yazarlarının ona karşı olduğunu bilmezdim. Meğer Sartre olsun, Simone de Beauvoir olsun, onu bir değer cücesi sayarken Malraux da ona yazar gözüyle bakmaz, Cezayir Savaşında ondan yararlanıp — Camus de Cezayirlidir çünkü — yararlanamayacağını düşünürmüş. Mauriac'la Breton da ona pek saygınlık gösterme-

mişler. Dahası, Camus 1957 yılında Nobel Yazın Ödülünü aldığı vakitler, Fransız yazarları onu nasıl yerden yere çalacaklarını düşünür dururlarmış. Kimileri onun modası geçmiş bir yazar olduğunu ileri sürerken, kimileri de artık tükendiğini, yazacaklarının tümünü yazdığını bangır bangır bağırıyorlardır. Bunlar arasında Camus'ye: «Terbiyeli küçük bir düşünür» deneyler de varmış. Hele kimileri onun Nobel ödülünü alacak güçte olmadığını ilan etmekten bile çekinmemişler. Gericiler ise onu komünistlikle suçlarken, komünistler de gericilikle karalıyormuş. Bir köpek dolabı ki içinden çıkabilirsen çık. Tanrı tanımazlar da onu dini bütün bir Hristiyan olmakla aşağılamışlar. Buna karşılık katolikler ona «kendini bile anlamamış bir Hristiyan» gözüyle bakarmış. Dahası var, kıskanç-köpekler de ona çelme takmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlarmış.

Le Monde eleştirmeni soruyor: «Düşmanlıkta ve alaşağı etmede böylesine bir dayanışma neden?». Sonra da buna yine kendisi yanıt veriyor: «Fransız aydınları, öteden beri, belli bir yere kondurulamıyan sanatçılara arka dönmüştür.»

Poirot-Delpech'in yazısı, *Publishers Weekly* dergisi ile *New York Times* gazetesinin Avrupa Yazını uzmanı ve habercisi Herbert R. Lottman'ın Camus üzerine döktürdüğü bir yaşamöyküsü dolayısıyla yazılmıştır. Kitap 694 sayfa ki yazarı bunu kaleme almak için Camus'yü uzaktan yakından tanıyan herkesi konuşturmuş, onunla ilgili en küçük belgeleri yanyana getirmiştir. Poirot-Delpech, Lottman'ın çalışmasını bir F.B.İ. araştırmasına benzettikten sonra şunları sıralıyor:

— Biz bu kitapla Camus ailesinin Cezayir'e yerleşme öyküsünü de Camus'den daha iyi bilmiş oluyoruz. Bu yerleşme, Camus'nün yayın-

lamadığı ve ölümünden az önce yemiden elden geçirmeye başladığı *İlk İnsan* adlı özyaşamöyküsünde ortaya atılan zamanın da gerisine sarkmaktadır. Camus veremin ilk sarsıntılarına uğradığı günler hangi kitapları okuduysa, hangilerini yazmayı tasarladıysa onları da biz en hurda ayrıntılarına kadar öğrenmiş bulunuyoruz. İlk karısının çeyizini, ikinci karısı Lyon'a kendi yanına geldiği yıl o kışın ne denli damlara, bacalara, kapılara ağız dolusu saldırdığını, Camus'nün ard arda değiştirdiği tüm evlerin planlarını, meşin çantasının yamalı köşeleriyle berkitilmiş kilitlerini de bu kitap veriyor bize.

Poirot-Delpech'in yazısında ilgimi çeken, daha doğrusu kafamın iniş-çıkış dolabını bozan, ağır askerle Camus'nün üzerine gelenlerin tutumudur.

Bizim memlekette, çok şükür, bugüne değin böyle şeyler görülmüş değil. Bizde kimsenin babayiğitliğine çam kömürü sürülmez. Bir kez Türkiye'de akli erik bir kişi, çok yağış alan, çok yağış veren bir yazara, durduğu yerde: «Sen küçük bir düşünürsün.» demez. Çünkü çoğunluk düşünceye kapalı olduğu için, o yazarın büyük düşüncelerle mi, küçük düşüncelerle mi yatıp kalktığını kestiremeyeceği için böyle bir terbiyesizlikte bulunmaz.

Gerçi, yazarları bizde de sağcılar solculukla, solcular da sağcılıkla suçlar ama bu, hiç mi hiç, kesin değildir. Bir de bakarsınız ki bugün solcu denilen bir kimseye yarın sağcı, öbürgün toplumcu, dördüncü gün ise faşo denilmektedir. Şu da var ki, yazarlarımız da haftanın üç günü solcu ise, üç günü de sağcıdır. Yalnız pazarları dinlenme günü olduğu için, o gün solculuğa, sağcılığa pek yelken açmazlar.

Bizim bir iyi geleneğimiz de büyük yazarlarımızın, kurna başı soygunu genç yazarlara her zaman için el uzatmalarıdır. Bunu yapmadıkları

zaman bile salonlarda, yada gazete sütunlarında gençlere omuz vermekten büyük hazlar ve mutluluklar aldıklarını söylerler ki bu bile birçoklarım Avrupa ve Amerika bankalarından taze para almışcasına sevindirir.

Ne oluyoruz, bizde yazarların ekmek hakkını koruyan dernekler de vardır. Baştakiler, kendilerini hep gerilerde tutarak ille de üye yazarların ışıldaması için 250 mumluk mantar-ampul yakarlar. Eh, sen o zaman da toplumun yarar adamı olmazsan, dernek yöneticileri ne yap-sın? Doğrusu eşkin atlar, bunların özverileri yanında kaç para! Kâfir yüzlü Hristiyan memleketlerinden yemeli, içmeli çağrılar bile gelse yöneticiler «Yaban yerlerde üyelerimizin akı sarısına karışırsa, sonra biz ne yaparız?» diye-rek o tehlikeli ve Yahudi sıtmalî çağrılara ken-dilerini postalamakta bir an duraksamazlar. Di-yeceğim, Türkiye'de, şimdiye değin, büyük bir yazarı «dillenmiş, yırtık bir Frenk kızı» duru-muna kimseler düşürmemiştir. Düşürenler ol-muşsa da bunu öyle ustaca, öyle gizli kapaklı yapmışlardır ki yazarların kendileri bile bunu anlayamamışlardır.

Bir de var ki, bizim memlekette kıskançlık diye bir şey söz konusu olamaz Zaten bütün köşebaşları kıskanç-köpeklerin elinde. Kime çel-me takacaklar, kimi kıskanacaklar? Haa, bakın, aralıkta, bir yazarın gözünün oyulduğu olur ama, o da yazarın gözünü parlatmaktan başka bir amaç gütmaz. Göz, bademyağı ve vimle iyi-ce oyulduktan sonra da yine eski yerine takılır.

Yazımızın bu noktasma geldikten sonra, artık çekinmeden sorabiliriz:

— Ey Françeliler, bu sizin yaptıklarınız in-sanlık yolu değildir. Şimdi anlattıklarımızdan sonra utanıp, başlarınız aşağı düştü mü?

D O Ğ A

Cesare Pavese, bir öykünün ilk satırı yazıldı mı bütünü tasarlanmıştır, der.

Olaylar dizisini düğümlemek, öyküye hava basmak için geriye sabırlı olmaktan başka iş kalmaz.

Picasso da, Malraux'ya, tuvalini boyamak için bir düşünceden yola çıktığını söylemiştir. Nedir, Picasso o çıtıptı ilk adımların atılmasına meydan veren bu düşüncenin belirgin olmasına pek kulak asmaz. Tersine, belli bellisiz olmasını yeğler. Ona göre ressamın ne istediğini pek bilmemesi dokuncalı değildir. Yeter ki, ne istemediğini kestirebilsin.

Bunlar, bizi ozanın tanımına getirir.

Doğa ile ortaklık yarışına çıkan ozan, hangi yoldan koşacağını, hangisinin de yanına yaklaşmayacağını çok iyi bilir. Bu gücü, bu yeteneği de ona kendi dili, yani biçemi (uslubu) verir.

Şiiri belli bir düzeye fırlatacak olan bu dildir. T.S. Eliot, konu denilen kışlık salçanın, dil önünde, şiirin amacı olmaktan çıktığını, gerilere, kuytuluklara çekildiğini söyler.

Eski bir yazımızda, şiirdeki yapının, biçimin okurlara, şiirin tümünden çıkan tadın yanı sıra bir ikinci tad verdiğini yazmıştık. Şimdiki aklımız olsa, gerçek tadın bu biçemden kaynaklandığını söylerdik. Ne var, biçem, birçoklarının sandığı gibi, tıntın bir şeytanminaresi değildir. O, anlatımın, dilin, söz dolabının, biçimin vede içeriğin ta kendisidir. O yoksa, şiir de, ilk

düşünce de yoktur.

Peki ama nedir bu ilk düşünce, bu tohum?

Bizcesi, kimi yerde bir sözcük, kimi yerde bir sözcük sağanağıdır. Ozan, şiirini düzerken bu ilk mayaya dört elle sarılır. Onu karaların ve denizlerin başbuğu yapmak için dizelerini, boyuna, sağdan-soldan çekeleyip durur. Bu ilk düşünce — buna ilk dize de diyebiliriz — başka dizelere yol vermeyen bir çıkmaza sapsansa da ozan ondan yine de vazgeçmez. İlikten düşmüş dizeler katacağına, onu bir başına bırakır. Onuruna kara düşürmez. Ozanlardan geriye kalan savruk kâğıtlar (evrak-ı perişan) arasında böyle ipini koparmış dizelere raslanması bundandır.

Ne ki şiir, yana yana dönen bir donanma fişegidir. Kimi zaman çok başka bir şey olur. Ozan ilk mayanın şenliğinde yüzerken, yeni mayalara raslar. Raslayınca da eskisini dehleyip yenilerine el atar.

Ozana yine de herşey dışardan, Tanrının gününü, bıkmadan-usanmadan evreni yıkıp onaran insanlardan, şap şap kalabalıktan gelir. Bu, nasıl şerbet ki, dışardan devşirilen esintilerin, bir süre sonra, dış dünya ile hiçbir ilişkisi kalmaz. Her ses, her renk, her görüntü ozanın eti, kanı ve sinirleri olur.

İşte bu noktaya gelindiği, yani elektrikler birdenbire kesildiği zaman Picasso da ağaçları, doğaya hiç mi hiç bakmadan boyamaya koyulur. Doğadan aldığı her şeyi yıkıp yere indirir. Onlara bambaşka bir yaşam, bambaşka bir kişilik katar. Sonunda da «Madam Bovary benim» diyen Flaubert gibi o da şu uzun havayı çağırır:

— Ağaçlar benim.

TANGO RENGİ

Ciceron, Demostenes'in en alengirli söylevinin, en uzun söylevi olduğunu söyler.

Ona göre, Demostenes'in ağzından bal akar. Konuşması ne kadar uzun sürerse, ondan devşirilen şapşup da o kadar uzun olur. Demostenes laf doğramada ses perdesinin, sözcükleri kullanım biçiminin, yüz çizgilerinin vede el-kol kıvıltılarının yüzdeyüz etkili olduğuna inanır. Bu yüzden, sık sık ağzına çakıtaşı doldurarak deneyler yapar. Sesini gıygıylamak içinse dağa tırmanır. Tırmanırken de kendi kendine söylevler çeker. Soluğunu tutarak dizeler ve tümceler söylemeyi de alışkanlık durumuna getirmiştir. Evinde büyük bir duvar aynası da vardır. Söylevlerini çokluk onun önünde düzenler.

Söylevlerine alay ve saraka tıktırmayı da unutmaz. Üstelik, kimseden de lafını esirgemez. Yavaş konuşur. Akıl tasına düşeni lap diye ortaya çıkarmaz. Geçici bir başarı sağlamak, yada raslantılardan yararlanmak ise onun işi değildir. İskenderiye Kitaplığının kurulmasında emeği bulunan Phalère'li Demetrios ile Kirene'li Eratostenes'e kulak vermek gerekirse, Demostenes'in söylevleri, yazılı biçimlerinden daha atak, daha ateşlidir. Eratostenes onun, söylevlerinin çoğu yerinde öfkeye bindiğini de açıklar.

Gelin görün ki, kimileri onun sesini kaba, sölpük ve yanlış bulur. Kimileri de Atina'lı Demados'u ona yeğ tutar. *Karakterler* adlı yapıtın

yazarı Théophraste — La Bruyère kendi *Karakterler*'inde ondan çok esinlenmiştir — ise Demostenes'e Atinalılara yakışır bir söylevci gözüyle bakarken, Demados'u Atina'dan üstün tutar. Doğrusu, Demostenes'in çağdaşları onu sağdan, soldan çekelemekten — eski bir yasadır bu — bir an geri kalmazlar. Sphette'li Pölyeucte de söylevcilerin toriği Demostenes ise, en yeteneklisinin de Atinalı General Phocion olduğunu söyler. Çünkü Phocion en küçük tümcelerine bile büyük anlamlar sıkıştırırmış.

Tarih kitapları Kadıköylü Thrasimakhos ile Bizanslı Theodoros'un da yaman bir söylevci olduğunu yazar. Kadıköylü, İ.Ö. V. yüzyıl sonlarında Atina'da dersler vermiştir. Eflatun'un *Devlet*'inde Sokrates'in lafladığı kişilerden biri de odur. Sokrates onu boyuna iki seksen yere serer ama, o da Sokrates'in kendisini yenilgiye uğratmasına omuz verir. Yapıtları bize değin ulaşmamıştır. Yalnız, sözbilim üzerine bir kitabı olduğu bilinir. Bir de Aristoteles gibi söylevlerden yapılmış bir derlemesi vardır.

Diyeceğim, Romalılar olsun, Yunanlılar olsun laflamaya pek düşkündürler. Atinalı tarihçi Thukidides, Peloponez savaşını anlatan kitabına tam 39 söylev basmıştır. İlkçağ yazarları, Halikarnaslı Denis bir yana, onu bir söz cambazı sayarlar. Demostenes bile onun tarihini sekiz kez, baştan sona yazmıştır.

Eski sözümüzde kalırsak, o çağda söylevcilik, halkın toplandığı yerlerde tellalların omuzlarında satılır. Abdera'lı Protagoras, Elis'li Hippias, Lentini'li Gorgias gibi bilginler (Sofistler) Atina'ya gelip otağ kurmadan önce, yıllarca bütün Hellas'ı dolaşarak sözlü yazının kurallarını yaymışlardır. Gerçi bilginlik, safsatacilık bir ara — V. yüzyıl sonu — benbencilik, kuşkuculuk, üçkağıtçılık kavramlarından ayırt edilemez olmuştur ama, dilbilgisi ve söz sanatı ile uğraşanlar

safsatacılardan çok şey kapmışlardır. Hellas'lı söylevcilerin en önde geleni Lysias'm, Thukidides'e öğretmenlik yapmış olan Anthipon'un, Atinalıların Perslere karşı Makedonyalılarla birleşmesini savunan, böylece Makedonyalı II. Filip'in Atina ile Thebai'yi ele geçirmesine neden olan İsokrates'in söylevcilik okulları bile vardır. Aristoteles de, İsokrates'in ölümünden üç yıl sonra, İ.Ö. 335 yılında, o ünlü lisesini kuracaktır. Derslerini, öğrencileriyle birlikte, bahçede gezinirken verdiği için gezimci (peripatosçu) diye anılan okulda da en çok İsokrates'in söylevleri üzerinde durulur. Bütün bu söylevci öğretmenlerin ellerinde, gelmiş geçmiş sanatçıların söylevleri ile söz söyleme sanatı üzerindeki düşüncelerinden oluşan derlemeler de vardır. Aristoteles *Retorik* (Sözbilim) adlı kitabını yazmadan önce bu derlemeler üzerine düşmüştür.

Aristoteles söylevlerin en çok orak zamanına önem verir. Onun demesi, söylevlerin sonu dört evreden oluşur. İlkin, dinleyicilerin kesik kurdela durumuna düşmesi için yandan çarklı bir türkü tutturulur. İkinci devrede, daha önce ortaya yığılanlar gübür mübür edilir, yada ortasından yumuşağa alınır. Daha sonra — ki ne yapılacaksa bu evrede yapılır — dinleyiciler bir gündoğupoyraza bindirilir. Sonuncu evrede ise söylevciler, kısa bağlanmış buzağı gibi, yeniden konunun çevresinde dört dönmeye başlarlar.

Uyanık ve uzgörülü kişiler bilir ki, laklakanın da, yazı sanatının da birtakım kuralları vardır. Yazıyı yada konuşuyu canlı tutuyor, ping-pong'da olduğu gibi, topları zamanında çeliyor, imgeleri dengeleyebiliyorsanız yazınız ve konuşunuz da kılıç ve kalkan ve tırh ve altıpatlar ve hançer ve tüfek ve palyoş ve gaddara ve kaput ve şalvarla donanmış demektir. Eflatun'un yapıtlarının hiç eprimeden, tozlanmadan bugüne değin uzamasının nedeni de bu kuralların hiç

savsaklanmamış olmasıdır. Yoksa, onlardaki düşünce ve duygular çoktan aşılmış, çoktan genel duygu sazına verilip çalınmıştır.

Yüreğim burkularak söylüyorum, Eflatun'un diyaloglarında hava kaçırmayan bir mantığa da her vakit raslanılamaz. Bu biraz da diyalogların damında yürüyen Sokrates'in konusu yönteminden gelir. Filozofumuz, sorularına herkeslerin, en ünlü, en bilgili düşünürlerin bile kısa ve yorumsuz karşılıklar vermesini ister. İşin tuhafı, tüm Atinalılar da buna, saç üstünde hindi gibi kızartılsalar da güle oynaya boyun eğer. Hippias şöyle diyecektir:

— Ben tapınağa her gidişimde karşıma ilk çıkanın dileğine uyararak, hazırladığım konular üzerinde söylev çeker, sorulan her türlü soruyu karşılarım. Bugün Sokrates'in sorularından mı kaçacağım!

Öğrencilerini sesiyle büyüleyen Protagoras, bir kez bu yöneme karşı çıkmak istemişse de, oradakilerin üstelemesiyle Sokrates'in isteğine uymak zorunda kalmıştır. Arada Filozofumuz, Protagoras'ın, yöntemini kabul etmemesi halinde başını alıp gideceğini fısılayarak çevresine gözdağı vermekten de çekinmemiştir. Neyse ne, Sokrates bilimi, insan gücüyle aynı teraziye vurmak isterse, işe güçlülerin güçlü olup olmadıklarını sormakla başlar. Karşısındaki: «Evet güçlüdür.» derse, o vakit de güreş sanatını bilenlerin, bilmeyenlerden ve kendilerinin bilmeden önceki durumlarından daha güçlü olup olmadıklarını gündeme getirir. Karşısındaki yine eveti yapıştırır, Sokrates de, konunun kılçıklarını ayıklamadan: «Bilgi kuvvettir.» yargısını yuvarlar. Hayıflar ona ki, bu yöntem kişilerin düşüncelerini yeterince sergilemelerini kösteklediği gibi, yazılardan yada konuşulardan yanlış sonuç çıkarılmasına da çanak tutar. Kendisine, «Korkusuzlar atak mıdır?» diye sorgu yö-

nehtilen kimse, ister istemez: «Evet ataktır.» karşılığını verir. Nedir, bütün atakların korkusuz olamayacağını söyleyemez. Çünkü sorulan sorunun içinde böyle bir şey yoktur.

Bir uzmanlık göstererek diyelim ki, Eflatun'un diyalogları canlılığını, dayanıklılığını Phaidon'un, Gorgias'ın, Alkibiades'in, Menexenos'un, Philebos'un, özellikle de Sokrates'in düşüncelerinden almaz. Bu düşünceler ne denli tırfilli sahanlarda sunulursa sunulsun, diyalogların değeri, yaşamın içinde yakalanmış olmalarından ve akışlarını aksatacak gereksiz öykülerle cacıklık lafların konu dışı bırakılmasından kaynaklanır.

Denilebilir ki, bir yapıtın rengi kendi öğelerine, kendi parçalarına da pek bağlı değildir. Dört dörtlük bir yapıt, iki elinizin arasına alıp havaya kaldırdığınızda, gevrek bir karpuz gibi tık etmiyorsa, parçaları ne kadar ısıldarsa ısıldasın, yapıtın bütünü beş para çalışmaz.

Ne var, kuru canıyla yaşayan her yazar, yani her babayiğit yaratıcı bu tık sesini, bu tango rengini ele geçirmenin üstesinden gelemmez.

İsviçreli romancı C.F. Ramuz kitap adlarının, yapıtın kendisine değil de, rengine verildiğini söyleyecektir.

YAZININ TADI

Aptullah Cevdet, Süleyman Nazif'in düzyazısına öyle kolay kolay raslanamıyacağını söyler.

Ona göre, *Batarya ile Ateş* yazarının düzyazısı, kendini iki bin metre yükseklikten büyük köpükler ve vaveylalarla aşağı atan bir çağlayan gibidir. Hazret, aslanlarla cilveleşen, onları boyunduruğu altına alan bir eğitmene de benzer. En yırtıcı, en kıkırdak sözcükler ondadır. Sözcüklerinin aslanlığı, aslanların aslanlığından daha görklü ve daha tehlikelidir.

Gelgelelim, Aptullah Cevdet, Süleyman Nazif'in düzyazısından bir şeyler damıtılacaksa, bunun ancak müşiki cızırtıları kesildiği vakit gerçekleşebileceğini de açıklamaktan kaçınmaz.

Doğrusu düzyazı, rüzgar şorok kible vaktinde tutulduğu yada gündoğusu poyraz estirildiği için değerli sayılamaz. Bir yazıda en önemli şey lafın dümenidir. Lafın dümenine söz geçiremediği için yazarlar yazılarını, çokluk, yinelemeler, pısmalar, öğürmeler, kemkümeler, aksırıklar, tıksırıklar vede bitmez tükenmez öykülerle doldururlar. Bunların arasında yazı sona erdiği halde, hızlarını alamayıp laf salatasını sürdürenlerin sayısı da oldukça kabarıktır.

Kısacası, bir yazı ne zaman başlar, ne zaman biter, ne zaman selama durur, ne zaman havalandırılır, ne zaman saksıya alınır, bunlar bilinmiyorsa lafın dümeni de bilinmiyor demektir. İşin tuhafı, yazının bütün tadı, bütün balı da bu dümendedir. Şu unutulmamalı ki, yazının tadı yoksa hiçbir şeyi de yoktur. Ne ki, kimi ya-

zarlar yazının tadına kulak asmadan dokuz kapının zilini çekerler. Polonyalı yazar Witold Gombrowicz 1954 yılında günlüğüne şunu kıstırmıştır:

— Bir gün neden bunca büyük sanatçının XX. yüzyıl boyunca bu kadar okunmaz kitaplar yazdıkları öğrenilecektir.

Yazının tadı, sözcükleri giydirmek, soyamak, yatırmak, kaldırmak, koşturmak, oynatmak, sıçratmak vede onlara diz çöktürmek perende attırmak — aman dikkat düşüncelere basmayın — , bedeneğitimi yaptırmakla ortalarda salınır.

Yazının tadı deyince akıl tasına ilk Haşim'in adı düşer. O, düzyazıyı bile şiir gibi düzer. Yazdıklarında ne artık bir söz, ne de eksik bulunur. Ataç da aynı yollardan geçer ama o, yazısının önünü şiirle kesmeyi düşünmez. Bol bol laf üretilip, bol bol yazmaya bakar

Kaleminden yağla bal damlayan yazarlardan biri de Ahmet Rasim'dir. Onun sözcük dağarcığı da insanda ne takat bırakır, ne soluk. On da her şey binlerin üstüne oturtulmuştur. Sevgilinin bile yüz türlü görünümü vardır. Hoppa, züppe, yosma, dilber, haspa, cilveli, işveli, şiveli, edalı vede vefalıdır. Ayrıca afet-i devran, ruh-u revan, meşhur-u cihan, serv-i hıraman yani amanın aman denizlerinde yüzer. Yanakları da gül, parmakları kalem, tırnakları karanfil, kaşları ok, ağzı hokka, zülüfleri kement, dili bülbül, saçları sümbül, dudakları ise mül yani şaraptır. Kısacası, güldür bre güldür. Hanendeliği ise azbuçuk üzerinedir. Gelin görün ki Hazreti Balta, bu güzeller güzelinin yoluna çıkmıştır. O da vurgun, tutkun, meftun, uygun, yorgun, argın, sargın, baygm, sulu ve kokuludur. Şairliği ile mahirliği de yüksek gradodandır. Sevgilisine bir mektup uçuracaktır ama uçurmamıştır. Ne var, mektubun akşama, sabaha iletileceği daha

şimdiden Galata, Beyoğlu, Macuncu, Çarşııcı, Bendler, Büyükdere, Veliefendi, Çırpıcı Çayırı, Fulyatarlası, Şişli Tepesi, Bitli Kâğıthane, Avratpazarı, Binbirçiçek, Şafak, Gülistan Bahçesi ve Renklifener Sokağında tefe verilip çalınmaya başlamıştır. Ahmet Rasim de, mektup eline geçerse — ki geçeceğine inanmaktadır — onu kritik edeceğine yani onunla badenuş olacağına söz vermiştir.

Bunlara istenilirse, ama istenilirse, Sermet Muhtar Alus da eklenebilir. Ne ki, onun romanlarına (*Kıvırcık Paşa, Harp Zengininin Gelini, Pembe Maşlahlı Hanım, Eski Çapkın Anlatıyor* vb.) zinhar yaklaşılmamalıdır. Yaklaşılacaksa, İstanbul hanım ve beylerini, İstanbul eğlencelerini, İstanbul seyir yerlerini torba gibi silkeleyen yazılarına çengel atılmalıdır. Alus, bu yazılarında, tülbentlerini yıkayıp asmış, onların kurumasını beklerken de oturup yazısını yazıvermişe benzer. Her lafı okurla ele vere, gele giredir.

Türkçeyi nargilesine doldurup fokurdatan bir yazar da Orhan Veli'dir. Onun düzyazısı blablanc pırlantası gibi parlar. Şiir çevirileri de öyledir. La Fontaine'den en sağlam çevirileri belki Sabahattin Eyüboğlu yapmıştır ama La Fontaine'in tadını veren Orhan Veli'dir.

Yazılarına tok doyum olunmayan yazarlardan üçü de — daha başkaları da vardır — Melih Cevdet Anday, Oktay Akbal ve Cemal Süreya'dır. Şiir, deneme, roman, Melih'in bütün yaratılarının havası yerindedir. O, hangi konu olursa olsun, okurları yazısına perçinlemeyi bilir. Akbal'ı ise bir okumaya başladınız mı, yazı kendiliğinden okunup biter. Yokuşun yukarsından bir top yuvarlanmış gibidir o. Size düşen, yokuşun altında durmak ve topu devşirmektir. Cemal ise inceleme yazılarını bile bala yatırır.

Leyla Erbil'in öykülerini, romanlarını sorar-

sanız, onlar az biraz Kutsal Kitabı andırır. Ama bu, sexy bir Kutsal Kitaptır. Selim İleri ise, hadi Cemal Süreya'nın bir dizesini kılalanalım, Modigliani oğlu Modigliani'dir. İnsan onun romanlarını okurken, başucunda birilerinin tap-tup, tap-tup yatak tenisi oynadıklarını duyar gibi olur.

Bal-dudak yazarlardan biri de Hulki Aktunç'tur. 1949 yılında İstanbul'da doğduğundan onda da her şey fujer, şipr, limon, leylak, arpej. Unutma Beni, Çoban vede İstanbul Gecesidir. Aktunç'un sözcükleri Doğunun ve Batının, karaların ve denizlerin can uçurucusu, Beyoğlu'nun da koruyucusudur.

Geldik şimdi ün ve şan kısığına ki sıgılık ve kepezlik ona derler. Burada dımağ nezlesine uğramış nice diavolo ve edebiyat kopuğu kendisini Türk yazını üzerine başbuğ eder. Bu, şu demektir ki, yazarlık sanatı adı verilen bela damından haberli olmayanlar hıncır gibi homurdanıp kakırlar.

Toparlayalım: yazı işi her safsatayı, biraz sağdan, biraz soldan çekeleyip okurların önüne sürmek değildir. O, herkeslerin bildiğini, bilinmez kılma sanatıdır. Bir başka deyişle, bilinenin bilinmeze tornistan edilmesinde büyük ustalıklar, büyük incelikler vardır.

Yazarlık sanatı Latin yelkeni de sanılmamalıdır.

Onun üstünde şıpşıp terliklerle bile dolaşılmaz.

Kadifeyi biçeceksiniz ama o, neyin nesi?

Velventin kadifesi mi, yoksa çizgili Cenova kadifesi mi? Arpatanesi kadife, çözgüden kadife, bukle kadife, lüleli kadife mi? Çubuklu mu, desenli mi, düz mü, havsız mı, iki, üç yada dört tüylü mü? Utrecht kadifesi mi, yoksa cehennem kütüğü mü? Topunu geleneğiyle bileceksiniz ki ona göre makas sıkırdatasınız.

Diyeceğim, konular karşısında çok uyanık ve çok soyunuk olmak, bir yazı ne zaman yazıdır, ne zaman değildir, onu gözden uzak tutmamak gerekir.

Dünyanın lamelifini oynatmış bir yazar, Rabelais, şöyle demiştir:

— Paris çansız olamaz, vesselam.

ŞİİR ZAMANI

Fransız eleştirmenlerinden Etiemble, 1930 kasımında Paris'te, yüksek okulu bitirmeye hazırlanırken Rimbaud üzerine yazdığı teze, çoğu öğretim üyeleri, Rimbaud'nun adını Sorbonne'dan içeri attırmamak için, karşı çıkmışlardır.

Sonunda Baldensperger adında bir prof incelemeyi imzalamaya yanasırsa da Etiemble, sözlü sınav sırasında, onun «Sarhoş Gemi» ozanından hiç mi hiç haberli olmadığını çakar.

Yalnız yüksek kitap yalamış öğretmenlerin değil, kalabalıkların da şiir karşısındaki tutumu budur. Alışılmamış, yada içine pörtlemiş cam gözlü duygular tıktırılmamış şiirler yığınların beğenisini gıcıklaamaz. Otuz yıl oldu sanırım, *İlkeler*'de şöyle bir şeyler yuvarlamıştım:

— Çokları yeni şiiri beğenmiyor beğenen küçük bir azlık ise onun neden eski şiire benzemediğini soruyor.

Yığınların dilediği, şiirin demir kazık üstünde tutulmasıdır. Omuzlar ve kollar altın sırma ve gümüşle süslenebilir ama etekle beden uçmaz ve yanmaz boyayla gıygıylanmalıdır. Charles Lalo yeniliklerin yıllar sonrasında, çokların onlara alıştığı vakit kabul yüzü görebileceğini söyler

Ne var, şiir de zıpzip süvari Hot Gibson gibi çai orda, çat burdadır. Boyuna Sherlock Holmes gibi merdiven altlarında kılık değiştirir. 1940'larda eski beğeniye karşı çıkan ve gerçekçi bir anlayışı devreye sokmaya çalışan, bu yüzden

de yerden yere alınan Yeni Şiir — o vakitler Şiirin adı budur — bugünkü günde ortalarda görünmemektedir. Şimdiler, daha çok, Şu andaki yağmur Şu andaki ayakoyunu, Şu andaki stnn Şu andaki beygiri ile kuğurdayan Şiirler baŐacı edilmektedir. Cesare Pavese İtalya'daki genç ozanların bir Şeyler yaratmaya değil, Şimdiki anın eksiksiz bir yansıması olmasını istedikleri Şiirin kuramsal tartıŐmalarına bayıldıklarını söyler. Ona göre İtalyanlar — 1950 yılının delikanlılarıdır bunlar — atom bombasından, nükleer fizikten sonra yazacakları her Şeyin yazılmış olduğu anda eskiyeceğine inanmaktadırlar.

Bu, bizim ozanlarımız için de söylenebilir mi bilmiyorum ama gençlerin Şiire, geçmişin kuytuluklarında kalmış ozanlar kadar sevecen bakışlar fırlatmadıkları bir gerçektir. Var mı siyasa, yok mu siyasa, dillerden düŐmeyen Şey budur. Şiirin birtakım değerler taŐımasının artık hiçbir geçerliği kalmamıştır. Çoğunluk, kendilerini bunalımdan çıkaracak — bu bunalımın varlığı yadsınamaz — reçeteler ardından koŐmaktadır.

Yandan arklı bir türkü çekmek gerekirse, gençlerin, Şiirin her yerde ve her sözde varolduğuna bel bağladıklarını da Őuraciėa sıkıŐtırmalıyız. Bir kız, bir oğlana: «Beni al, beni sar», bir oğlan da bir kıza: «Bana sokul, bana yaklaŐ» dedi mi, bu sözler Şiirle bir tutulur. Bir başka deyişle, yaşamlarının en titrek basamaklarında duranlar, ozanlığın belli kişilerin tekelinde kalmasına ve kimi kimselerin «Şiir yazıyorum» diye toplumun tepesine çıkmasına karŐıdırlar.

Buraya bir kahve lafı da gelsin mi:

— Biz tavla atarken, bir başkası alengirli bir yere gidip yada Şuraya melip birtakım Şiirler dktryorsa bu, onun bileceği iştir. Bu, kendi yararlığını hiçbir biçimde artırmaz. Ne yapalım

yani, annesinin ona olan sevgisi çokça olup hiçbir kez of demedi diye biz de onu imam eşiği mi sayacağız? Bir ozan, boyu doğru ise, boynu da düşük ve kambur değilse, şişmanlıkta ve cılızlıkta da orta ise, üstüne üstlük saç da kellesine yapışıksa başka bir şey istememelidir.

Kendimizi dağıtmayalım, yenilik hiçbir çağda Türkân Şoray gibi karşılanmamıştır. Hoş, kalabalıklar yalnız yeni şiire değil, her türlü şiire de kapalıdır. Bunlar ozanları kılıç lokması etmek, onların alış-veriş dolabını bozmak için alet beklerler. Elllerinden gelse şiiri bütün büttüne yasaklayacaklardır ama toplum da kedisini, herkeslerin önünde, farelerine yedirmeye — toplumların böyle sağlam bir yanı da vardır — göz yummamaktadır.

İşin güzelliği, çokları, kendilerinin şiire kapalı olduklarını da bilmez. Bir şiirden, bir şeyler alamadıkları vakit aksaklığı kendilerinde arayacaklarına şiirde ararlar. Dikkat etmek gerekir ki, bunluk zamanlarında, masaların üstüne çıkıp ozanların şiiri, bunalım sona erinceye değin, askıya almalarını öğütleyenler de şiir için üstünü başını yırtan kişilerden değildir. Bu gibiler toplumu her şeyin üstünde sayarlar. Toplum bunluk denizinde kulaç atarken de ozanların ozanlık işlerini yürütmesini sorumsuzlukla bir tutarlar.

Gerçekte, bu bayların toplumu bunluktan kurtarmak diye bir kaygıları da yoktur. Çünkü bunalımlardan sıyrılma yolunun ozanlara uyuz olmak, onlara şiiri yasak etmekle bir girdişi, çıktısı bulunmadığını bunlar da herkesler kadar bilir.

Vaaaşşş ki toplumlar da hiçbir vakit bunalımdan çıkmaz. Yada birinden çıkarsa, bir başkasına yakalanır. Sultan Aziz'i tahtından alaşağı edenler — Mithat Paşa, Mütercim Rüştü Paşa, Sorasker Hüseyin Avni Paşa — padişahın

kalafata çekilmesiyle toplumun dârin ve serin bir soluk alacağını sanmışlardır ama, 10-15 gün geçince, onun yerine kondurulan melek huylu V. Murat'ın düşünme musluklarında tıkanıklıklar peydahlandığını görmüşlerdir. Bu kez bunluğun II. Abdülhamit'le giderileceği düşünülmüş, o da hemen halkı 33 yıl söğüşleme hazırlıklarına geçmiştir. Meşrutiyet'te ise az biraz vakitte bütün umutlar tantuna gitmiştir. Yalnız bunu Hüseyin Paşa, Mithat Paşa, Rüştü Paşa görmemiş de onların çocukları yada torunları görmüştür.

Kısacası bunluklar toplumların özündendir. Giderilmesi de insanoğlunun kendi kafasından geçer. Bu yüzden coşkuya kapılmak, usunu tartıya vurmadan kaçmakla hiçbir yere varılmaz. Gözden uzak tutulmaması gereken bir gerçek de şiir zamanının, gönlün patpatları azalmış zamanla yanbaş olmadığıdır. Samipaşazade Sezai, memleketten kaçıp gittiği Paris'te, edebiyatı, medebiyatı bir yana iterek Türkçe gazetelerden birine, *Şura'yı Ümmet'e*, Abdülhamit'i kökünden koparma yazıları döşenmiş, Meşrutiyet gelip gül yüzünü gösterdiği vakit de iş iştenden geçtiğini, artık o yazılmadık romanlarıyla yazılmadık öykülerini yazmaya kendisinde istek ve takat kalmadığını gözleri yaşararak saptamıştır.

Bütün bunların temelinde, acımasız konuşacağım, edebiyata gösterilmesi gereken değer, sevginin yokluğu yatmaktadır. Şair şiirini yazmak için kanından, etinden verdiği halde, — Dağlarca. «Zonguldak'ta şiir var desinler durmam, yaya giderim» demiştir — toplumun bireyleri ona, tetiğini bozmadan bakmayı bir yaşama uslubu olarak seçmişlerdir.

Bir de var ki, toplumdaki kaynaşmalar, bunluklar, sapıklıklar şiire arka dönmek, şiirin usa kazandıracağı uzgörü ve sağduyuyu insanlardan ötede tutmakla ortaya çıkmıştır. Demek isteriz ki, topluma derme çatma bir bileşki gözüyle ba-

kılmamalıdır. Toplum birçok ögelerin — canlı yada cansız — bir araya gelmesinden, bir potada kaynamasından oluşur. Oduncu baltasını sallamak, demirci körüğünü hırıldatmak, işçi kafasını ve bedenini taktikiteklaştırmakla toplum içindeki işlevini yerine getiriyorsa, ozan da aynı işlevi şiiriyle bütünlüyordur. Dahası, şiiriyle işlevlere ışık tutuyordur. Şu, iyice anlaşılmalıdır ki, bireyler emeklerini esirgedikleri vakit toplum nasıl sırtüstü gelirse, ozanlar da şiirlerini yazmadıkları vakit toplumun atardamarları tıkanır. Toplum yelpazesinde yeralan kişiler şiirle hoşforoş olmaya yanaşmasalar da şiir yine — onun büyüklüğü de burdadır — bir kapı aralığından, duvardaki bir yarıktan, soluk bir kitap yaprağından, yada bir parti önderinin, bir şaşkınlık anında, ağzının kenarına ilıştirdiğı bir iki sözden fırlayarak toplumun katmanlarına sokulur, onları için için mayalandırır.

İzzet Yaşar, bir şiirinde şöyle diyecektir:

— Ben acemiyim, soruyorum, toplum basit mi?

YAŞAMIN İÇİNDE

Ayandan Arif Hikmet Paşa, Selanik Milletvekili Emanuel Karasu Efendi, Esat Paşa Top-tani, Ayandan Aram Efendi ile Miralay Galip Bey 27 nisan 1908 salı günü, kaba kuşlukta, Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Dairesinin altkat yemek salonunda, Osmanlı ülkesine 33 yıl fermanferma kesilmiş kişiye padişahlığının yere düşürüldüğünü bildirdikleri vakit, Sultan Abdülhamit Han-ı Sani Efendimiz Hazretleri de belli bellisiz sararıp solarak, ama yeryüzünün bütün soğukkanlılığını takıp takıştırarak şunları dök-türecektir:

— Bu işi ben yapmadım. Kışkırtıcıları ulus arasın bulsun. Ben ulusumun iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu. Hepsinin üstüne sünger çekildi. Yazgım böyle imiş.

Zehir zemberek haberle kendisini suyu çekilmiş değirmene döndürenler Saraydan ayrıldıktan sonra da, Abdülhamit, bitişikteki odaya geçerken, gözlerinin tahrirli yeşilini Başkatip Cevat Beyden ayırmaksızın: «Bu işlere sen sebep oldun!» diyecektir. Cevat Bey ise taş yastanıp, toprak döşenerek şu karşılığı kondurur:

— Efendimiz ben ne yaptım! Ne yapabilirdim! Ben gebermeliydim de bugünü görmemeliydim.

Başkatip aynı gün, öğleden sonra, Abdülhamit'in Çırağan Sarayında koruma altına alınmasını — bunu düşük padişahın kendi istemiştir. — Sadrazam Tevfik Paşa'dan ricaya gidip gel-

dikten sonra Sultan Hamit bu kez de — biraz geç kalmasından pirelendiği için — şu sözlere yol verecektir:

— Bağlılığınızı belirtmek için biradere gitmiş olduğunuzdan dolayı elbet geç kaldınız. Zaten biraderi seversiniz.

Bu söz, son günlerin olayları yüzünden davalumbazı kırılmış olan Cevat Beyin ta ciğer köşesine işler. Adamcağız hemen eski padişahın ayağının dibine çöküp yeniden yeni gözyaşlarının örtüsünü kaldırır:

— Efendim, ben kardeşinizi ömrümde görmedim. Ve onun tahta çıkmasını hiç mi hiç beklemedim. Hayatımı ve mutluluğumu yapan sadece sendin. Bugün, benim için bayram değil, matemdir. Senin ekmeğin ve nimetinle yetiştim. Bu kadar büyük iyiliği unutacak alçaklardan değilim. Başkatip olduğum günden beri ulusun padişah sarayına dargın olduğunu ve ulusla barışmak, kısacası bu kara günleri görmemek için pek çok şeyler yapmak gerektiğini aklım erdiği kadar söyledim. Bunu Tanrı da biliyor, sen de bilirsin. Reşat Efendi'yi ve öbür kardeşlerinizi yemeğe çağırın, ara sıra da görün dedimse o da bu yüzdendi. Onları tanıdığımдан yada sevdiğimden değildi.

Bunlar 72 yıl önce kantarlanmış laflar. Ne var, topu da yaşamın içinden çıkarıldığından insan soluğu, insan teri kokmaktadır. Doğrusu, en gerçek, en inandırıcı, en duygulu öyküler yaşamla kucak kucağa gelmiş, yaşama çift dalmış sözcüklere dayananlardır. Kimi yazarlar kafalarında düzdükleri laklakalara da yaşam tadını ve rengini verebilirler ama bunlar yüz bin hayıf ki, ötekilerin katına ulaşamazlar.

Nedir, bu yaşamın bağrından kopmuş sözlerle de öyle her yazıda raslanılmaz. Yaşadığını yazan yazarlarda bile bunlar zırt zırt ortaya atılıp hoflamaz. Bunlar öyle çapraz biçimler, öy-

le deyiş topaklarıdır ki insanın üzerinden geçen kuşun kanadını keserler. Yazarlığın yolu üzerine çıkan çalı ve dikenleri de bir bir yokederler. Roman ve öykü kişileri ise, bir köşeye pısmış pinekliyorsa, bu yaşama belenmiş sözcükler üstlerine yağmaya başladığı vakit yerlerinden pırradak sıçrayıp kollarını, bacaklarını şingir-datmaya, bakışlarına cila vurmaya, kişisel ve toplumsal selamlarını dağıtımaya almaya yani yaşamaya koyulurlar.

Kısacası, doğal deyiş biçimlerine el atıldı mı — bu, halkın diline söz düştü anlamına da gelir — yazarların yüreği ve kalemı yıldırım gibi şakır. Çünkü halk sözü ne kadar enti-püften, ne kadar sölpük, ne kadar kural dışı, ne kadar punçik pönçük olsa da yüz bin uzmanlık gerektiren yazılardan daha civcivli, daha estiriklidir.

Dönelim yine kendi soğanlarımıza.

Abdülhamit'in, Arif Paşa ile arkadaşlarını karşısında görür görmez «Bu işi ben yapmadım» diye yapıştırması 31 Mart Olayı ile bir alışverişi bulunmadığını açığa vurmak içindir. Bu ne kadar beylik bir söz olursa olsun, Abdülhamit'in daha önceki saat yada günlerde 31 Mart'ı kendisinden bileceklerin çıkabileceğini, aklından geçirdiğini de haber vermektedir. Ayrıca bu tümceden Abdülhamit'in Meclis-i Milli'de kendisiyle ilgili olarak alınan kararı bildiği ve onu pirsiz ve nursuz bulduğu da çıkarılabilir.

Kurul üyelerinin çekip gitmesinden sonra Sultan Hamit'in Cevat Beye: «Bu işlere sen sebep oldun» demesi ise buram buram yaşam kokan o dört dörtlük sözlerdendir. Tümcede, düşük padişahın o bilinen işkilleri bir kez daha vurgulandığı gibi, Efendimizin, onların tapasını sık sık açmakla gülünç olabileceğini düşünmediği, yada düşünmüşse de bundan çekinmediği sergilenmektedir. Başkatibin buna verdiği karşılığa ge-

lince, o da efendisine yüzdeyüz bağlı bir insanın yüreğinden kopan bir çığlıktan başkası değildir. Yani o da dopdolu bir tümcedir. Hele «Ben gebermeliydim de bugünü görmemeliydim» dileği, Sultan Həmit'in çanına ot tıkanmasıyla duyulan acıyı çok tıklım-tıkız bir biçimde fener etmektedir.

Dahası var, Cevat Beyin geç kalmasının — gerçekte Saraydan ayrılıp dönünceye değin iki, yallah yallah üç saat geçmiştir — başına kakılması da ona hâlâ küşümler beslendiğini belli etmektedir. Bu güvensizliğin sürgit olması ise Başkatibe iyisinden dokunmuş olmalı ki, o da efendisine artık «Siz» değil «Sen» diye seslenmek gereğini duymuştur.

II. Meşrutiyet'in ilk ayında Mabeyn Başkatipliğine getirilen ve Abdülhamit'in Selanik'e asırılmasının ertesi çarşamba günü Bebek'teki «üzünç ve tasa dolu» evine apartılan Cevat Beyin *Fezleke* adlı yapıtında bu yaşam tüten sözlerle bol bol karşılaşabilirsiniz. Haluk Şehsuvaroğlu'nun Sultan Aziz'in yaşam öyküsünü anlatan kitapçığında da bunlar eksik değildir. Yalnız yine o mutlu tahtın indi-bindi masallarına katlanmak gerekir. Pehlivanlar Pehlivanı Padişah, başına gelenleri duyunca Valde Sultan'a şöyle der:

— Validem bunu kim etti bana? Beni Sultan Selim'e döndürdüler, ben kimseye ne ettim!

— Efendimiz Avni Paşa etti.

— Yalnız Avni Paşa etmedi ya, hoşunduk Koca Rüştü Paşa, hoşunduk Ahmet Paşadır.

— Durunuz Efendimiz anlayalım.

— Validem ne duracağım, ben bu yıkımı otuz kırk kez düşümde gördüm. Bundan sonra Ceb-rail Aleyhisselam gökten inse devleti kabul etmem. Artık makbulüm değildir.

Yazımızın bu noktasında, gözlerimizi Necati Cumalı, Tarık Dursun K., Orhan Kemal ve Ke-

mal Tahir'e çevirecek olursak onların öykülerinin de bu cıvalı konuşmalarla dolup taşığını görürüz.

Ne var, Orhan Kemal'inkiler daha bir zingirdek ve daha bir fingirdektir. Padişah davulu gibi de gürler. Çünkü onun kimya ve simya bilimlerinde de eli vardır. Gelsin mi Orhan Kemal'in zıpızıpları:

— Ne diyor Karakız?

— O kadar laf ettim razı gelmedi, diyor.

— Kollarını burmaynan dolduracam diyor, demiş mi?

— Demiş.

— Şehirde konak tutacağmış diyeydi...

— Demiş, hep demiş.

— Gözümün yağını yesin diyor da demiş mi?

— Demez olur mu? Hani teyzemin kızı diye değil, abukat gibi laf bilir.

Geldik şimdi bir yere ki, bunca lakırdıyı düğümlemek için tarihçi Cevdet Paşa eşinin, Koca Rüştü Paşa — Abdülaziz'i tahttan indirenlerden biri de odur — eşine fısladığı yüksek gerilimli bir içdökmesine yer vermemiz gerekir:

— Hanımefendi, keşke Paşa Efendimiz bu işin içinde bulunmayaydı. Mithat Paşa'nın savruk bir adam olduğu öteden beri söylenir. Avni Paşa da ırz düşmanı hayın herif. Hayınlığı yüzünden belli. Paşa Efendimizdense, erkek-kadın herkes emindi.

BEHÇET KARELER'İ NİÇİN YAZDI

KARELER'deki şiirler beni çok düşündürmüştür.

Bunlar hangî düşüncenin, hangi itkinin sonunda yazıldı? Bunlarla Behçet ne yapmak istedi?

Behçet sağlam, dört dörtlük, gereksiz sözcüklere yer vermeyen bir şiirden yanadır. Eskiden mısra-ı berceste denirdi, işte o berceste dizelerden, seçkin dizelerden yanadır. Bunu daha ilk şiirlerinde ortaya koymaya başlar. Bakın *Zor Geçit*'te dizeler nasıl kurulmuş. 1947 yılında yayınlanmıştır şiir, şairimiz de 31 yaşında:

*Sen şu evvelce de yazdım
Siyah gömleğinde ince
Olmuyor ki ha deyince
Hayat bütün bütün zalım*

Dikkat edilirse şiirin kimi dizelerinde anlam gizlide kalmıştır.

Siyah gömleğinde ince

Burada *ince* sevgilinin bir niteliğidir. Ama dize üzerinde biraz oyalanınca insan yavaş yavaş onun gömlekle de ilgili olabileceğini düşünmeye başlar. Üçüncü dize de bir tuhaf:

Olmuyor ki ha deyince

Burada olmayan nedir, açıkça belirtilmemiştir. Gerçi bundan sonra gelen ve hayatın zalım olduğunu haber veren dize insana az-çok bir şeyler düşündürtür ama şiirin bu ilk dizeleri oldukça bir başına buyruktur ve daha çok biçim

kaygısıyla söylenmiştir. Bu kaygı Behçet'in hemen hemen bütün şiirlerinde sezilebilir. *Ayrılıklar* şiirini okuyorum. 1944'te yayınlanmış. Şairimiz 28 yaşında.

*Kervanlar kalktı gitti
Yusuf kuyu köşesinde
Uyudu uyandı ah etti
Yusufçuk bahçesinde
Dala dayandı ah etti
Kervanlar kalktı gitti.*

Hasret ne vakte kadar?

Laf ebeliğine meydan vermeyen, derli toplu, sık dokulu bir şiir. Behçet kimi şiirlerinde gevşek dokulu yapılara yönelirse de sağlam şiirden hiç mi hiç uzaklaşmaz. 1970 yılından bir örnek alalım. Şairimiz 54 yaşında. Şiirin adı: *Zebra*.

*Üstüne düşme yan
Örnekler üzerinde
Tipik bir direnme
Gömülse — de uçar
Kona kala bir dala arada
Sonsuza göçmen kuş.*

*Zebra!
Bir sirkten ötekine
Dirilirim — diriniz!
Karşılıklı bir neni ninni
Kırallar da kul bu sarayda
Bir otel otello.*

Neden Behçet *Kareler*'i yazdı diyordum.

Yıl: 1975. Bundan önceki kitap. *Zebra*, 1973'te yayınlandığına göre bu şiirler 56-58 yaş arasında yazılmış.

Kareler, şiirin doruk noktasına varmış bir ozanın bununla yetinmeyip şiirin şiirini, özün özünü, yine eskilerin diliyle söyleyelim, neşideler neşidesini elde etmek istemesidir. *Merdiven* şiiri:

iner	basamaklar	boşluk
çıkarc		bu muydu
durur	bakar	ıssız
Gitmesek	ne derler	ğitsek
ne zaman	yorumlar	tam
ölürüz	yaşaması	onlara
ölürler	yazması	bize düşer
Yazılısaydı	her şey	iflas
gene		bağlar sevgiler
birden	kavranmaz	dura dura
okunur		dik çizgiler

Burada artık bir duvar karşısında tek başına tenis oynayan bir adam vardır. Sözcükleri tavaya doldurmuş, dumanını savuruyordur. Belki bu yol Behçet'i soyut bir şiire götürecektir. Ama gitmiyor. Şiiri soldan sağa, aşağıdan yukarı okuyun, yine de bir anlamı var. Ben bu şiirlerle varılan sonuç üzerinde durmayacağım. Ama bunlar şiirler şiirine varılmak için yazılmıştır. Daha önceki yıllarda yazılmış şiirler de Behçet'in hep bu yana doğru bu özün özüne doğru ilerlediğini gösterir. Yeniden *Zebra*'yı anımsayalım. Bu şiir *Kareler*'deki şiirlere benzemez ama öyle bir basamakta durmuş ki, bir ayak daha çıkıldığında *Kareler*'e varılır.

Kareler'e yeşil ışık yakan sade *Zebra* da değildir. Aynı kitaptaki, *Kandı*, *Kışla*, *Yüz Yazmak*, *KTL*, *Okse*, *Yün*, *Gele Gece* gibi şiirler *Kareler*'i önceden ilan ederler. Bunlara başkaları da eklenebilir. Demin *Zor Geçit*'te anlamsızlığa kucak açan dizelerden söz edişim, belki biraz da şiiri zorladım, bu söylediklerime bir kapı açmak içindi. Ama ilk şiirlerde anlamsızlık nasıl küçük bir süs olarak kullanılmışsa, son şiirlerde aynı şey anlam için yapılmıştır.

Arada adlı kitaptan *Kilim* şiiri. Ozanın yaşı: 40-42. Şiirde ikide bir yinelenecek olan çok çığ

çağ sözleri üzerine dikkatinizi çekmek isterim. Bu sözlerin şiirle ilintisi hiç de güçlü değil. Ama şair, ikide bir, şiirin içinden bir pencere açarak bağırıyor: çok çiğ çağ. Bana öyle geliyor ki bu, gereksiz ayrıntılardan kurtulmuş bir şiire duyulan özlemdir.

*Kilimde incir çekirdekleri -- parlak, pahalı
Elmaslar yerine çekirdek -- süs, avunma!
Hatta soluk, ucuz boncuklar olabilirdi
Cam boncuk, incir çekirdekleri -- süs,
avunma!
Gezdir parmaklarını: Pürtük! Çünkü üzüm
çöpleri,
Aptallığımızdan kalma çöpler, armut sapları,
Ama biz dokuduk bu kilimi, eh bir dereceye
kadar!
Değil ele güne çıkacak, değil asılacak
duvarlarda.
Çiğnenir -- çok çiğ çağ -- ayaklar altında
yabansı.
Sağlam olabilirdi, saplar aldattı bizi.
Üzüm çöpleri, armut sapları, çekirdek,
çok çiğ
Önceden düşünemedik, çok çiğ çağ!
Sakladığım baharlar nerde bu kilim için,
Nerde yıllarca önce ben sana --
Ne yaptın baharları, baharsız çok çiğ,
topraklarda
Çok çiğ, çiçek -- hiç yok -- hani bu kilimde
Hani beyaz beyaz beyaz -- Beyazları ne
yaptın?
Çok çiğ bu kızgın yaz, çiğ bu karakış!
Bari biraz kışlarda -- Çıplak, çok çiğ!*

Evet, soruyu bir kez daha soralım: Behçet, *Kareler*'i niçin yazdı?

Kareler bir poetika kitabıdır. Canlı bir poetika. Şiirin ilkelerini sayıp dökmez ama şiir sanatı-

nın ne olduğu, ne olması gerektiği üzerinde birtakım ipuçları verir. Bu ipuçlarından biri sözcüklerin mantığıdır ki, bu kimi sözcükleri alan dışı bırakırken, kimilerine de gel işareti akar. Bı şiirlerdeki bir ipucu da şiirin bir çağrışım-lar bir-kimi olduğudur. Bir sözcük dizedeki yerinden ötürü değer kazanırken, bir de insanda uyandırdığı çağrışım-dan değer alır. Denilebilir ki Behçet bu *Kareler*'i biraz da bu çağrışım-ları yakalamak için yazmıştır. Sözelisi oğul adlı şiirde çoğul ekinin çağrışım-ları işlenir. Şiirde oğul halindeki sözcüklere yer verilmemiştir ama şiirin bütününü çoğul halinin, lerlerin ve larların çağrışım-larını, hiç değilse Behçet'teki çağrışım-larını ortaya koyuyordur. *Kareler*'den çıkan bir üçüncü ipucu da soyut dizelerin bir yerde gereğe dört elle yapıştığıdır. Bir başka deyişle, gerçekten yola çıkmayan şiirlerin hiçbiri soyut olana erişemez. *Kareler*'deki *Remil* şiirinden bir dörtlük okuyalım:

Bazı şeyler	bizde kalsa	varsa
sıkışık	da dursa	sizi üzmeye
olunca	uçar	tutulamıyorsa
gaz	onsuz	kimse aklın bozmaya

Burada, ilk ağızda, soyut bir şiir karşısında olduğumuz sanılabilir — ortalığı da üçüncü dize karıştırmıştır ya — ama dizeler ne kadar soyut olursa olsun, gerçekten ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın yine de gerçeğin ışığına belenmiştir. Ben derim ki, *Kareler*'deki bütün soyut görü-nümlü şiirler yaşanmış şiirlerdir. Behçet onları kendi yaşamından çıkarıp şiirleştirmiştir.

Hani Behçet de bütün şiirlerinde yalnız ya-sadıklarını yazmıştır. Şiirlerinin hangi tarihte yazıldıklarını onun yaşamını su gibi bilenler hemen bulup çıkarabilir. Çünkü bu şiirler Behçet'in yaşam evrelerini açık ve seçik bir biçimde sergiler. En son kitabında, *Söyleriz*'de

bir şiir var: *Bu saat*. Bir parçasını okuyalım:

*Bir insanın beşikten mezara
Başından geçecekleri
Biraz biraz yazdınsa
Dilek-şart kiplerinde
Dönen atlıkarınca
Birden yavaşladıysa
Ve birisi seninle
Aynı yerde yalnızsa
Övün hakkındır.*

Bu, bir ozanın yaşamının son basamağında yazdığı şiirdir. Biz bunun son şiirlerinden olduğunu son kitabında yeralmasından değil, şiirde altı çizilen serüvenden de anlarız. Ne var, burada asıl önemli olan, bir ozan için önemli olan, onun beşikten mezara, başından geçenleri yazmasıdır.

Bu yaşam içinde neler yokki, çalar saatler, açık perişan kepaze yataklar, meyhanelerde midye dolması satan küçük kızlar, pazarlardan alman çürük elmalar, denizlerden esen serinlik, eski sevgililer, umutlarla birlikte ağaran saçlar, içinde zehirlerin biriktiği odalar, azgın tencereler ve azgın eşyalar, üzüntülü şen şarkılar çalan radyolar, cüce ve dev evler, traş olurken sallanan aynalar, kınkanatları kopuk sinekler, çember atan canbazlar. Bu dış dünya, iç dünya nesneleri öyle ibadullah ki, bir ozanın bunları şiirleştirenken tökezleyebileceği düşünülebilirse de o, onların içinden büyük bir ozana yaraşır bir ustalıkla çıkar.

Şu var ki Behçet yalnız kendi başından geçenleri değil, çevresinin başından geçenleri de anlatır. Diyeceğim, Behçet'in şiirleri bir tarih kitabıdır. Hiç değilse Beşiktaş'ın tarihidir. *Beşiktaş Meydanı* gibi kimi şiirler bunu açıkça ortaya koyar. Ama çoğu şiirlerinin arkasında belli bellisiz bir Beşiktaş saklıdır. *Geceleyin Erkekler* şiirini düşünün. Şiirde Beşiktaş'la ilgili hiç-

bir şey yoksa da gün kavuşurken Beşiktaş sokakları her dizayle, az da olsa, kendi sesini duyurur. Şiirde Beşiktaş'ı belli edecek açık bir işaretin bulunmaması şiirin genelliğine gölge düşürmemek içindir.

Demir, Behçet'in biçime verdiği önemi anlatırken bir şeyi söylemedim, sona sakladım. O da Behçet'in şiirlerini gönlünden kopardığı sözcüklerle yazdığıdır. Bu belki birçok ozanlar için söylenebilir. Ama en çok da Behçet Necatigil'e yaraşır. Çünkü onun bütün yaşamı, yaşam içindeki en küçük birim olan gündüz ve gece yolculuğu bu gönül yolundan geçer. Şu bir gerçektir ki Behçet şiire uygun düşen bir yaşam sürmüştür. Daha doğrusu, şiirin içindeki yaşamından, çok zorda kalıp da şöyle bir başını doğrultup çevreye bir bakış fırlatmadıysa, hiç mi hiç ayrılmamıştır. Tanımadığı bir yere gitmekten kaçınması, topluluklarda çokluk bir kenara ilişip konuşmalara sarılmaması, meyhanelerde içkiye uzanırken çığlıklar atmaması, sokakta yürür yada fotoğrafı çektirirken arkadaşlarından alarga durmaya çalışması, hep şiir yaşamından çıkmak istememesinden, günün 24 saati usundan dizeler geçirmesindendir.

Yazımızın başına dönmek gerekirse, Behçet'in şiirinde her sözcüğün tek bir yeri vardır ve bu yer o sözcüğe en elverişli yerdir.

Şiir sanatının gizleri de burdadır.

Aklınızdan geçen her sözcüğü, her imgeyi, her dizeyi şiire sokamazsınız. Bunu isterseniz de yapamazsınız. Her şiirin bir yapısı vardır. Bu yapı da sizin ileri sürdüğünüz taş hemen oyun dışı, şiir dışı bırakır.

Bunun yasası değişmez.

Çünkü bu, düşüncenin de yasasıdır.

İyi şiirle kötü şiiri ayıracak mihenk taşı da tam bu noktada sipere girmiştir.

ÖT KEKLİK AMAN

Küllenmiş çağla yeşili, gümüş sarısı, firuze mavisi, Edirne kırmızısı, fildişi siyahı, mor eflatun, firfiri ve erguvan satışına çıkmış çarşı ve pazarlar olsun, eğri-büğrü bir sokak, bir balkon, bir sarıasma kuşu, ıslanmış bir köpek, bir uçak, bir meydan dolusu insan, bir mizana direği, bir halk otobüsü olsun, canlı ve cansız her şey insanoğluna birtakım sevgi odakları yetiştirir.

Ama insanların bunları görecektir, bu sevgi bahçelerinin çiçeklerini alıp içlerine yerleştirecek bir yaratılıştaki olmaları da gerekir. Çünkü bu güzellikler, bu büyüler kendi curcunalarını anlayacaklara yüzlerini gösterirse gösterir.

Oktay Rifat'ın bir şiiri şöyledir:

*Ne güzel enseyi geçmemesi saçların
Alnımızda bitmesi
Tane tane olması kirpiklerin
Tel tel olması kaşların
Ne güzel insan yüzü
Elmacık kemiği ve on parmak
Ya dünyamız bütün bu mevsimler
Bulutlar telli kavak ve İstanbul*

Orhan Veli de bunlara, açık havada, alar sabah, çayın renginin ne kadar güzel olduğunu ekleyecektir. Gerçekte, Orhan Veli'nin birçok şiirlerinde bu yeryüzü sevgisi kendini hemen belli eder:

İşim gücüm budur benim.

*Gökyüzünü boyarım, her sabah,
Hepiniz uykudayken.
Uyanır bakarsınız ki mavi.*

Denilebilir ki, odalara, salonlara, fildişi kulelere saklananlar değil de açık havayla yakından ilişki kuranlar dünyanın keşkülünü daha çabuk sezinlerler. Ama onların da bu güzellikleri yakalayacak vakitleri olmalıdır. Orhan Kemal'in öykülerindeki kişiler tüm açık hava insanları oldukları halde, sabahın köründen akşamın yatsısına değin fil tufanlarından yakalarını kurtaramadıkları için, çevrelerindeki sevgi bahçelerini kavramaya pek vakit bulamazlar. Bunlar olsa olsa, mideyi yumuşatan bir işkembe çorbası, düğün yahnisi, âdi taskebabı, hıyar ve acur dolması karşısında kendilerinden geçerler. Öykücümüzün «Numara» adlı öyküsünde sergilediği o kirli pardesüsü, harap fötrü, camlarından biri çatlak gözlüğü, yağlı bir ipi andıran kravatıyla lokantada kuru fasulye ve kırmızı biber önüne çöken artist yavrusunun durumudur bu:

— Kuru fasulyenin sıcak dumanı, yüzündeki çürük yeşili dağıttı. Kalın kemikli, enli yüzü pembeleşti, gözleri hazla kısıldı. Hele garson bir avuç kuru kırmızı biberi fasulye tabağının yanına bırakınca helecanlandı bayağı. Gözleri güldü, ciddi ciddi gerili yüzünün asıklığı yumuşadı, çöp tenekesinde dişe dokunur bir şey bulmuş aç köpek gibi bayağı homurdandı.

Bu davranışı hiç küçümsememeli. Dünyanın tüm azıkları, tüm nimetleri yaşamın yıldız yönünde ve lodos yakasında yaz-kış akan ırmaklardan esintiler taşır. Hem yürüyüşü aslan fakir fukara bunlara kalantorlardan daha çok değer gösterir.

Fransız yazarlarından Eugène Dabit şöyle deyecektir:

— Her yaşam kendisine bağlanmaya değer.

Dabit, dört yanı deniz kesilmişlerin kesiminden gelir. Anası, babası işçidir. Kendisi de çok küçük yaşlarda çalışmaya başlamıştır. Bu yüzden, 1929 yılında yayınladığı *Kuzey Otel*i romanının kişileri hepten çulsuzdur. Ama onlardan kimileri, güneş Valmy rıhtımındaki — Paris'te Seine nehri kıyısı — eski evlerin arkasında battığı, otomobil gürültüleri yerine yavaş yavaş kanal kapaklarının açılıp kapanmasından doğan gıcırtilara bıraktığı, sokak fenerlerinin yandığı, meydanda sevgililerin birbirleriyle sarmaş dolaş oldukları, yaşlı kadınların köpeklerini gezdirmeye çıktığı, yıldızların kanalın suları üzerine ışıklarını döktükleri saatlerde Kuzey Otel'i'nin çevresindeki sokaklarda yada kanal boyunca dolaşmayı savsaklamazlar.

André Gide bu kitap için çok övgülü sözler dizmiş, onun yerini yüksek etmiştir. Gelin görün ki, Léautaud da bu eleştiriyi görür görmez hop oturup hop kalkmıştır. İki ünlü yazarın aynı kitap üzerine birbirine ters düşen yargılara nasıl vardığını görmek için Léautaud'nun 3 ekim 1936 günü günlüğüne döktürdüklerine bir göz atalım:

— *Kuzey Otel*i Dabit'nin ilk kitabıdır sanırım. Otel, Charonne'da yada Belleville'dedir. Dabit'nin babası işletir. Beşinci sınıf bir otel yada halk oteli. Müşterisi temelli. Geçiciler için de kuşkusuz bir yada iki oda ayrılmış. Bunları o ortamda yetişmiş, büyümüş olan Dabit söylüyor. Ben gerçekten böyle bir kitaba ilgi duyacak, onu göklere çıkaracak güçte değilim. Böylesine bir otelin kişileri ile orada olup bitenlerin anlatılması da beni hiç açmaz. Gide ise kalkmış onu pehpehliyor. Aklım çatladı Herhalde Gide'de halkçılığa doğru bir kayma var. Ama bu kendini acınacak bir duruma sürüklüyor.

Burada acınacak durumda olan elbet Léautaud'nun kendisidir. Gide *Kuzey Otel*i üzerine

yazdığı eleştiride hiç mi hiç yanılmamıştır. Eleştirisi 1936 ekiminde yayınlanmıştır. Dabit de, ondan iki ay önce — 21 ağustosta — Sivastapol'daki bir hastanede tifodan ölüyordur. Şimdi sıkı durun, değeri yüz bin altın bir açıklamada bulunacağız. Dabit o sıralar 38 yaşlarındadır. Rusya yolculuğuna da Gide'le birlikte çıkmıştır. Doğrusu insanlar, daha çok yaşamlarının sonlarında yeryüzüne dört elle sarılırlar. Gençlikte ölümü de, «gak gak dubarak» diye öten keklikleri de pek umursamazlar. Ama Dabit, ölümünden altı saat önce, 40 derece ateşle, oteldeki yatağından kalkmış — hastaneye biraz sonra taşınacaktır — ve elleri titreye titreye sakal traşı olmuştur.

KALABALIKTA BİR OZAN

Ahmet Hamdi Tanpınar «Bir Küçük Çocuğun Mezarı Üzerine Yazılmıştır» adlı şiirin Fikret'e, vezni değişik olsa da, «Sis» şiirinin biçimini esinlediğini söyler.

Muallim Naci, onu Hugo'dan çevirmiştir.

Doğrusu, Edebiyatıcedidecilerin çoğu Avrupa edebiyatının gerçek değerlerine el atmak yerine, boyuna kulisleri dolduran cavala-cuvala yazarlara yönelmeyi yeğ tutarlar.

Fikret'in kucak açtığı ozanlar arasında François Coppée de vardır. Oysa o yıllar — yine Fransız yazınına bakmak gerekirse — Baudelaire'lerin, Mallarmé'lerin çağıdır.

Halit Ziya Uşaklıgil *La Dame Aux Camélias* ile *Manon Lescaut* gibi bol köpüklü romanların, hiç gereği yokken birkaç kez çevrilmiş olmasına tutulur ama o da Lamartine'in *Méditations Poétiques* yada *Nouvelles Méditations*'una şapka çıkarmaktan geri kalmaz. Sully Prudhomme'u da sever. Onu, herkesin şiirlerini ezbere bildiği bir ozan olarak tanıtır. Leconte De Lisle içinse şunları söyler:

— Bu ozanı övmekte bütün eleştirmenler söz birliği etmişlerdir.

Sully Prudhomme'a kesilmekte Süleyman Nazif de Halit Ziya'dan geri kalmaz. Ona göre Fransız kültürünü XIX. yüzyıldan yirminci yüzyıla boca eden en büyük ozanlardandır.

Servetifünuncular içinde en sıkı duranı da Cenap Şahabettin'dir. Onun yazılarında kırtipil

yazarlar pek yüzünü göstermez. Ama oralarda kalburüstü ozanlara da raslayamazsınız. Yalnız *Avrupa Mektupları*'nın bir yerinde bir kez Heine ile Nietzsche görünür ama, onlar da «Goethe ve arkadaşları» olarak ele alınır.

O yılların yazarlarından, kendi çağının kültürüne el atan tek kişi, belki Hüseyin Rahmi'dir. Ne ki, o da edebiyatçılardan çok felsefecilere — bunu az çok Cenap Şahabettin de yapmıştır — kucak açar. Nedir, *Ben Deli miyim?* adlı romanını düşünecek olursanız onun Duhamel'e, Duhamel'in *Salavin* tipine pek yabancı olmadığını da kabul edersiniz.

XIX. yüzyılın gerçek Fransız yaratıcılarına — o yıllarda Batı denilince akla Fransız yazarları gelir — uzanma işi de Yahya Kemal'ler, Ahmet Hamdi Tanpınar'larla gündeme gelir. Şu gerçek ki, onlar da Apollinaire'e, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortalarda görünen dadacılara, gerçeküstücülere pencerelerini sıkışıkya kapamaya büyük bir özen gösterirler.

Apollinaire'in devreye sokulması için 1940 *Kuşağı* özellikle de Necati Cumalı beklenecektir. Hoş, bu defaki gecikme de yirmi yıldan aşağı değildir.

Apollinaire, günlük konulara ağucuklar dök-türmeyi çokça seven bir ozandır. André Salmon onun bütün kitaplarının günlük olay şiirleriyle (poème de circonstance) dolup taşıdığını söy-ler.

Şairimiz kendi şiirlerini pırlanta taşı gibi par-layan kervankıran yıldızı saymaktan da pek hoş-lanır. Ne ki, *Alkoller*'den sonra yazdıklarını da-ha çok sever. Bu, biraz da, 1 ocak 1915 günü Nis'ten Marsilya'ya giden trende rasladığı ve he-men şipşak bir aşkın kanadıyla korumaya aldı-ğı Madeleine'i kandırmak için söylenmiştir. Çünkü eski sevgililer için yazdıklarının tümü *Al-koller*'de yatmaktadır.

Şairimiz son şiirlerini gıcır-gıcır bir estetikle döktürdüğüne de inanır. O estegi, kösteği de, işte aşk buna derler, Madeleine'in mektuplarından çıkarmıştır.

Gelelim eski günleri renklendiren sevgililere: Bunlardan birincisi Annie ise, ikincisi de Marie yani Marie Laurencin'dir. Annie'yı 1901 yılında Almanya'da kaldığı sırada tanımıştır. Kızın Londra'ya dönmesiyle bu 1 yıllık aşk da ömür defterini kapar. Gerçi daha sonraki yıllarda Koca Aşık onu iki kez Londra'da yoklamışsa da, bundan hiçbir elverişli sonuç çıkaramamıştır. Annie ona çok şiir ürettirmiştir. «Bir Aşk Kırğınının Şarkısı» onun için yazıldığı gibi «Bölge», «Mirabeau Köprüsü», «Landor Road Göçmeni» de onun anısına yakılmıştır.

Marie'nin şairimizin yüreğinde tepece büyümesi ise 1907 yılına raslar. Annesi ve kedisiyle birlikte Auteuil dolaylarında oturmaktadır. Apollinaire de hemen ona yakın bir yere konar. Marie Laurencin ressamdır. Şairimizin odasını silip süpürmekten geri kalmaz. Kimi zaman da yemeğini pişiriyordur. *Alkoller* ozanına iyisinden bağlandığını sandığı için onunla evlenmek istiyordur. Eh *Alkoller* ozanı da onsuz yapamıyordur. Gelgelelim bir süre sonra — bu süre altı yıl sürecektir — ikisi de birbirlerini sevmediklerini, birtakım yürek pıtpıtlarını aşk saydıklarını çıkarlar.

1914 eylülünde Zehir Hafiye'nin karşısına bu kez de Lou (Louise de Coligny-Chatillon) çıkar. Madeleine'in sahnede görüldüğü gün o da sahnededir. Dahası, geceyi şairimizle Nis'teki bir otelde geçirmiş, ertesi sabah da onun kolunda istasyona gelmiştir. Zehir-zemberek ozan Madeleine'in soluklarını sezinlemeden önce vagonun kapısından dışarı sarkmış ve Lou'ya şu sözleri fırlatmıştır:

— Şiir mi, şiir mi okumak istiyorsun? Baude-

laire'in *Gönül Acısı Çiçekleri*'ni al oku.

Daha sonra da:

— Hadi bekleme, üşüyeceksin. Otele dön. Öğleye kadar parası verildi.

Gönül Acısı Çiçekleri'ni oku sözünden Madeleine de etkilenmiştir. Tren kalktıktan sonra Zehir Hafiye şairimiz gelip karşısına kurulurken, o da incecik bir gülücüğü yüzüne oturtmuşsa bunun için oturtmuştur.

Artık gelsin yaşamdan damıtılan sözcükler, gitsin şap şap kalabalığa sarılan lakırdılar.

Koca Aşık bir ara kıza şiir sevip sevmediğini sormak zamanının geldiğini de düşünür. Madeleine, aferin ona, şiiri yaşamdan ayrı tutmadığı, onu yaşam kadar sevdiği palamutunu yuvarlar. Zehir Hafiye bu açıklama karşısında hop oturup hop kalkmaya başlar ki kızcağız da içinden: «Hah, şimdi gelip beni öpecek» umudunu geçirir.

Bundan sonra işler biraz karışır, daha doğrusu büyük romanlarda olduğu gibi serüven çift çizgi üzerinden yürümeye başlar Çünkü Fréjus istasyonunda vagona yeni bir yolcu binmiş, üstelik de gelip bizimkilerin karşısına çıkmıştır.

Apollinaire'in oturuşu Madeleine'e dönük oturuşlardandır. Dokunsanız kızın üzerine yıkılacaktır. Ama yolcuya, kızla birlikte olduğunu anlatmak için istifini hiç mi hiç bozmaz.

İşin tuhafı, yolcu büyük fiskosçulardan biridir. Şairimizin konumunu umurlamadan laf piyazına girer. Söz dönüp dolaşıp Monaco'ya gelince de Apollinaire:

— Ben orada Saint-Charles Kolejinde okudum.

— Ben de orda okudum.

İkisi de artık kimliklerini açığa vurmak gerektiğini düşünürler. Zehir Hafiye gerçek adını kullanarak: «Guillaume Kostrowtzki» der. Gerçi daha gerçek olması için bunun «Wilhelm-Apollinaris de Kostrowitzki» kılığına bürünmesi ge-

rekir ama yolcu ile kızcağızın kafasını yormak için Apollinaire buna yanaşmaz. Gelin görün ki kız, bunu da karmaşık bulmuş ve sadece «Guillaume» adını aklında tutabilmiştir.

Sıra geldi mi okul anılarına. Bir yolcudan, bir Guillaume'dan. Bir yolcudan, bir Guillaume'dan. İkisi de hem anlatıyor, hem de gülüp katılmanın sınırlarını zorluyorlardır. Kızsa hiç oralı değildir. Ama burada serüvenin ikinci çizgisi apansız ortadan yiter: tren yeni bir istasyona gelmiş, yolcu da inip gitmiştir.

Bu kez iki sevgili — kızla Apollinaire'i artık böyle anmak yazarlık gereğidir — karşılıklı dizeler tutuşturmaya başlarlar. Zehir Hafiye yanık sesle okuduğu bir şiirden sonra kızın önüne şu tümceyi uzatır:

— Ben de şairim. Şiirlerimi Guillaume Apollinaire takma adıyla yayınlıyorum. Bilmem gör-dünüz mü?

Hayır, Madeleine onun adına hiç raslamamıştır. Ezilir:

— Açık konuşayım, çağdaş ozanlar üzerine bütün bilgim küçük bir seçki kitabından geliyor: *En İyi 100 Fransız Şiiri*. 15 sousa'ya almıştım. Onda da sizin şiirleriniz yok.

— Şiirlerimi okumanızı isterdim. Size kitabımı göndereyim. *Alkoller* 1913'te yayınlandı. Okuduktan sonra siz de bana düşüncelerinizi yazarsınız.

Denilebilir ki, Nis'le Marsilya arasındaki o kısacık yolculukta Apollinaire'in zarpadak aşık oluvermesinin nedeni belki bu yaşamın içinden, hiç umulmadık bir anda fırlayıveren sıcak, sım-sıcak sözcüklerdir. André Billy Alkoller ozanının kahvelerde, meyhanelerde konuşulanlara boyuna kulak kabarttığını ve hiçbir baskı altında olmadan varlık kazanan lakırdıları, büyük bir ustalıkla ayıkladıktan sonra defterine aktardığını saptamıştır.

Bu kırık-dökük laflar, bu ünlemler, bu düşünce kırıntıları sonradan şairimizin şiirlerinde boy gösterecektir. Ne ki, ondan önce Apollinaire onlara kendi düş dünyasının boyasını vura- cak, onları kendi küsküleriyle delik deşik edecektir.

Bu konuşmalar, bu sözcükler şiire girdikten sonra, onların artık insan ağzından çıkmış la- kırdılar olup olmadıkları, bir zamanlar bir yer- lerde söylenip söylenmedikleri pek anlaşılmaz ama dizelerin altında kıpırdanan cevahir yine de gerçek yaşamdan alınmış sözlerden başkası değildir. Onları, Apollinaire çağında birtakım kişiler ağızlarında gevelemişler, birtakım kişi- ler onları Apollinaire'e fıslamak için, çevresinde yer tutmuşlardır.

Yaşamın en urfayağlı yanı da budur: Birtakım duyguları, birtakım düşünceleri dile getirmek. Çünkü duygu ve düşünce, başkalarına iletildiği vakit duygu ve düşünce olur.

AV BORULARI

Retz Kardinali anılarının daha ilk sayfasında şöyle der:

— Düzmece ünle, düzmece alçakgönüllülük öyle bir tehlikedir ki kendi yaşamlarını anlatanların çoğu kendilerini bundan kurtaramamışlardır. Geçen yüzyılda Meclis Başkanı Thou* bu tehlikeyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Çok eski yıllarda Sezar da bu başarıdan uzak kalmamıştır.

Anılarını anlatanların ilk yapacakları şey bildiklerini, gördüklerini bütün çıplaklığı ve çirkefliği ile açığa vurmaktır. Ne yazık ki buna, hemen hemen hiç bir yazar uyamamıştır. Çokları ancak kendi hoşlarına gideni anlatır ve anılarının bir itiraf kitabı olmamasına çokça dikkat eder. Berlioz, anılarının önsözünde, bu noktaya açıkca değinir ve ancak küçük günahlarını açıklayacağını belirtir. Ama Berlioz (1803-1869) kendisini dünyanın en iyi insanı göstermeye kalkışmayacağına da söz verir.

Alexandre Dumas'nın «Tarih, benim tablolarımı astığım bir çividir.» sözü de yazarın anılarda kronolojiye, olayların ayrıntılarına ve tarihsel çözümlemelere o kadar önem vermediğini ortaya koyar. Doğrusu Dumas'nın (1802-1870) *Benim Anılarım'ı* (Mes Mémoires) bu yargıyı

(*) *Jacques-Auguste de Thou'nun söz konusu kitabının adı Çağımın Tarihi'dir (Histoire de mon temps).*

onaylayan bir tutumla yazılmıştır. Anıların öyle parçaları vardır ki insan Dumas'ın anılarını mı, yoksa *Üç Silahşorlar* romanını mı okuduğunu kestiremez.

Burada, belki bir ayırma yapmak doğru olacaktır. Yazarlar anılarını anlatırken kendileriyle ilgili gerçekleri örtmeye önem verirler ama, başkalarıyla ilgili gerçekleri kolayca açığa vururlar. Bunun için anılara başkalarının kusurlarını, küçüklüklerini, patavatsızlıklarını ve hak-sızlıklarını anlatan kitap gözüyle bakılsa yeridir. Şunu da unutmamak gerekir ki anıcılar ancak akıllarında kalanı yazarlar. Onlardan, akıllarında kalmayan şeyleri beklemek yersizdir.

Kimi anıcılar da anı uydurmayı yeğlerler, görüp işittiklerinin yanı sıra, görüp işitmedikleri şeyleri de katarlar lakırdılarına. Kimileri de, Strindberg yada Tolstoy gibi anılarını romanlaştırarak sürerler piyasaya.

Anıcıların görüş açıları, dünya görüşleri de önemlidir. Aynı olaylar başka başka kişilerce anlatıldığı vakit çok değişik sonuçlar verir. Söz-gelişi Fransa kralı XIV. Louis'nin çocukluk yıllarında meydana gelen ve *Fronde*** adı verilen

(**) «*Fronde*» 1648 ile 1653 yılları arasında Fransa'da meydana gelen içsavaşların adıdır. Mazarin'in kötü yoldaki para siyasasından doğan bu başkaldırmalar iki evreye ayrılır. «*Eski Fronde*» yada «*Parlamento Fronde'u*» adını taşıyan birinci evre 1648'de başlamış, 1649 yılında sona ermiştir. Bu evrede Retz Kardinalli ile Conti'ye bağlı olan parlamento en önemli rolü oynamış, Kral nazibi Avusturya'lı Anne ile Başbakan Mazarin'e kafa tutmuştur. «*Genç Fronde*» yada «*Prensler Fronde'u*» adını taşıyan ikinci evre ise 1650 yılında başlamış, 1653 yılında son bulmuştur. Bu evrede Condé, Beaufort ve Matmazel de Lonqueville, Kralın birlikleriyle amansızca savaşmışlardır. «*Fronde savaşları*» entrikaya dayanan devlet politikasının sona erme siyaset sonuçlanmıştır.

«*Fronde savaşları*» adını, «*sapan*» anlamına ge-

iç savaşlar üzerine yazılan anılarda Bayan Motteville'inkiler (1621-1689) kralcı görüşü, Gourville (1625-1703), Montpensier Düşesi (1627-1693), La Rochefoucauld (1613-1680) ve özellikle Retz Kardinali'ninkiler (1613-1679) ise başkaldırıcıların görüşlerini yansıtır.

Anıları günlüklerden ayırmak da gerekir. Günlük, günü gününe saptanan olaylar, düşünceler, duygularla oluşur. Anı ise üstünden uzun yıllar geömiş olayları dile getirir. Onun için geröeğe uygunluk bakımından günlüklerin daha inandırıcı olmak şansı vardır. Hele geömişte yapılan konuşmaları aktaran anıcıların, uzun yıllar sonra bunları virgölüne, noktasına dek anlatmaları anıların geröekliğine iyiden iyiye gölge düşürür. Kimi yazarlar bu yüzden bu konuşmaların simgesel olduğunu anılarının önsözlerinde açıklamak zorunluğunu duymuşlardır. Nedir, kimi yazarların kafalarında iyice yer etmiş konuşmalar da vardır. Bunların hemen kuşkuyla karşılanmaması da gerekir. Ama bunlar da, daha çok küçük tümceler, küçük karşılıklardır. Anıların çocukluk ve gençlik yıllarına değinen parçalarına daha az inanmak da doğru olur. Çünkü anıcılar bunları o çağlardaki mantıklarıyla değil, anılarını yazdıkları yıldaki olgun kafalarıyla yazarlar. şu da var ki anıcılar geröeğe bağlı kalabilmek için kimi mektuplardan, kimi belgelerden, kimi dergi ve gazetelerden, kimi görgü tanıklarından ve kimi günlüklerden de yararlanabilirler'

len Fransızca «fronde» sözcüğünden almıştır. O çağda Paris'li çocuklar bu oynucağı çokça kullanıyorlar, herkesi tedirgin ediyorlardır. Bunun üzerine polis, oynucağın kullanılmasını yasak eder. İvedir, çocuklar bu yasağı dinlemezler, polisi bile, bu sapancılarla kaçırırlar. şakacı bir adam, Mazzarin'in hasımlarını, bir gün bu sapancılara benzetince de içsavaşların adı «Fronde» olarak kalır.

Sözgeleş Saint-Simon (1675-1755) anılarını yazarken Dangeau'nun (1638-1720) günlüğünden yararlandığı gibi, Kralın başuşağı Bontemps'in bildiklerinden de yararlanmışır. Mektuplardan yararlananların sayısı ise çok kabarıktır. Bunlardan kimileri yazdıkları mektupları olduğı gibi kitaplarının içine alırlar. Bunların en başında da Goethe gelir.

Anılarla özyaşamöykülerini de birbirinden ayırmak doğru olur. Anılarda yazarlar tanık oldukları yada duydukları olayları anlatırken, özyaşamöykülerinde genel olarak kendi özel yaşamlarından, özel duygu ve eğilimlerinden söz ederler. Başka bir deyişle özyaşamöykülerinde yazarın kendi özel dünyası daha ağır basar

Zamanla anı niteliğı kazanmış yazılar da anılardan ayrı tutulmalıdır. Diyelim ki, bir gazete yada derginin ilk sayısında o gazete yada derginin yayınlanmış öncesi anlatılmışır. Bu elbet bir başyazı yada açıklama yazısıdır. Ama bu yazı o gazete yada dergide yayımlanmayıp da yıllarca sonra o gazete yada dergiyi çıkaranın anıları içinde yer almış olsaydı «açıklama yazısı» hemenecik «anı» niteliğı kazanmış olurdu. Aynı şeyi mektuplar için de düşünebiliriz. Yazıldığı günlerde yayımlanan bir mektup başka şey, anılarda yer alan mektuplar başka şeydir. Bunlar elbette anıların üzerine eğilen inceleyicileri çokça şaşırtır. Hele yazıldığı günlerde yayımlanan mektuplar içinde anılardan söz edenler varsa bu, insanları daha da yanıltır.

Nedir, anı-portreleri hemen de anıların yanında görmek gerekir. Fransızların *portrait-souvenir* adını verdikleri bu edebiyat türü bir yazarı, bir kişiyi tanımlamaya yönelirse de yapılan iş doğrudan doğruya anılara dayanır. Michel Georges - Michel'in *Tanıdığım Tiyatro Kişileri* (Gens de Théâtre que j'ai connus) adlı kitabı bu türö girer. Yahya Kemal'in *Siyasi ve Edebi Por-*

teler'i, Samet Ağaoğlu'nun Babamın Arkadaşları ile Aşına Yüzler'i, Oktay Akbal'ın Şair Dostlarım'ı yine bu çizgi üzerindedir. Yusuf Ziya Ortaç da Portreler adlı kitabına yazdığı o küçücük önsözde portrelerin gücünü anılardan aldığını şu sözlerle dile getirir:

— Batıda zengin bir anılar edebiyatı vardır. Biz bu yönden de züğürdüz. Anılarını yazmış Padişah, Vezir, Serdar tanıyor musunuz? Evet deymeyeceğiniz kadar az değil mi? Ben, kendi küçük hayatımın bazı anılarını zaman zaman dostlarıma anlatırım. İlgi ile dinlerler... Bu ilgi bana onları yazmak isteğini verdi. Önce, her hafta *Akbaba*'ya yazdım. Okuyucularımdan gördüğüm sevgiyi, kelimelerim ödeyemez. Şimdi o cömert, o alicenap iltifatları biraz olsun ödeyebilmek için, yazdıklarımı okurken tekrar uyayan anılarımı da katarak bir araya topluyorum.

Halit Fahri Ozansoy da *Edebiyatçılar Çevremde* adlı kitabını anılarının ışığında yazmıştır. Bakın o da kitabına önsöz olmak için yazdığı şiirde ne diyor:

*Gözlerim tepelere bakan bir pencerede,
Her dostu hatırlarım, sorarım: -Neredesin?
Salahattin Enis'le Enis Behiç nerede?
Nerede ilk şairlik kardeşim Hakkı Tahsin*

*Hani koşup gelseler o karanlık diyardan,
Ve hemen toplansalar yarenlik köşesinde:
Anılar getirseler o eski zamanlardan.
Hepsi kendi neşesi, hepsi kendi sesinde.*

*Gelse Hüseyin Suat ve gelse Celâl Sahir,
Sonra Nurullah Ataç o sinirli halile.
Bu dostlar, aziz dostlar, her zaman
gönlümdedir,
Ayıramam onları ölmeyen hayalile.*

Nedir, bu anı-portreler bir kişi üzerine yapılan incelemelerle, bir kişinin yaşamını dile getiren yaşamöyküleriyle (biographie) karıştırılmamalıdır. Ama anıların sınırını çizmek de öyle kolay bir iş değildir. Mektupların yanı sıra sanatçılar, edebiyatçılarla yapılan konuşmalar da kimi zaman anılarla dolup taşar. Robert Mallet'nin Paris radyosunda Paul Léautaud ile yaptığı 22 konuşma ile, Jean Amrouche'un gene Paris radyosunda Paul Claudel ile yaptığı 41 konuşına bunun canlı birer örneğidir. Zaten Claudel'in bu konuşmaları da sonradan *Hazırlanmadan Anlatılan Anılar* (Mémoires improvisés) adıyla da yayımlanmıştır.

Ne ki, kimi konuşmalarda anılar hiç yer almaz. Bunlar edebiyatçıların sanatları üzerindeki düşüncelerini yansıtır sadece.

Çokları anılarını yaşamlarının son yıllarında yazmıştır. Ama bunları yaşamlarının çeşitli anlarında parça parça yazanlar da vardır. Chateaubriand (1768 1848) bu sonunculardandır. O, *Mezar Ötesi Anıları'nı* (Mémoires d'outre - tombe) ilk 42 yaşlarında iken yazmaya başlamıştır. Dahası, Chateaubriand'ın bunları 1803 yılında yazmaya başladığı bile sanılmaktadır. Yazar 1814 yılında anılarını yazmayı bırakmış ama 1821, 1822, 1828 yıllarında, birkaç ay da olsa gene onlar üzerinde çalışmıştır, eskiden yazdıklarını da elden geçirmiştir. Ne ki, Chateaubriand anılarına asıl 1836 yılında dört elle sarılır. Anıların yayınlanması ise yazarın ölümünden iki yıl sonra gerçekteşir. Yazarın ölümünden önce ise anılar, 1848 martında, gazetelerde boy gösterir. Bu, anıların bir kuruma satılmış olmasının bir sonucudur, çünkü Chateaubriand onları ölümünden önce yayınlamak istememiştir.

Anıların yazılış biçimleri de çeşitlidir. Kimileri anılarını bir sıraya göre, anlatırlarsa da Ernest Renan, Sacha Guitry (1885-1957) gibi ya-

zarlar akıllarına estiği gibi anlatmayı yeğlerler. Sacha Guitry'nin *Belleğim Beni Yanıltmıyorsa* (Si j'ai bon mémoire) adlı kitabını okudunuz vakit yazarın fıkra anlattığını bile sanırsınız. Renan (1823-1892) öyle değildir. O daha derli topludur. Ama o da gelişigüzel anlatmayı sever. Üstelik bu tutumunu doğduğu yer olan Brötanya'da anlatılan bir efsaneye de pek uygun bulur. Bakın *Çocukluk ve Gençlik Anıları* (Souvenirs d'enfance et de jeunesse) adlı kitabının önsözünde ne diyor.

— Brötanya'daki yaygın efsanelerden biri de sözde bir İş şehriyle ilgilidir. Bu şehir bilinmeyen bir çağda deniz sularıyle örtülmüştür. Kıyının birçok noktalarından bu masal şehrinin yeri gösterilebilir. Balıkçılar ise size, onunla ilgili tuhaf öyküler anlatır. Balıkçılar, fırtınalı günlerde, dalgalar arasında kilise kulelerinin görüldüğüne yemin ederler. Durgun günlerde ise deniz dibinden kiliselerin çan sesleri yükselirmiş ve çanlar gündüzün türküsünü çağırırmış. Öyle sanıyorum ki, ben de içimde sık sık bir İş şehrinin kıpırdadığını duyarım. Kilise çanlarının sesini duymayan müminleri bu şehrin çanları yılmadan, yorulmadan kiliseye çağırır. Kimi zaman bana, başka bir dünyanın sesleri gibi sonsuz derinliklerden geliyor duygusunu veren bu titreşimlere kulak kabartmak için duralarım. Hele yaşlılığa doğru yol aldıkça, dinlenmekle vakit geçirdiğim yaz ayları, bir yitik Atlantide'den gelen bu uzak gürültüleri derlemekten büyük bir kıvanç duymaya başladım. Bu kitabı oluşturan altı parça bu biçim yazılmıştır.

Renan önsözünde anılarının düzensiz bir biçimde ve akla geldiği gibi yazıldığını da anlatır ve insanın kendi yaşam öyküsünü anlatırken başarılı olamayacağına işaret eder. Bu arada şunu da söyler: «İnsanın kendisi için söyledikleri şiirden başka bir şey değildir.» Bu yüzden

de yazar Goethe'nin anılarının *Şiir ve Gerçek* adını taşımasını çok yerinde bulur.

Anılar özellikle XVII. yüzyılda önem kazanmıştır. Bu yüzyılda anıların birdenbire çoğaldığı görülür. Bunlar daha sonraki yıllarda, anı biçiminde roman yazılmasına da yol açarlar. İngiliz yazarlarından Antoine Hamilton'un (1646-1720) *Gramont Kontunun Anıları*, gene İngiliz yazarlarından Daniel Defoe'nun (1660-1731) *Bir Atlının Anıları*, Fransızlardan rahip Prévost'un (1697-1763) *Kalantor Bir Adamın Serüveni ve Anıları* (Mémoires et aventures d'un homme de qualité), Flaubert'in (1821-1880) *Bir Delinin Anıları* (Mémoires d'un fou), Rus yazarlarından Dostoyevski'nin (1822-1881) *Yeraltında Yazılan Anılar* ve İspanyol yazarlarından Pio Baroja'nın (1872-1956) 20 ciltlik *Bir Eylemcinin Anıları* (Memorias de un hombre de accion) adlı romanları bunlar arasındadır.

XVII. yüzyıl anıları, yazarların kişisel görüşlerine göre anlatılmış olmakla da özellik gösterir. Ama edebiyat türü olarak anıların ilk yazılmaya başlanması çok eski çağlara dayanır. İlkçağ yazarlarından Ksenophon'u (İ. Ö. 427'ye doğru - 355'den sonra) bir tarihçiden çok bir anı-cı sayar kimileri.

Gelin görün ki Apollinaire ne kadar anı varsa, topunu, çala kamçı, haydalar:

— Anılar av borularıdır, şamataları rüzgarla yitip gider.

HALLEY KİMİ KURTARIR

İpşir Mustafa Paşa 1654 yılında sadrazamlık postuna çöktüğü vakit, kimi İstanbullular düşlerinde kuyrukluyıldız görmüşlerdir. Kuyruklu-yıldız da iyiye yorulmadığı için Padişah-ı Alem-penahın tüm kulları sonbahar yaprakları gibi tir tir titremişlerdir.

İpşir Paşa, Anadolu ayaklanmalarıyla ün sal-mış Abaza Mehmet Paşanın yeğenidir. Veziri-azamlığa getirilmeden önce Sivas Beylerbeyli-ği ile Halep valiliğinde İstanbul'a kafa tutmuş, halka büyük zulümler etmiştir. Ahmet Refik, onun eşkiya reisliğinden sadrazamlığa geldiğini söyleyecektir. Paşa eblehliği ile tanınır. Kimseye yüz vermeden surat asmayı sadrazamlık gereği sanır. Bilisizce bir sofuluğu vardır. Kahve ye-rine süt içer. Tütün içenlere de içki içmiş gözüyle bakar. Kıskançlıkta ise — kıskançlık olma-dan hiçbir şey olmaz — üstüne yoktur. Denile-bilir ki, Sultan İbrahim'in kızlarından Ayşe Sultanla evlendirilip sadrazamlığa kondurulma-sı biraz da göz önünde bulundurmak düşüncesin-den doğmuştur. Gelin görün, göreve başlayışın-dan 2 ay, 12 gün sonra Kara Murat Paşanın kış-kırttığı sipahilerle yeniçeriler — sen eşkiyasan, ben de eşkiyayım — kellesini isteyecekerdir. Bun-da ayak diretilince de «kaydı görülüp» kesik başı ayaklananlara gönderilecektir.

Bağnaz kişiler kuyrukluyıldızın düşünüyü değil de kendini gördükleri vakit, vaaaaşşş, korkuları daha bir ıslık çalmaya başlar. Bütün kötülük-

lerin gelip kendi üstlerine yağacaklarını sanırlar.

Naima, o ünlü tarihinde şunları yazar:

— İşbu 1653 yılı kasımının dördüncü çarşamba günü, akşam namazından sonra, gökyüzü alametlerinden bir mızrak kadar uzun, kol kalınlığında, beyaz ve parlak ateş gibi ışıklı bir kuyruklu yıldız, doğu ile güney arasına düşüp dünyayı gündüz gibi aydınlattı. Ramazan bayramından beri veba illeti çıkmıştı. Melhame sırlarından habersiz olan kimileri bunu, vebanın artacağına, kimileri de yokolacağına işaret saydılar. Ama denenmiş melhame kitaplarında (güneşin kanlı savaşlarını anlatan gökbilim kitapları) yeri yüksek bir kişinin halk elinde telef olacağına ve Devlet-i Rumda (Osmanlı İmparatorluğunda) ihtilal ve kılıç ile rezillerin idamı diye yazılmıştı. Yine öyle oldu.

1858 ağustosunda İstanbul üstünde yine bir kuyruklu yıldız peydahlanır. Melhame kitaplarına merakı kalkanlar onun yine Müslümanların üstüne kılıç ve yatağan ve hançer ve top tüfek ve piştov ve palyoş ve kasatura ve harbe ve gaddare boca edeceğine inanırlar. Hele iki hafta sonra yıldız, yüzünü yeniden gösterdiği vakit — bu casus bir kuyruklu da olabilir — paşalar hazeratı ile tüm İstanbullular kıyamet laklakasına başlarlar.

Bunlar adları bellisiz yıldızlardır. Ama bu sonuncusunun yörüngesini 6 yılda bütünleyen ve 1852 yılında yine yeryuvarlağımız üzerinde görünen Biela kuyruklu yıldızı olduğu kestirilebilir. Bu yıldızı Recaizade Mahmut Ekrem'in babası Recai Efendi de görmüştür. Ama ona ne gördüğü sorulsa «Necm-i dünbaledar gördüm» deyecektir. Sizin anlayacağınız, o yıllarda kuyruklu yıldızların adı böyledir. Bir 50 yıl daha geriye gidecek olursak bu kez onun «ahter-i dünbaledar» diye anıldığını da görürüz. Bu-

yüzden de 1807 eylülünde İstanbul'un kuzey-batısında beliren ve üç ay İstanbul semalarında taklalar attıktan sonra — bu ne kaplumbağa yürüyüşlü yıldız! — gözden yiten kuyruklu için, şair Sururi Seyit Osman (1752-1811) tarih düşürmeye kalkışınca «ahter-i dünbaledar asâm kıldı tulu'» diyecektir.

Ama biz geçen yüzyılı bırakalım da kendi yüzyılımıza bakalım. 1910 yılında İstanbul gök-kubbesini de Halley kuyruklu yıldızı şavklandıracaktır. Yıldızın ilk kez yörüngesini hesaplayan İngiliz gökbilimcilerinden Edmund Halley'dir (1656-1742). Nedir bu kez kuyruklu şavkının insanlığa yararlı olacağı pek söylenemez. Yıldız daha görünmeden Batının bütün bilginleri onun dünyamıza çarparak, onu eşekten düşmüş karpuzla döndüreceğinde ağız birliği etmişlerdir. Amaanın, Avrupanın, Amerikanın vede Asyanın bütün insanların bedenleri günler, haftalar öncesinden koçan kesilmiştir. Topumuz 1978 yılına değin ulaştığımıza göre bilginlerin kestirimlerinde yüzdeyüz yanılmış olduklarını söylecek değiliz, ama o yılın beş mayısını altıya bağlayan gecede olsun — bilginler pandomimanın o tarihte patlayacağını söylemişlerdir, — o gecenin öncesindeki gecelerde olsun, palamarını ve demirini koparmayan kalmaz.

Daha sonraki yıllarda ise her yerde boş-inan kazanları kaynatılmaya başlanır. Trablusgarp ile Balkan Savaşlarının Halley'in işi olduğunu söyleyenler ne kadar kalabalıksa Birinci Dünya Savaşını başlatanın da o olduğunu ileri sürerler o kadar çoktur. Kimileri ise Halley'in gizlice geri döndüğünü, ayın arkasına saklanarak Türklere zulümlü bakışlar savurduğunu davul-zurna ile ilan etmişlerdir.

Ama asıl neşeli mangır 1910 nisanının son haftası ile mayısın ilk haftasıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kuyruklu yıldız Altında Bir*

Evlenme adlı romanında anlattıklarına inanmak gerekirse, Halley denilen o başı açık orospunun dünyamızı yoketmeye yeltenmesinin nedeni yapıların pek çoğalmış olmasıdır. Belki bir neden de seyiryerlerine giden arabaların ücretlerinin artmasıdır. Bu nedenlerin en önemlisi de ahlakın bozulmuş olması ve kadınların, guguruklarının tepelerine yalancı pırlantadan birer iğne ilıştırıp çarşaflarının eteklerini birer arşın yerlerde sürüyerek sokaklarda gezinmesidir.

Burada Hüseyin Rahmi'ye yüz bin yaşa çekmemiz gerekir. Çünkü Türk romanının bu büyük ustası bu zerzevatlıklara karşı çıkacak ve gerçek bozukluğun yalancılık, ikiyüzlülük, yaltaklanma, kaşkarikoculuk, it dalkavukluğu vede aldatmaca ile sıvanmış ahlak kurallarında olduğunu göstermeye çalışacaktır. Bunun için de sahteciliğin en çok at koşturduğu kadın-erkek ilgi alanına el atarak romanını bu temel üzerine oturtur. Ama Hüseyin Rahmi, insanların, Halley ufuklarda belirince, birbirlerine yaklaştığını, birbirlerine dost eli uzatmaya kalkıştığını görünce, içinin bütün yanığıyla şöyle bağıracaktır:

— İnsanlar neden şimdiye değin insanlığın kurtuluş ve mutluluğunun sırf dostluk ve eşitlikte olduğu gereğini anlamıyarak varlıklarını güven altına almayı birbirlerine karşı düşmanlıkta, savaşta, kan dökmekte görmek gibi yanlış bir yolda gitmişler. Uygarlığın, ilerleme ve olgunlaşma düşüncesinin amacı birbirini öldürmeye çalışmak mıdır?

Şu var ki, kışoğulları tehlike önünde birbirlerine yaklaşırsalar, hamurlarının gerçek kıvamına dönseler de tehlike geçti, ateşten gömlek sıyrılıp atıldı mı yine eski bağdaşlarını sürdürürler. Çünkü onlar hangi balığın suratı bozussa onun daha lezzetli olduğunu bilirler. Hem, yalan-dolan olmadan yaşam vaparunun yürü-

yebileceğine pek inanmazlar. Üstelik yenilikler, yeni yaşamlar da onları ürkütür.

III. Selim *Nizamıcedit* adını verdiği yeni bir talimli asker ocağı kurduğu vakit yeniçerilerden biri şöyle demiştir:

— Moskof olurum, *Nizamıcedit* olmam.

Burada sözü yeniden Hüseyin Rahmi'ye bırakacağız. O da yeniliğe arka dönüp, gericiliğe dört elle sarılanlara şu söylevi çekecektir:

— Niçin uyanıp bu sefillik tozundan, toprağından silkinmeye uğraşmıyorsunuz? Kabahat herkesten çok kendinizde. Siz, sizi bu bilgisizlik ve geriliğe bağlayan düşüncelere destek oluyor, bu düşüncelerden yana çıkıyorsunuz. Düşüncelerinizi gerçekten açmaya çalışanlara sövüp sayarak, onların canlı, yeni, besleyici uyarılarını cinayet sayıyorsunuz. Onlar sizin bilgisizce hor görüşünüzden korkmasalar, lanetlemelerinizden çekinmeseler, kaç zamandır artık kangrenleşmeye, kokuşmaya dönuşen bu derin gerileme yarasının kaynağını size pek büyük açıklıkla gösterecekler. Duyduğunuz her yeni düşünceye kızmayınız. Onları iyi karşılamak için anlama gücü kazanmaya bakınız.

Görölüyor ki, Halley şıfıntısının 1910 yılında dünyamıza konuk olması çokların düşüncesini açmamıştır. Ama Halley 75 yılda bir boy gösterdiğine göre bize düşen 1985 yılını beklemekten başkası değildir. Bakalım bu kez Halley kimi kurtarır. Umalım ki, insanlar, o yıl anlama güçlerini biraz daha artırmış olsunlar. Yoksa Halley, 1910'da yapmadığını 1985'te mi yapacak?

AĞIR DONANMA

Ebüzziya Tevfik, Rodos sürgün yerinde barbunya balığı gibi beyaz üzerine kırmızı beneklerle süslü kör keçelen ve sarı tüylü, bodur bacaklı büğülerle becelleştığı günlerde (1873 yılı) oraya gelen Mahmut Nedim Paşanın annesi Berkemal Hanımefendi, Hidiv İsmail Paşanın annesi Valdepaşa'nın aracılığı ile Ebüzziya'yı Sultan Aziz'e bağışlatmak istediğinde *Yeni Osmanlılar Tarihi* yazarı buna ağır donanma ile karşı çıkmıştır:

— Diyelim ki, siz beni bağışlattınız. Ama benim dört arkadaşım daha var. Biri burada (Ahmet Mithat Efendi), ikisi Akkâ'da (Nuri Beyle Hakkı Efendi), bir başkası, hepimizin en büyüğü Namık Kemal de Kıbrıs'tadır. Onlar orada kaldıkları halde benim salıverilmeyi kabul edeceğimi düşünebilir misiniz? Kabul edecek olursam bana: «Bencil bir alçakmış» demekte haklı olursunuz.

Ebüzziya'nın bu davranışı öyle her zaman, her yerde raslanılan yandımalamadır basmalarından değildir. İnsanın onunkilere benzer lakırdılar döktürebilmesi için hem kendine uygulanacak ayak oyunlarına karşı çıkabilecek bir yürek taşıması, hem de başkalarına yapılacak tıklım-tıkız haksızlıklara tepki gösterebilecek gözüpek bir kişi olması gerekir.

İnsanlar çokluk, uğradıkları haksızlıklar karşısında seslerini hemen ateşlerler de, başkalarına baş çelengi edilen haksızlıklar önünde suspus oturmayı cilasunluk sayarlar. Hele kimilerinin, yüzleri büyük üzüncüler satsa da, bir zil

takıp oynamadıkları kalır.

Süleyman Nazif, Mehmet Akif'le ilgili bir öykü anlatır ki, onun yeri de tam burasıdır.

• Balkan savaşının ilk günlerindemiz.

Çağın Bakanı, Baytar Genel Müdürü Aptullah Beyin derecesini indirerek, onu başka yere kaldırmıştır. Akif o sıralar Aptullah Beyin yardımcısıdır. Bu olay karşısında:

— Aptullah Bey Fransa'da, Montpellier'de tarım okumuştur. Ona bu haksızlık yapılır mı? diyerek Ziraat Nezaretindeki görevinden çekilir.

Akif'in erdemi bununla da bitmez. O yoksulluk ve perperişanlık günlerinde bir arkadaşının üç yetimini de yanına alacak, kendi beş çocuğundan kılpayı ayırmadan, onları yetiştirmeyi üstlenecektir. Arkadaşıyla okulda sözleşmiştir: Kim önce ölürse, geriye kalan onun çocuklarına bakacaktır. Şimdiler o sözü tutması gerekmektedir.

Mithat Cemal, Akif'in o günlerdeki gıdım-gıdım yaşamı üzerine şunları söyler:

— Beylerbeyindeki evinde kendi yağıyla kavruluyordu. O sırada, ona her cuma sabahdan gidiyordum. Sabahdan gittiğim için de öğle yemeklerinde ondaydım. Görevinden çekildikten sonra, özürler bularak yemeklerden sonra gitmeye başladım. Evin acısı o derece belliydi.

Ebüzziya ile Akif'in bu gönül yiğitlikleri yanına Fransız ozan ve düşünürü Paul Valéry'nin bir davranışını da ilâştirebiliriz.

Tanrılar Susamışlardı romanının yazarı Anatole France, Mallarmé'nin «Bir Kırperisinin Öğlesonrası» adlı şiirinin bir dergide yayınlanmasını önlediği gibi, onun Fransız Ulusal Kitaplığında görev almasına da engel olmuştur. Valéry bu olaydan sonra Anatole France'la selamı sabahı kesmiş, onu bir daha da bağışlamamıştır. 1927 yılında Fransız Akademisine üye olurken de bağdaşını hiç bozmamıştır. Geleneğe uyararak, üyeliğe kabul konuşmasında yerini aldı-

ğı kişiyi — bu kişi de üç yıl önce ölen Anatole France'tan başkası değildir — pehpehlere boğması gerekirken sözünün kurdelasını kısa tutmuş, Anatole France'ın adını anmaya yanaşmamış, pek sıkıştığı yerlerde de onu sadece «iş arkadaşım» diye anmıştır.

Doğrusu, bu yavuz davranışların temelinde, eskilerin «medeni cesaret» dedikleri, yenilerin de harlı kor parçası haline getirdikleri gözüpeklik yatar. Gözüpekliğin en büyük erdemlerden biri olduğuna İlkçağ filozofları da çokça inanmışlardır. Ama onlar ılımlılığa, adaletli olmaya, bilgeliğe de büyük önem verirler. Fransız yazarlarından Alain ise: «Tek bir erdem vardır, o da usun kendi benliği önünde özgür olmasıdır.» der.

Ne ki, bir insanın kendi usunu baskılardan koruması, sağlam yargı üstüne yelken tutması yani bilge ve filozof olması da gözüpeklik gerektirir. Descartes büyük bir düşünür olduğu halde, yanlış düşünceler, çarpık yargılarla cenk edip koç gibi kurban olmayı yeğleyecek bir yürek taşımadığından, 1633 yılında, Kopernikus öğretisine bağlı Galilei'yi Roma Engizisyonunun yere çal ettiğini işitince, aynı öğreتيye dayanan kendi yapıtını da, şipşak, kanı kurumuş, canı çekilmiş bir duruma indirgemıştır.

Diyeceğim, gözüpeklik neşeli mangırdır. O olmadan insanoğlu hiçbir erdemde dikiş tutturamaz.

İnsanları seveceksin, ilkin gözüpek olmaya, ortalarda ağır donanma gezdirmeye bakacaksın. Çünkü, seni insanları sevmeye bırakmayacakların sayısı da türlü fisk ile yuğrulmuştur.

Şu bir düşüncedir ki, kimi kişiler — bunu söylemeden duramayacağım — insanları sevmedikleri gibi, başkalarının da sevmesine katlanamazlar.

Nazım Hikmet'in başına gelenler de, hep bundan gelmiştir.

EY ŞAİR GİDİŞİN NE YANA

Osmanlılar birinin üstüne kötü dua yağdırmak istedikleri vakit, onu «Gelsin de benim karşımda söylesin, ağzını na böyle yırtarım» diyen kişilere, yada çalımlı bir kılçıkla kündeysi oturtan doğaüstü varlıklara havale ederler. «Havale ettim.» sözü her şeyi çözmeye yeterlidir. Üstad-ı Ekrem'in babası Recai Efendi, 1858 ekiminde Meclisi Vala üyeleri arasında ayıklama yapılırken açıkta kalmış, bu işin Sadrazamın başının altından çıktığını sandığı için de Âli Paşayı, o günlerde İstanbul semalarını harmanlayan kuyrukluıldıza havale etmiştir.

Gerçi Meclisi Vala üyeliğinden atılanlara, aylıklarının yarısı bırakılmış, hele Recai Efendiye, aylığı 15 bin kuruş iken on bin, Tahir Beye aylığı 7.500 iken altı bin, Emin Muhlis Efendiye, aylığı 10 bin iken sekiz bin kuruş işten çıkarılma aylığı bağlanmıştır ama bu, kimsecikleri memnun etmemiştir. Çünkü Ziver Efendi eskiliği ve doğruluğu öne sürülerek yerinde tutulmuş, bir takımı da buna benzer kulplarla korunmuştur.

Sizin anlayacağınız, o günlerde, her yerde, her toplulukta «havale ettim» sözü kadar yinelenen bir başka söz yoktur. Şeyhülislam Arifefendizada Sıddık Beyin de aralarında bulunduğı bu havaleciler kendilerini haklı göstermek için de dillerine şunu takmışlardır:

— Ziver Efendinin atılmaması Sadrazamın akrabası olmasındandır. Raif Efendinin görevinde

birakılması da öteden beri Sadrazama yakın durmasından. Fahrettin Efendinin korunması ise Çalgıcıbaşı Necip Beyin kayınpederi olmasına dayanıyor. Ömer Faiz Efendinin demirde tutulması ise Sadrazama yağ çekmesinden.

Kimileri, daha da ileri gidiyordur:

— Zatı Şahane memleketi kurtarma uğruna damatlarını gözden çıkardı. Vükela ise dalkavuklarından bile vazgeçmedi.

Ahmet Vefik Paşa da, Evkaf Nazırı iken (1861 yılları) böyle bir havaleye uğrar. Paşa, Galata Mevlevihanesine yapılması gereken bir yardımı yan çizmiştir. Mevlevihanenin Şeyhi Kudretullah Efendi buna çok kızmış, Paşaya rasladığı bir gün de toplarını ateşlemiştir:

— Ben seni Hazreti Mevlanaya havale ettim.

Nedir, Paşada her gün, her dakika laf hazırdır:

— Ben de seni Hazreti Mevlaya havale ettim.

Paşa bu hazır haplarını bir gün Fransa İmparatoru III. Napoléon'a da sunmuştur. Paris'te elçi olarak bulunduğu günlerdir. Şam olayından ötürü Osmanlı Devletine kırıngın olan III. Napoléon bir gün bir resmi kabulde, kendisine şöyle demiştir:

— İmparatorluğunuz çatırdıyor.

Paşa istifini hiç bozmamış ve büyük bir ciddilikle karşılığını dikmiştir:

— Bizim memleketimiz Fransa'ya uzaktır. Bu yüzden alteslerinin, bizim üzerimize her zaman doğru bilgi alamayacakları doğaldır. Bense Paris'te bulunduğumdan ülkenizin durumunu yakından görüyorum. Çatırtı sesleri sizin imparatorluğunuzdan gelmektedir.

Vefik Paşanın Abdülhak Hamit'le akrabalığı da vardır. Hamit'in babaannesi Hasenetullah Hanım — Hekimbaşı Abdülhak Mollanın eşi — Vefik Paşanın halasıdır. Hamit, yazarlığının ilk yıllarında bu akrabalıktan yararlanmak isteye-

cektir. İlk kitabı *Maceray-ı Aşk'ı* Paşaya sunup onun düşüncelerine kucak açar. Paşa da atasözlerine çokça düşkün olduğu için şöyle bir karşılık kondurur:

— Kitabına arada bir atasözü sıkıştırmalıydım. Daha canlı olurdu.

Hamit o vakitler 21 yaşındadır. O yaştakiler gibi bütün etkilere açıktır. İkinci kitabı, *Sabr-ü Sebat* adındaki oyun yayınlanınca, onu da vakit yitirmeden Paşaya sunar. Paşa kitabı okuyup bitirdikten sonra bu kez de şunları söyler:

— Ben sana bir atasözü kitabı yaz demedim ki...

Meğer Hamit, Paşanın ilk sözüne uyarak oyununu baştanbaşa atasözleriyle doldurmuştur.

Bu gibi etkilenmeler her yazarın yaşamında görünür. Yazarlar sağdan, soldan, tepeden, aşağıdan gelen etkileri bol bol devşirseler de sonunda kendi yollarını, kendileri bulurlar. Onların başkalarından alabilecekleri küçük bir ışıktır ancak. Sabahattin Kudret, Cahit Sıtkı ile ilk tanıştığı günlerde onun boyuna şiirin biçim yetkinliğinden söz açtığını söyler, sonra da şunları ekler:

— Böylece zaman yitirmeden, benim usumda da biçim kavramının bir soru olarak belirmesine, kendi kendime bu soruya yanıtlar aramama yardım etti.

Sabahattin de, Cahit'ten bir ışık almış olabilir. Ama bu ışıklar, o ışıkları göremiyecek durumda olanlara ne verir? Sabahattin'in «kendi kendime bu soruya yanıtlar aramama yardım etti.» sözü üzerinde çokça durmalı. Yazarları kavun çekirdeğine döndüren sanat sıtmasının altında sanatçılar bellerini doğrultabileceklerse, yine kendileri doğrultacaklardır. Yolun bir başından baktığın vakit, öteki ucunu göremiyorsan, bunu sana kimse gösteremez. Ama biri çıkıp da «Burada bir yol var» derse, işte orada

dikkat kesilmeli. Orada da antenlerini işletmiyorsa, yapılacak iş, akıl evinin sinek kâsesine dönüşmesini beklemeden basıp gitmektir. Cahit Sıtkı, yaşamı boyunca, daha kaç kişiye yeşil ışık yakmıştır ama içlerinden bir başka Sabahattin Kudret yetişmemiştir.

Hamit de, daha sonraki yıllarda yazdığı *Eşber*, *Makber*, *Finten*, *Tezer*, *Nesteren* gibi yapıtlarla kendi kişiliğini ortaya koymuştur. Bunlarda kimi yazarların — Racine'i, Corneille'i, Shakespeare'i filan düşünün — etkisi belli olsa bile, pişirilen aş yine de Hamit'ten başkası değildir. Hıfzı Tevfik Gönensay, Hamit'in *Tarık*'ındaki kimi cümlelerin — özellikle de başlangıçtaki cümlelerin — Ziya Paşanın *Endülüs Tarihi*'ndeki cümlelerin bir eşi olduğunu söylemiştir ama bunun üzerinde de pek kalmamalı. Bu, *Tarık*'ın değerini düşürse bile, öteki yapıtlarına kara çalmayı gerektirmez. Kaldı ki, kimileri *Tarık*'ta coşukları kırbaçlayan şiir dorukları görecektir. Hele Ziyat oğlu Tarık'ın, oyunun üçüncü perde üçüncü sahnesinde «Endülüs hükümdarlarının hazineleri içindesin Tarık. Sen nereden gelip nerede durmuşsun, gidişin ne yana?» diye başlayan, o taçlı, o ejderhalı, o timsahlı, o nehirli konuşmasına çok kişi bitecektir.

Dahası, Hamit'in o konuşmada Tace nehri üzerine söylediği sözler bile Yunanlı filozof Herakleitos'u anımsatmaktan başka bir şey yapmaz:

— Ey nehir, kimbilir hangi eski tufandan kopup geliyorsun, kimbilir kaç bin değişiklik görüp geçirdin. Bunca yüzyıldan beri akıp gelmişsin, bir kez götürüp bıraktığın şey, bir kez daha geri gelip geçti mi?

Ama yine de *Tarık*'a, yada Ziyat oğlu Tarık'ın konuşmasına Herakleitos'un yapıtı deyebilir miyiz? Etkiler şöyle dursun, çalıntı düşünceler, çalıntı cümleler bile başka bir biçime girdikten sonra ilk sahiplerinin ürünü olmaktan çıkarlar.

Biçim her şeyi özgün kılar, her şeyi yeniler. Başkalarından hiçbir düşünce, hiçbir imge apartmadan yazılmış kimi şiirler çalıntı sayılıyorsa, bu, örnek alınan şiirin biçiminin aşırılmış olmasından gelir. Tiryns Kralı Alkaios'un oğlu Amphytryon'un başından geçenleri oyunlaştırmamış yazar pek azdır. Bunların en sonuncusunu, yazılmıyorsa, Giraudoux *Amphytryon* 38 adıyla sürmüştür piyasaya. Gelin görün, bu oyunların topu da özgündür. Plautus'un *Amphytryon*'u ile Molière'inki ve Kleist'inki arasında büyük ayrılıklar vardır.

Diyeceğim, iyi bir yapıtın, soluklu bir yapıtın başka kitaplardan yararlanmasına pek olanak yoktur.

Kimileri, şurdan burdan rüzgar alsa da bu, bütünün içinde eriyip gider.

Erimezse, a işte buna kızarım, bilin ki o kitap fitne ateşini yelpazelemekten başka işe yaramaz.

DİVİNİA'NIN VAKIFLARI KAÇ PARA

Sadrazam Keçecizade Fuat Paşanın ölüsü Nis'ten İstanbul'a getirildiği gün, Şinasi hüngür de hüngür ağlamıştır.

Gelin görün, Şinasi'nin öldüğü gün — 13 eylül 1871 — onun için gözyaşı dökenlerin sayısı çok düşük olacaktır. Ölüsünü de sadece 11 kişi kaldırır. Bunların dördü de Belediye çavuşu. Devlet büyüklerinden kimse yerinden oynamamıştır. Şinasi'yi sağlığında büyük pohpohlara sarıp sarmalayan Mustafa Fazıl Paşa bile, gömme giderlerini karşılamak için 100 lira gönderdiği halde — gerçekte 25 lira yetmektedir — o zamanlar Ayazpaşa'da, bugünkü Alman başkonsolosluğu ve Parkotel yerinde olan Müslüman Mezarlığının önünde de, berisinde de görünmemiştir Namık Kemal de öyle, o da istifini bozmamıştır. Ama o yufka yürekli. Bu gibi işlerden hep kaçır. Doğrusunda, Mustafa Fazıl Paşa 100 lirayı ona göndermiş, ama o haberi ve parayı aldığı zaman yanında bulunan Ebüzziya Tevfik'e «Ben mümkün değil, Şinasi'nin cenazesinde bulunamam. Bu işi sen göreceksin» diyerek bu dostluk görevini onun üstüne yıkmıştır.

Demek isteriz ki, Şinasi'nin ölüsünü kaldırma-ya gelen 11 kişiden biri de Ebüzziya Tevfik'tir. Ondan başka tek bir aydın, tek bir yazar da yoktur. Ama Ebüzziya her türlü arkadaşlık sınırını da aşar. Şinasi'nin Cihangir'de, Sormagir'deki evde cansız olarak yattığı odaya kadar gi-

rer, ölünün yüzünü örten beyaz tülbendi açar ve eğilip dudaklarına — bunlar Ebüzziya'nın kendi sözleridir — büyük bir acı ile bir ayrılık öpücüğü kondurur.

Raslantıya bakın ki, Şinasi'den üç gün önce ölen Sadrazam Âli Paşanın cenazesi kalabalıktan geçilmiyordur. Ölü, Sirkeci yoluyla Süleymaniye'ye doğru taşınırken yolun iki yanı askerler, zaptiyeler, polisler, Belediye görevlileri, kalem efendileri vede halkla salkım salkımdır.

Âli Paşanın kalabalığını, hemen hemen bütün siyasa adamlarının gömme törenlerinde de bulursunuz. Toplumun saygı ve sevgisini esirgediği kişiler, yazarlarla sanatçılardır. 15 ocak 1944 günü dünyasını değiştiren Mehmet Emin Yurdakul'un cenazesi de yoksul işidir. Hükümet temsilcileri dışında 60 kişi ya vardır ya yoktur. Halit Fahri o günü şöyle anlatır:

— Bilmem böyle kutsal bir ölünün tabutu önünde bu kadarcık insana kalabalık denebilir mi? Gözlerimle araştırdım: Üniversite gençleri nerede? Rektör nerede? Büyük Türk şairine, elli yıldır bu ulusa Türklük ülküsünü dize dize haykıran *Türk Sazı* şairine son saygıyı gösterecek olan bütün öteki aydınlar nerede?

Buna karşılık, Orhan Veli'nin ölüsüne, aşağı yukarı, bütün İstanbul koşmuştur. Üniversite ve Akademi profesörleri, üniversite öğrencileri, Şehir Meclisi üyeleri, Şehir Tiyatrosu ve Ses Tiyatrosu sanatçıları, gazeteciler, şairler, ressamlar, heykelticiler, musiki erleri, hevenk hevenk oradadır. Basın Yayın Genel Müdürü Halim Alyot bile Ankara'dan uçup gelmiştir.

Cahit Sıtkı da Ankara'da, ardından az - çok aynı kalabalığı sürükleyerek, tıpın - tıtır Asri Mezarlığın yolunu tutar. Sanatçıların, aydınların hiçbiri eksik değildir. Sunullah Arısoy, kucığında Cahit'in büyük ve çerçeveli bir fotoğrafı, alayın en önünde gidiyordur.

Ne var, kimi sanatçılara yöneltilen bu sevgi gösterisine her vakit raslayamazsınız. Sanatçı ölülerinin çoğu, bir iki gerçek dostun elinde kalmışsa kalmıştır. 1942 yılında Rüştü Onur'un ölüsünü Beşiktaş'tan kaldırmaya gelenler arasında Sabahattin Batur'la Salâh Birsâl'den başka kimse yoktur.

Denilebilir ki, sanatçılar yalnız ölümlerinde değil, yaşamlarında bile toplumun ilgi alanı dışında kalır. Oysa onlar verir, verir, verir. Karşılığında da hiçbir şey almaz. Karga, kuzgun gibi sinerek, topal köpek gibi topallayarak ordan oraya kaçırlar. Tarih kitaplarına bakın, hiçbirinde sanatçıların değerli kaftanlar giydirilerek sevindirildiği yazılı değildir. Oysa paşaların, vezirlerin, sadrazamların zenginliğini anlatmaya söz yetiştir. İşte size Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşanın (1500-1561) terekisi ki kol gücüyle Girit Kalesini almak bunu saymaktan yegdir.

Paşanın 815 çiftliği ile 476 sudeğirmeni vardır ki kendisi bile bunları nereye koyacağını bilememiştir. Sonra 2.900 atı, 1.106 devesi, 600 tane altın yada gümüşle donatılmış eyeri, 2.000 tane zırhı, 1.500 tane gümüş kaplı sancağı, 130 çift altın üzengisi, 760 tane murassa kılıcı, 1.000 tane gümüş kaplı mızrağı vede 1.700 kölesi sayılmıştır ki, sayanlar saymayanlar: «Behey adam, tek başına savaş kapısı mı açacaksın?» demiştir.

Rüstem Paşayla aynı yıllarda yaşamış olan Kaptanıderya Kılıç Ali Paşanın (1500-1587) karunluğu da pek ünlüdür. Paşa sağlığında bir sürü cami, hamam, çeşme yaptırdığı halde ölümünde 60 bin altını çıkmıştır. Eşyalarının satışı ise günlerce sürmüştür. Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın (1634-1683) zenginliği ise öyle hemen anlatılabilecek türden değildir. Paşaya her yıl Amid'den (Diyarbakır) 50 bin, Teke'den 40 bin, Menteşe'den 40 bin, Bolu'dan 15 bin, Bursa'

dan 30 bin kuruş gelir. İstanbul'da bir sarayla iki bahçesi, Edirne'de iki sarayla iki çiftliği, Tesalya Yenişehirinde bir sarayla iki çiftliği, Merzifon'da bir evi sayılmıştır. Merzifon'da bir cami, bir hamam, bir bedesten de onun adına bağlanır. Paşanın ahırında Barboux denilen 500 at vardır ki kırkı kendi binmesi içindir. Ayrıca adamlarının binmesi için 600 beygir ayrılmıştır. Eşya taşımak için 500 deve, 500 katır vede 60 kısrak da sayılmıştır. Bunlardan başka, Paşanın 92 hırkası vardır ki 15 tanesi samur ferace, 8 tanesi kakum ferace, 12 tanesi samur kontoş, 7 tanesi yarım samur bedennur, 7 tanesi kakum bedenkar, 10 tanesi sade ferace adıyla anılır. 4 tane tören arabasıyla iki tane elle çekilen arabayı da bilmem saymalı mı? Bunları saymazsak Merzifon'da büyükten büyük bir harası olduğunu belirtmeliyiz.

Sadrazam Koca Sinan Paşanın (1520-1596) ölümünde çıkan mallar ise şöyle sıralanmıştır: 600 bin kese damgalı kuruş, 29 yük murassa ve mücevher altın şimşir, gaddare (büyük bıçak), hançer, miğfer, bozdoğan (gürz), pahası ağır cevahir, bir kese — dirhemi bin dirheme — iksir özü, 10 kantar kapkaçak külçesi, bin adet çuha, sof vede pamuklu.

Gözlerine sürme çektiği için «Sürmeli» diye anılan Sadrazam Sürmeli Ali Paşanın (1645 - 1695) ölümünde de hazinesinden çok para çıkmış ve bunlar Osmanlı tahtına oturan II. Mustafa'nın cülus bahşişi olarak askere dağıtılmıştır. II. Selim ile III. Murad'ın sadrazamı Sokullu Mehmet Paşaya (1505-1579) gelince, onun da Dobniçe'de, Boboş'ta hasları, Havsa'da hayratı ve camii, Tarsus ve Şam'da vakıfları (Divinia'nın vakıfları kaç para?), Derinsu üzerinde köprüsü, Birgi'de imareti, Edirne'de hamamı, Kadirga'da cami, medrese, şadırvan ve zaviyesi saptanmıştır ki bu kadar olur. Tarihçi Ahmet Re-

fik, onun Kabasakal'da, Sinanağa mahallesindeki sarayını da şöyle anlatır:

— Saray için gerekli kurşunlar Niş, Leskofça. Eğrihisar ve Alacahisar'dan getirtilmiştir. Odaları şöyledir Sultan Kapısı yanında balta-cılar odası, kapıcılar odası, üstünde kapıağası odası, bir büyük, bir küçük ağalar odası, önünde çeşme ve ayakyolu, bir hoca odası, bir kiler ve divanhane, birbirine karşı çinili iki büyük oda, orta sofa ve fıskiye, karşısında bir büyük havuz ve köşk, sedefkâri pencereli ve telkâri musandıralı ve çinili kaftan odası, içi şadırvan ve havuzlu 14 arabi pencereli sedefkâri dolaplı, sekiz direkli, iki şihnîşinli ve bir kubbeli çinili oda, üstünde çinili ve bir kubbeli köşk, çinili has ve dört dörtlük bir hamam, dolapları ve kapısı telkâri çinili bir kış odası, yanında çinili dört dörtlük bir çilehane, büyük bir dadı odası, büyük bir divanhane, bir kethüda odası, üstünde bir köşk, beş mükemmel oda, önünde dehliz, iki yan sofalı kiler, altı altın zeminli hazine odası, üç halvetli, altı kurnalı ve havuzlu bir büyük hamam, öbür avluda dört hastalar odası ve çeşme, iki fırınlı bir mutfak, bir büyük odunluk, dört bahçe, içinde bir havuzla kurşun kubbeli bir köşk.

Ey aklım, yerinden çık, bir daha da geri dönme.

Ama burada tarihçilere belki de şu soruyu sormak daha doğru olur.

— Yazar ve sanatçıların şavşaklı konaklarıyla çil çil paraları neden tarih kitaplarında yer almış değildir?

İŞTE BUNA YANDI YÜREĞİM

Ebubekir Hazım Tepeyran yayınlanmamış anılarında, 1902 eylülünden 1903 ekimine değin, 13 ayda, Manastır, Ohri, Filorina, Pirleye, Cuma — Necati Cumalı orada doğmuştur — Kisriye ilçe ve köylerinde Bulgar komitecilerinin 11.979 ev, dükkan, değirmen ve benzeri yapıları yaktığını söyler. Yangınlarda 45 bin köylü aç ve açık kalmış, bunlardan 25 bini de yaşayabilmek için Devlet Babaya el açacak kertelere düşmüştür.

Sultan Hamit çağıdır bu.

Yangınlar da kundak işi.

İstanbul yıllar yılı kundak olmadan da cayır cayır yanmıştır.

O vakitler «büyük» karşılığında «kebir», «yangın» karşılığında da «harik» sözcüğü kullanıldığından İstanbul üzerine yazılan kitaplarda yada Osmanlı tarihlerinde bunların adı «Beyoğlu Harik-i Kebiri», «Hocapaşa Harik-i Kebiri» olarak geçer.

Geçmiş yıllardaki kallavi yangınlardan biri de 26 haziran 1645 salı günü, İstanbul'da Darphane dolaylarındaki bir başçı dükkanından çıkan yangındır ki Naima onun çalımını şöyle dile getirir:

— Aşağı yukarı geceden dört saat geçtikte başlayıp, Sultan Beyazıt'taki medresenin iki yanı yanıp, ordan Yahnıkapan Sarayı ve Sultan Beyazıt Hamamı, ordan Darphane ve o çarşı baştanbaşa yanıp, poyraz rüzgarıyla ateş batıya ve güneye yönelip, Narhçıhasanefendi evleri ve bu

yük Hocaazade menzili ve bütün Nışancı Camii ve hamamı yakasına kadar yanıp, söndürmeye çalışanlar eliermez kalıp ateş bastırılamadı. Ancak yangının çevresini keserlerdi. Ateş Langa ile Kumkapı'ya ulaşıncağa değin yanıp, o gece ertesi akşama değin sürgit olup, Langa'da Yenikapı'ya varıncaya değin Konstantaniye surlarına dayanıp, ordan çarşamba gecesı Kumkapı içeri ve taşra, meyhaneler ve ol taraflar sabaha değin yanıp, çarşamba sabahı Kadırğa limanına dayanmakla o gün dahi ikindi vaktine dek keferemahalleleri, Ermeni ve Rum kiliseleri yanıp, Keresteciler ve Çingeneler'e geldikte ikindi vakti Tanrının yardımıyla söndü. Otuz saatten çok uzayan yangın, hiç otuz kırk yıldan beri görülmemiştir.

Beyoğlu Büyük Yangını da 5 haziran 1870 pazar günü ikindiye doğru çıkar. Şimdiki Taksim Caddesinin altına düşen semte o vakitler «Macar» adı veriliyordur. İşte yangın Macar'da, Feridiye Sokağında, Reçini adında birinin kiracı olarak oturduğu evden çıkmıştır. Rüzgar durdurak dinlemediği için ateş altı koldan Tarlabası'nı, Yenikafa Sokağı'nı, Bülbülderesi'ni, Aynalı çeşme'yi, Kalyoncukulluğu'nu sarmış, Cadde-i Kebir diye anılan İstiklal Caddesi'ne çıkarak Galatasaray'a yürümüştür. Yangında iki bin beş yüz, yallah yallah üç bin ev ve dükkan haritadan silinmiştir. Kalyoncukulluğu'ndaki kimi kişiler de, evlerinin taş olmasına güvenerek, pencerelerinin demir kanatlarını örtüp içeri kapandıklarından, evleriyle birlikte, alevlerin karıntısına kılıç lokması olmuşlardır. Evlerinin bodrumlarına sığınanlar ise dumandan boğulmuşlardır. Yangından sonra 71 Rumyoz, 8 Ermeni, 3 Frenk Katoliği, 22 Ermeni Katoliği, toplam olarak 104 ceset sayılmıştır. Şöyle bilmiş olun ki, şimdiki Aynalı Pasajın oralardaki Naum Tiyatrosu da bu yangınla tarihe karışmıştır. Yangında, Galata-

saray'daki İngiliz Elçilik binası da, göz kaş arasında kül olmuştur. Hammer Tarihini Türkçeye çevirmiş olan Ata Bey elçiliğin yanışını şöyle saptar:

— Yangın birkaç koldan, önüne gelen küçük-lü büyüklü binaları yutarak, İngiltere Elçiliğine yaklaştığı zaman kimi görevliler Elçiye binanın boşaltılmasının uygun olacağını söyler. Elçi, İngilizlere özgü soğukkanlılıkla — buna soğukluk da diyebiliriz — «Bizim yapımız taştandır» karşılığını yapıştırır. Taş binaların da yanmakta olduğu belirtilirse de düşüncesinden dönmez: «Bu bina onlarla karşılaştırılamaz.» Ne ki yarım saat sonra bina, pencerelerine çekilen demir kanatlarıyla birlikte yerlebir olur. Elçi de pabucunu zor kurtarır.

Beyoğlu bu tarihten önce üç, bu tarihten sonra da altı yangın daha geçirmiştir. Hocapaşa Kebir Yangını ise 18 ağustos 1826 günü başlar. O gün Padişahla devlet ileri gelenleri Sultanahmet'te toplanmışlardır. Sancak-ı Şerif, Camiden alınıp Saraya götürülecektir. Paşalardan kimse II. Mahmut'un yanından ayrılp yangına koşamıyordur. Ateş, kısa zamanda, Bahçekapı, Ahırkapı, Çatladıkapı'yı sararak Kumkapı'ya el atar. Ordan Yenikapı'ya ve Langa'ya sıçrar. 36 saat süren yangında taş yapılar, camiler, hanlar, hamamlar, çarşılar ve sayısız ev telef olur. Vezirhanı ile Çuhacı Hanı da yanmıştır. Bu arada Babıali yani Sadrazamlık binası ile Kumkapı'daki Meryemana Kilisesi ve Ermeni Patrikhane-si de un ufak olur.

İstanbul'da son 400 yıl içinde 500 kadar yangın sayılmıştır.

Aksaray da boyuna yanar. 1890 yılındaki Horhor Yangınından sonra 23 temmuz 1911 pazar günü öğleye doğru, alaturka saat beş buçukta, Uzunçarşı başında, Harbiye Nezareti veznedarlığından emekli Mehmet Beyin konağından çıkan yangın 17 saat içinde bütün Aksaray'ı ya-

kıp geçmiştir. Camciali, Balabanağa, Mollakestel, Kızıltaş, Mimarkemalettin, Fevziye, Kemalpaşa, Yakubağa, Mesihpaşa, Oruçgazi, Alembey, Gurebahüseyinağa, Kovacıdede, Baklalıkemalettin, Eynebey, Çobançavuş, Katipkasım ve Şeyhferhad mahallesi diye bir şey kalmamıştır. 2400 ev, 15 fırın, 3000 dükkan, 16 cami ve mescit, 2 medrese, 3 hamam ve birçok türbe, tekke ve okul yangın torpili yemiştir. Yangın sırasında Aksaray'da 19 yaşında Girit'li Nadire adında bir kızcağızla Küçüküklanga'da Kirkor derler pinpirik bir Ermeni yanarak ölmüştür. Sorguçcu Sokağı'ndaki bir evin bodrumunda da 35 yaşında tenekeci Çekmeciyân'la 13 yaşındaki oğlu Artaki'nin cesetleri bulunmuştur. Aralıkta, dört kişi de kalp durmasından dünyasını değiştirmiştir.

Bu yangından bir gün sonra da Balat yanmaya başlamasın mı? Ne biçim işse, Haliç kıyısından Hekimoğluualipaşa Camiine kadar olan geniş alan da bu yangında hurdahaş olmuştur.

3 eylül 1754 salı gecesi de Beşiktaş bir yangın geçirir. O gün İstanbul bir depremle de sarsılmıştır. Fatih ve Beyazıt camilerinin kubbeleriyle kimi minareler yıkılmış, pek çok ev tuzla buz olmuştur. Beşiktaş yangını ise Yusufefendizade'nin «Kırk Pencereli» adıyla anılan yalısından çıkmıştır. Hazretin, bütün ömür boyunca topladığı kitaplar da alevler arasında kalmıştır. Efendizade ise acısından, bir ay sonra kalıbı dinlendirmek gereğini duymuştur.

Enderunlu Vasıf'ın Tophane'deki evi de, 1822 yılı yangınında zarpadak yiter. Ateş tutuşan bir sepetten çıkmış olmalı ki şairimiz, sonradan bu yangını «İki okkalık sepet yanınca, Tophane de iyi-kötü yandı» diye anlatacaktır.

Enderunlu'nun ölümü de iki yıl sonradır. Keçecizade İzzet Molla, onun, ölümünü sezdiğini ve tüm şiirlerini yokettiğini söyler ama, 1841 yılında, Vasıf'ın divanı hem Mısır'da, hem de İstan-

bul'da gün ışığına çıkarıldığına göre bu şiirler ya onun değildir, yada şairimizin yaktıkları pek zingirdek şeylerdir.

Edebiyat İmamı Ustad-ı Ekrem'in babası Takvimhane Nazırı Recai Efendi'nin Çemberlitaş'taki evi de 1864 yangınında yanar. Hazret'in birbirinden değerli kitapları da yanıp kavrulmuştur. Kitapları yangında yitenlerden biri de *Eslaf* yazarı Faik Reşat'tır. İbnülemin Mahmut Kemal, onun terbiyeli, nezaketli, yumuşakbaşlı, alçakgönüllü, iylikunutmaz, haktanır, çalışkan, bildiğini iyi bilir bir kişi olduğunu söyler. Evi ölmünden iki yıl önce 1912 yılında yangın belasına uğramıştır. Kendi gözünden bile kışkandığı, eşi az bulunur el yazmalarıyla kitapları yanı sıra *Matbuat-ı Osmaniye Tarihi* adlı yapıtının müsveddeleri de yokluk denizine yuvarlanmış- tır. Tuhaf bir raslantı, o gün İbnülemin'le kardeşi Ahmet Tevfik Bey yangını vapurdan görüp Hazrete imdat eylemişler ve kitaplarını, belgelerini, bir dereceye kadar değerli eşyasını, bir erin yardımıyla, bitişikteki bir yağhaneye taşımışlardır. Ne var, düşüncesiz komşulardan biri, iyice söndürülmemiş bir ot minderi de oraya soktuğundan kaçırılan bütün eşya, bütün kitaplar bu kez orada yanmıştır.

Habbeyi kubbe yapmakla tanınmış Şair Hüseyin Haşim Bey de 1918 yılındaki yangında, Sarıgözel'de kiracı olarak oturduğu evde, tüm kitaplarını ve yazılarını — Hazretin hattatlığı da vardır — yitirir.

Haşim Bey, Muallim Naci alabandasındandır. Yangından sonra: «Misafirim vatanın bir harabazarında» demeyi alışkanlık haline getirecektir. Çünkü onun kadar kitapları üzerine tizizlenen bir başka kişi görülmemiştir. Beyimiz kitaplarını hep temiz mendillerle tutar, ve ödünç kitap verdiği dostların da aynı şeyi yapmasını ister. Haşim Bey, Faik Reşat gibi, İbnülemin'e

yakın duran kişilerdendir. İbnülemin onun için şu şiiri döktürmüştür ki, yıllarca dost toplantılarında elden ele gezmiştir.

*Habbeyi kubbe yapan Haşim Bey
Cadde-i vehme sapan Haşim Bey*

*Taşkasap'a taşınır taşkındır
Sâkin-i Yahnikapan Haşim Bey*

*Sarıgez'de gezinir dilberle
Sanem-i hüsne tapan Haşim Bey*

*Saçmalarla kaçırır yarânı
Her sözü saçmasapan Haşim Bey*

Oldu olacak bir de Şair Üsküdarlı Talat'tan açalım ki eksik-gedik bir şey kalmasın. O da tüm kitaplarıyla yayınlanmamış şiirlerini bir yangına kaptırmıştır. Binlerce dize tutan bu şiirlerin beş yüzünden artığı Sultan Hamit çağını anlatan bir tarihçedir. Gerisi de yine geçmiş yıllardan açan *Zaman-ı Saadet* adlı yapıtıyla, perakende şiirleri. Rus-Japon Savaşını keşkek eden yapıtı da bunlar arasındadır ama bunun bir örneği sonradan bir dostunun evinden çıkmıştır.

Hay, şuraya değin sıraladığımız, aman-elaman yangınları ne kötü yüzlü kâfirlerdir. Düşünün bir kez, yangınlar, bizi sadece o sevgili kitaplarımızdan mı uzak düşürür? Onlarla birlikte, sayfaların yan boşluğuna ilistirdiğimiz düşünceler, belli bir özdeyişi önemsedığımızı belirten işaretler, kırmızı, siyah, yada mavi kalemle altları çizilmiş tümceler de yokluğa karışmaz mı? Üstüne üstlük, o külleri havaya savrulmuş kitapların çoğu da tükenmiş değil midir?

Kitapçı dükkanlarının, Sahafların altını üstüne getirsek de, onların yerine yenilerini kondurmak nerde! Hadi, bulduk buluşturduk diyelim,

o yanan kitaplarda kalan değerlendirmeler, ya-
şa-varol çığlıkları bir daha geri gelir mi?

Bir de var ki, onları yeniden okuyup didikle-
diğimizde, bu kez kafamızı elen sözler, hiç mi
hiç eskileri olmayacaktır. Onlar eski bir çağda,
başka bir kafa ve dikkatle okunmuş ve o dikkat
ve kafalar değiştii için de bir daha görünmez
olmuş tümce ve sözcüklerdir.

Vıııı, ateşte yanan şiirlerinizi ise size Sahaf-
lar da yetiştiremez. Üsküdar'lı Talat'ın yüreği
de buna yanmıştır:

*Evimin yandığına yanmadım ama Talat
Yandı bin beyt-i metnim ona halâ yanarım.*

ALAYIMA ON KURUŞ VAR

XVII. yüzyılın ikinci yarısında, iki yıl İstanbul'da Fransız Elçiliği müsteşarı olarak görev alan Antoine Galland — ki Fransızcaya *Binbir Gece Masalları*'nı çevirmiştir — 14 ocak 1672 perşembe günü Kapalıçarşı'ya giderek, oradaki bir kitapçıdan *Acib-ül Mahlukat* adlı kitabı satın almış, bunun için de 25 kuruş ödemiştir. Ertesi gün de, yine oraya koşarak, bu kez 22 kuruş karşılığında, içinde Şiraz'lı Sadi'nin *Gülüstan* ile *Bostan*'ı bulunan büyük boy bir kitap kaldırır.

Gerçekte Galland bunları Fransa Paşatoru (elçisi) Marki de Nointel için alıyordur. Arada bir, kendine de bir şeyler devşirdiği olur ama, çokluk Marki hesabına çalışır. Kimi zaman da kitabın pazarlığını yapar, ertesi gün de elçiyle gelip alır. Galland 17 şubatta da iki kitap ayırtmış, sonradan Marki de bunları 12 buçuk kuruşa kapatmıştır. Kitaplardan biri Rodos'un ele geçirilmesini anlatan bir tarihtir. Ötekisi de I. Osman'dan Sultan Süleyman'a değin yetişmiş yazarları kucağına alan Taşköprüzade'nin *Eş-Şakayik-ü Numaniyye fi Ulema id- Devlet-il Osmaniye*'sidir.

Nedir, Marki Cenaplarının eli biraz sıkıcadır. Bir gün bir kitapçı — bir yanlışlık yoksa kitapçının adı Mahmut Paşadır — kendisine İran'da yapılmış, kenarları altından, çok nezaketli minyatürler gösterirse de Paşator fiyatını yüksek bularak evetlik göstermez. Bir gün de Firdevsi'nin içinde 120 minyatür bulunan *Şehname*'si ile say-

falarının alt ve üstündeki boşluklara yaldızlı tuhaf resimler, çiçekli süsler oturtulmuş bir *İskendername* görmüştür. Kitapçı *Şehname* için 130 ötekisi için de 50 kuruş istemiştir. Varyemez Marki ise ikisine 100 kuruş verdiği için kitapları elde edememiştir. Haa, bir gün de, nesih harflerle yazılmış *Tarih-i Şiklos ve Üstürgon ve İston-i Belgrad* adlı kitabı yarım kuruş için kaçırrır.

Sahaflar Çarşısı, o yıllar, Kapalıçarşı'nın içinde, Bedestenin bitişiğinde bir yerdedir. Galland günlüğünde oradan hep Bedesten diye söz eder. Çarşı XX. yüzyılın ilk yıllarına değin şenliğini sürdürmüş sonra da yerini Halıcılar'a bırakmıştır. Ne var, bizim İbnülemin Mahmut Kemal onun son günlerine iyisinden yetişmiştir. Mercan'ın oralarda, Mütareke yılları Fransızlarının «Sarı Ev» adını taktıkları büyük bir konakta oturduğu için — ki babası sadatı Hüseyniyeden Mehmet Emin Paşadır ki asalet ve necabet, namus-u istikamet ve ilm-ü fazilet ile ün salmıştır — her gün Sahaflara gelir, bir iki kitap almadan dışarı çıkmaz.

Çarşı, o zamanlar, baştanbaşa eski ve değerli kitaplarla doludur. Özellikle de yazma kitaplar hep orada satılır. Salı günleri de açık artırma olur. İstanbulda ne kadar kitapsever varsa o gün oradadır. Eski kitaplar denizinde saatlerce kürek çekerler. Çarşının tellalı, kimi zaman da «Alayına On Kuruş Var» diye bağıra bağıra çarşayı ayağa kaldırır. İbnülemin: «Bu perişan kitap ve evrak alayında, kimi zaman öyle eşsiz ve önemli kitaplara raslanır ki on kuruşa değil, on liraya bulunması olanaksızdır,» der.

Şu var ki, o yıllarda evlerini, yalılarını kitap deposu haline getirmişlerin sayısı da oldukça kabarıktır. Ahmet Vefik Paşanın, Cevdet Paşanın kitaplıkları belli başlı kitaplıklarla boy ölçüşecek bir ayardadır. Vefik Paşa kitaplığını Rume-

lihisarı'nda, Kayalar'daki köşküne kurmuştur. Şirketi Hayriye'nin 1914 yılında yayınladığı *Boğaziçi* adlı kitapta şu satırlar okunur:

— Şimdiler, Sarıca Paşa kalesinin dibinde, mini mini bir bahçenin yanında, güzel bir kitaplık görülür ki, burası Osmanlı tarihinde önemli yeri olan iki büyük kişinin konutu olmakla ünlüdür. Bunun biri *Lehçe* yazarı, eski sadrazam Ahmet Vefik Paşadır. Kitaplığı, Osmanlıların topladığı koleksiyonların en önemlilerinden biriydi. Üç, dört bini aşkın kitap vardı ki, topu da hattatlığın, ciltciliğin en üstün yapıtlarındandı. Bu kitaplık sonradan, parça parça satılmıştır. Bu köşkü sonraları Adliye Nazırı İsmetpaşazade Rıza Paşa aldığı gibi, koleksiyonun en eşsiz parçalarını da yine adı geçen almıştır.

Cevdet Paşanın kitaplığı da Bebek'teki yalıdadır. Bu yalı daha önce Abdülhak Hamit'in büyük babası Abdülhak Mollanıdır. Kitaplık, deniz üzerinde, gömme dolaplı, yağlıboya, büyücek bir odayı kaplar. İçi tıklım tıklım kitaptır. Paşanın çalışması da bu odadadır. Boyuna bir kitaptan ötekine atladığı için de her yer dandinidir.

Rıza Tevfik'in kitaplarını da Ruşen Eşref görmüştür. Bebek'te kira ile oturulan bir yalıdır burası. Yalı da *Tarihte Hayal Olmuş Hakikatlar* yazarı Semih Mümtaz S.'nin babası eski şehreminlerinden ve eski Abdülhamitçilerden Mümtaz Paşanın yalıdır. Şairimiz, boyuna kira evlerinde dolaştığı için de kitapları hep sepetler içindedir. Ruşen Eşref, Rıza Tevfik'in onları, yavruklarını ordan oraya taşıyan kediler gibi dolaştırdığını söyler ki sayıları iki bini aşkındır.

Ahmet Mithat Efendinin kitaplığı da öyle yabana atılacak şeylerden değildir. Çerkesçe, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı kendi ana dili gibi konuştuğu ve yazdığı için kitaplığı da bu dillerde yazılmış kitaplarla dudak dudağıdır. İngilizce, Latince, Yunanca, İtalyanca, Bulgarca kitaplar

da pek çoktur. Ahmet Mithat Efendi o dilleri de az çok çakar. Oğlu Kamil Yazgıç onun kitap merakını şöyle dile getirir:

— Birçok kitapçılara aboneydi. Her hafta ona, dünyanın çeşitli yerlerinden, kocaman paketler halinde, kitaplar, dergiler, gazeteler gelirdi. O, bu kitapları, birçok yerlerini çizerek, dikkatle okur, sonra onları numaralar ve bir ev kadını özeniyle kitaplığının raflarına yerleştirirdi.

Muallim M. Cevdet'in de on bini aşkın kitabı vardır. O, Darülmualim'de yetişmiş vede yaşamını oraya adanmış biridir. Okulda öğretmenliği de olmuştur. Son yıllarında ise orada yatıp kalkıyordur. Ölmeden önce dört bin kitabını da okula bağışlamıştır. Altı yüzü yazma, altı bini de çeşitli dillerde basma olan öteki kitaplarını ise İstanbul Belediyesinin Beyazıt'taki İnkılap Müzesi Kitaplığına armağan etmiştir.

Sultan Aziz'in Maarif Nazırlarından Ahmet Kemal Paşanın da çok değerli kitapları vardır. Ölümünden sonra açık artırma ile satılan kitaplar arasında 630 tane yazma ve basma kitap yer almıştır ki topu da kimya mı kimyadır. Ayrıca bir çok Fransızca kitap, üç dilde bir sürü kitapçık. Paşanın kitaplarından bir bölüğünü de üvey oğlu Hariciye Nezareti Tercüme Odası Farisi çevirmeni Nazım Bey satmıştır.

İşte işin en acıklı yanı da budur. Kitaplar, sahipleri ölünce açık artırma ile satılır, yada kitap değeri bilmez kişilerin elinde kalır. İbnülemin bu konuda şunları söyler:

— Beni üzen hallerden biri de Kemal Paşanın ve öbür kişilerin nice çaba ve özveriyle, uzun yıllarda toplanan kitaplarının ölümlerinden sonra satılıp, şunun bunun elinde kalarak, özellikle yabancı ellere düşerek, memleket kültürünün bundan dokunca görmesidir. Eskiden, gerektiğince önem verilip de, sevgili yurdumuzun her köşesinde pek çok bulunan nefis ve az raslanır ki-

tapların, terekelerde yok pahasına satılmaktan, yangınlarda yanmaktan, birtakım değer bilmez evlatlar ve torunlar elinde yitip gitmekten, özellikle yabancı ellere düşmekten korunmasına özen gösterilseydi, bugün kitaplıklarımız her biçimde bir kültür hazinesi olurdu.

İbnülemin, Kapalıçarşıdaki eski kitapçılar ortadan yitdiği vakit bin hayıf da yağıdır. Oradan geçtikçe gözleri dolu dolu olur. Şu ikiliği söylemekten kendini alamaz:

*Geçtim diyarı yardan ol dare baktım ağladım
Solmuş, sararmış gülleri gülzare baktım ağladım.*

Ne ki, ölümlerden sonra kitaplıkları bekleyen o acı sonlar, kitap kurtlarını, kitapseverleri, yazarları, şair-i mahirleri yine de Sahaflara koşturmaktan, varlarını, yoklarını oraya yatırmaktan alakoyamaz.

İbnülemin bize şu yürekler acısı iç dökmesini de uzatacaktır:

— Benim elime geçen paraları, gençliğe özgü zevkler, safalar yutmadı, bu Çarşı yuttu. Keşke yok olmasaydı da yine yutsaydı.

Ama Sahaflar, Kapalıçarşı'nın içinden çıktıysa, dışına, Hakkaklar Çarşısına — bugünkü Sahaflar'ın bulunduğu yer — konmuştur. Çünkü eski kitap bezirganlarının kapısına semer devirecek kitapseverler yeryüzünden hiç eksik olmamıştır.

YAŞASIN SAHAFLAR

Sultan Aziz çağında beş kez Maarif Nazırı olan Ahmet Kemal Paşanın kitapları 1901 yılında Sahaflar Çarşısının en eski kitapçılarından İranlı Aptullah Eka'nın dükkânında açık artırma ile satılmıştır. Sahaflara hergün merhaba çeken o kitap kurdu İbnülemin de onların beş, on tanesini kendi kitaplığına mal etmiştir.

Sahaflardaki eski kitapçılardan biri de Bekir- ağazade Ahmet Efendidir. Onda hemen hemen her aranan bulunur. İbnülemin, Ahmet Sıtkı Efendinin oğlu şair Mustafa Eşref Paşanın — ki Namık Kemal'e, Namık adını ekleyen odur — basılı divanını her yerde aramış, sonunda gelip orda bulmuştur. Elhaç Aptullah Ferdi Efendinin Türkçe, Arapça, Farsça şiirlerini 13 varakada toplamış olan da Sahaf Ahmet Efendidir İbnülemin, bir gün yine Ahmet Efendinin — ki babası o ünlü Bekirağa bölüğünün keşkekçisi Bekir Ağadır — dükkânında bir dergi görmüştür ki hop oturup, hop kalkmıştır. Derginin içinde — eşi bir başka yerde bulunmaz — Namık Kemal, Hersekli Arif Hikmet, Faik, Halet, Osman Şems, Kazım Paşa, Memduh Paşa ve Manastırlı Naili'nin ve daha birkaç ozanın birbirlerinin gazellerine söyledikleri benzekler (nazireler) vardır. Hersekli Arif Hikmet'in — ki bilisizlerden bucak bucak kaçar — Laleli'deki evinde toplanan ve *Encümen-i Şuara* adıyla anılan ozanların gözü önünde yazılmış olan, şair Mustafa Refik Beyin üç şiiri de kitapta yer almıştır.

Daha eski yıllarda, XIX. yüzyılın ortalarında, Sahhaf Ali Rıza da Hakkaklar Çarşısındaki dükkanında kitapseverleri tokdoyum etmeye çalışır. Hazret 1870 yılında öldüğünde — doğumu 1800 yılındadır — bütün kitapları mezada düşmüş bunların satışı — çoğu eşi bulunmaz yazmalar — günlerce sürmüştür.

Hakkaklar Çarşısında «Ahter Kütüphanesi» adıyla ün salmış bir kitapçı da vardır ki Suriye, Mısır, Hind ve İran'dan getirtilmiş kitaplar da satar. II. Abdülhamit'in son çağlarında işini bü-yülten kitaplık daha sonraları Babıali Caddesi-ne taşınmıştır. Ama burada işler tersine dönmüş, sahibi de işi kırtasiyeciliğe çevirmiştir. Zaman içinde de dükkan «Yıldız Kırtasiye Mağazası» adını almıştır.

Sahafların ünlü bir kitapçısı da Raif Yelken-ci'dir. Ama onun dükkanı Sahafların içinde değil, dışında, Kapalıçarşının ağzındadır. Onun bütün özelliği kendisinin de bilgin olmasından gelir. Bizim bildiğimiz, Hazretin, Şeyh Bedrettin üzerine bir incelemesi vardır ki, 1950 yılında, Ni-yazi Ahmet Banoğlu'nun çıkardığı *Tarih Dünyası* dergisinin 18-24 sayılarında yayınlanmıştır. Çarşının eski sahaflarından biri de bundan beş yıl kadar önce ölen Nizamettin Efendidir. Beyazıt Camiine açılan kapıya yakın bir yerde, 2 numara da dükkânı bulunan Nizamettin Efendi için Necati Alpas şöyle der:

— O hepimizin hocasıydı. Kitapların nasıl korunacağını, müşterilere nasıl sunulacağını biz hep ondan öğrendik.

Necati Alpas da, bugün Çarşıda 21 numaralı dükkânda sahafılık yapmaktadır. Çarşının sadece eski kitap satan tek emekçisi de odur. Bu dükkânı daha önceleri Raşit Efendi tutmuştur. Ölümü 32 yıl öncésine dayanır. Necati Alpas — ki Raşit Efendinin damadıdır — onun adını dükkânın levhasından kaldırmamak kadirbilirliğini de

göstermiştir.

Eski kitapçılardan biri de 3 numaradaki İsmail Efendidir. Ama, bugün onun yerinde, adaşı İsmail Açıy vardır. Çarşının öteki sahafları arasında ise Muzaffer Ozak'ın — 7 numarada —, İbrahim Manav'ın — 20 numarada —, Ekrem Karadeniz'in — 12 numarada —, Ali Ertem'in — 5 numarada — adları sayılabilir. İbrahim Manav'ın dükkânında daha eski yıllarda İsmail Dilmen — şimdi ölmüştür —, Ekrem Karadeniz'in dükkânında babası Hulusi Karadeniz — şimdi ölmüştür — uzun yıllar sahafık mesleğini sürdürmüşlerdir. Bunlardan başka bugün Çarşıda Mehmet Ertezcan'ın, Muhittin Eren'in, İbrahim Derber'in, Tosun Ardaçoğ'un dükkânları da vardır. Çarşının 4 numarasında ise Aslan Kaynardağ ile Gani Yener *Elif Kitabevi*'ni büyültürler. İnceleme ve tez yapanlara, eski kitap meraklılarına elinden gelen yardımı yetiştirmekten kaçmayan Kaynardağ, kimi kitaplarla yazıların fotokopilerinin alınması için el vermekten de uzak durmaz. Kimi zaman profesörlere bile omuz verir. Onların yayınlandığını duymadıkları kitapları çıkarıp önlerine serer. Artık sayıları ortadan kalkmaya yüz tutmuş kitapları da, bir yerlerden bulup isteklisine eriştirmek için bütün gücünü kullanır. Salâh Birsell, Tayyazade Ahmet Ata'nın beş ciltlik *Enderun Tarihi*'ni ondan satınalmıştır ki, kitapla aylarca dünyasını aydınlatmıştır. *Canlı Tarihler*'in dört cildini de — bin hayıf ki dördüncü ve beşinci ciltler bulunamamıştır — Salâh Birsell'e yetiştiren odur. Salâh Birsell'e sorarsanız, «Benim kültürüm Elif Kitabevinden gelir» diyecektir. Ama o, kültürünü biraz da, Kadıköy'de, Bahariye'de, Bademaltı Sokaktaki Sahaf Ferda Anaogul'dan alır.

Kaynardağ, Çarşıya kimi yenilikler de getirmiştir. Bir kez Avrupa yolunu pekiştiren odur. Sonra, yılda bir yada iki kez yayınladığı kata-

logla, bütün kitap düşkünlerine, yeni ve eski kitapları, sınırlı da olsa, o duyurur. Kaynardağ, bir aralık, kitap dünyasından haber veren Kitap-Belleten adında bir dergi de çıkarmıştır.

Yazık ki yazık, şimdiler, Sahaflar artık eski kitaptan çok yeni kitap satmaktadır. Ama Çarşı eski havasını tümüyle yitirmiş değildir. Bir sahafa girdiğiniz vakit, istediğiniz kitabı hemen karşınızda bulamazsanız da, bir iki hafta, yada bir iki ay sonra, o eski kitap kuyumcuları, sizi yine de o aradığınız kitapla buluşturabilir. Ne var, kimi zaman, yıllarca bekleseniz de o geçmişteki sevgiliye kavuşamazsınız. Bu, şu demektir ki, kaynaklardan gün geçtikçe uzaklaşmakta, sevgililerin sesi, gün gün geçmişin acımasızlığı altında yitip gitmektedir. Bir kitap delisine satılan kitap, onun ölümünde, yeniden sahaflara dönüp gelirse de, her defasında iş, ağır fireler verir. Ah, bir gün gelecek artık o yürek hoplatan eski kitaplar, eski evrenler iyisinden ortadan silinecektir. Ama buna pek üzülmemek gerek. Çünkü bugünkü yeni kitaplar da yıl-yıl eski kitap kişiliğine bürünmekte, gelecekteki okurlara şimdiden tuzaklar kurmaya çalışmaktadır.

Ahmet Rasim'in demesine göre yeni kitap basma ve yayma işi de Beyazıt dolaylarında başlamıştır. O zamanlar Beyazıt Meydanı barakamsı dükkânlar, kağıtçılar, ciltçiler, yaldızcılar, yazı dökücüler, kahveciler, arpacılar, samancılar, tavukçularla doludur. Elde değnek, kolda dizgin, bir aşağı bir yukarı dolaşan kira beygircileri de vardır. Kaşıkçılar Kapısı yakasında ise kuskusçular, köfteciler, çorbacılar — Veliyüddin Kitaplığı da buralardadır — fodlacılar, pideciler kazan, ızgara yada tabla kurarlar. Böylece Beyazıt Camii de iki yandan sıkıştırılmış olur. Tramvay yoluna yakın dükkânlardan birinde de Kitapçı Kirkor sanatını yürütür. Ahmet Rasim Kirkor'u ve dükkânını şöyle anlatır:

— Bu dükkan dar, basık ve loştu. «Yeni Kitapçılık» adıyla Sahaflardan ayıracağınız bu marifet kolu da böyle karanlık bir yerde büyüyüp gelişmeye çalışıyordu. Kapısından şişmanca bir adam yan girer. İçerisi tavanın yüksekliğine oranla uzun, girince iki adım atılır atılmaz da geçilir, yazıhanemsi, dolabımsı, büromsu köhne bir masaya, bir iki sandalyeye, başında da genç, esmer, şöyle böyle sakalı kara kaş, kara göz, az tıknazca, yüzü güler, dili Kayseri ağzına çalar' abanili, sarıklı, cübbeli değil, fesli, eski redingot formalı kitapçıya ulaşılmış olunurdu. Sonradan Babıâli Caddesinde Asır Kütüphanesi adını alarak, şimdiki Kütüphane-i İslam'ın (Bu kitaplığın yerine sonradan da Maarif Kitabevi konacaktır) bulunduğu eski Arakel Kütüphanesi ile yarışa kalkacak yayınevinin çekirdeği burasıydı.

Önce Kapalıçarşı'da da vardı Sahafların, Kapalıçarşidan bütün bütüne ellerini, ayaklarını çekip, Hakkaklar'a, bugünkü Çarşıya, gelip iyice yerleşmeleri Birinci Dünya Savaşı yıllarındadır. Çarşı İkinci Dünya Savaşına kadar da eski hazinelerini sürdürmekten geri kalmamıştır. Eski Eserler Ansiklopedisi yazarı Nurettin Rüştü Büngül II. Dünya Savaşı önce-
sindeki Çarşının durumunu şöyle dile getirir:

— Kitabın Türkçesi bitik'tir. Basmaları içinde de, az bulunanları para ederse de, gerçek değerlileri, içlerinde olağanüstüleri bulunan yazmalar-
dır. Bugün bile, yalnız tezhip ve hat bakımın-
dan değil, bilimsel içeriği bakımından da binler-
ce lira edenleri eksik değildir. Avrupa bu değerli
kitapları bizden o kadar ucuza çekmiştir ki in-
san şaşkınlıktan şaşkınlığa düşer. Sözelimi, De-
de Korkut yazması 126 kuruşa, Beyazıt'ta usta
geçinen bir kitapçıdan alınarak Viyana kitaplı-
ğına konmuş ve sonradan, bize gerekince, Hü-
kümet ancak 10 bin lira masrafla kopya ettire-
bilmiştir.

Nurettin Rüştü Büngöl bu suçun sahaflardan çok kitabın değerinden anlamayan, yada anlamadığı halde para vermeyen, Maarif görevlilerinde, onların kayıtsızlıklarında olduğu görüşündedir. Bu görevliler, kitap kendilerine götürülüp dikkatleri çekildiğinde bile boş sözlerle sahafları aldatırlarmış. Sahaflar da, ilk fırsatta, kitapları yabancılara satmak zorunda kalırlarmış.

Uzun lafın kisası Sahaflar bir lunaparktır. Orada size devliğinizi, yada cüceliğinizi gösteren ay-nalar koridoruna, yüreğinizin pıtpıtını artıracak kesik başlara bol, bol raslayabilirsiniz. Orda hiçbir şey bulmazsanız, bir çiçek dürbünü, bir kaleidoskop bulursunuz ki, o da sizi renk ve biçim cümbüşüyle darmadağın eder.

Yaşasın Sahaflar Çarşısı.

S-AHAFLAR

bu Edebiyat ve sanat okulu
yinegidir Türkiye'nin.
DELI HAFIZ

Gençliğini Sahaflarda geçirmiş olan Selim İleri, o öyküleriyle içimizi ısıtan Hulki Aktunç'u orada tanıdığını söyler. Tahirçi ve T.R.T'ci Naci Çelik'e de ilk Sahaflarda raslamıştır.

Sahaflar bir bakıma bir raslantı, bir buluşma yeridir. Ama orada herkes kendi kuşağına raslar. Cemal Sürêya'nın Haşim'le, yada Metin El-oğlu'nun Yakup Kadri ile orada burun buruna geldiğini pek işitmemişsinizdir. Nedir, yazarların, yazın erlerinin topu da Sahaflardan gelip geçmiştir. Geçmiyenler ya İstanbul'da oturuyorlar, yada kitap denilen o beyaz üzerine kara lekelerle yürekten tutkun degillerdir. Ben 17 yıl Ankara'da sürttükten sonra — buna kuruduktan sonra da deyeblirim — yeniden kapağı İstanbul'a attımsa bu, inanmıyacaksınız, Sahaflar'a yeniden kavuşabilmek umuduyladır.

Sahaflar'da zaman zaman Oktay Akbal, Sabahattin Kudret, Orhon M. Arıburnu, Sait Faik, Samim Kocagöz, Konur Ertop, Şükran Kurda- X
kul, Cavit Orhan Tütengil, Memet Fuat, Lüftü Erişçi, Fahir Onger, Sabahattin Batur, Behçet Necatigil, Edip Cansever ve daha nice edebiyatçılar at koşturmuşlardır. Hele Sabahattin Batur, yıllarca Vefa'nın ordaki Atıf Efendi Kitaplığının müdürlüğünü yaptığı için hemen hemen her gün Sahaflar'a cila vurmuştur denilse yeridir.

Buraya sık sık değer gösterenlerden biri de Ziyad Ebüzziya'dır. Gelir, kitapçılara birtakım tembihler yapar ve gider. İhtifalci Ziya diye ta-

nınan «Meclis-i Kebir-i Maarif», «Evkaf-ı İslamiye Müzesi Meclisi» ve «Muhafaza-i Asar-ı Atika» ve «Tarih-i Osmanî» yarkurulları üyesi Mehmet Ziya'nın o iki ciltlik *İstanbul ve Boğaziçi* adlı kitabını, Salâh Birsâl'in buradan devşirmesinde de Ziyad Ebüzziya büyük yardımlar göstermiştir.

Sahaflar'dan profesörler de hiç eksik olmaz. Çoğu da Ermeni gelinleri gibi kırita kırita yürür. Dükkânların içine de, *zinhar*, girmezler. Yanlarında da çokluk asistanları — bunların çoğu da kızdır — bulunur. Hocalarının burunları yere düşünce hemen alıp yerlerine takarlar. İşin tuhafı, burada profesörler sadece profesörlere raslarlar. Bugüne değin bir profesörün Sahaflar'da bir yazarla karşı karşıya geldiği ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Ne ki, yazarlar da profesörlere pek raslamazlar, yada raslamamak için büyük dikkat gösterirler. İnsanın, Sahaflar'da, o yıllanmış, sandıklarda küflenmiş, tavanaralarında eprilmiş kitapların kokusunu ciğerine çekmesi kadar, canını kaldırtan bir olay olamaz. Bir kitabı elinize alıp tartmanız, bir tapınağın kapısını yavaşça itercesine sayfalarını çevirmeniz az şey midir? Hele dost bir kitapçı, sizi yolunuzdan çevirip yeni düşmüş bir kitabı, incelemeniz için elinize tutuşturmuşsa, oh, gel keyfim gel. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sözlerine kulak verecek olursak, bu dost kitapçı size kitabı sunduktan sonra bir köşeye çekilecek, yada gözlüğünü takarak, bir rahle üzerinde açık duran kitabının başına dönecektir. Siz de, bir peykenin üzerine oturup ayaklarınızı aşağı doğru sarkıttıktan sonra, sanki evinizde tek başınıza imişcesine, kimsenin sizi tedirgin etmeyeceğine inanarak, o eski kitap bahçesine, o on sekiz bin dünyaya kendinizi bırakırsınız.

Bu, belki biraz da gerilerde kalmış yılların öyküsüdür. Ama Sahaflarda her zaman bir şeyler

olur.

Unutmayın ki, her kitap sizi istediğiniz yere götürmez. Ama öyleleri vardır ki size umduğunuzdan da çoğunu verir. Tanpınar, bir gün burada, bir Yunus divanı bulmuştur. Ama kitapta sadece Yunus'un şiirleri yoktur. Yan-boşluklara Baki'den, Galip'ten, Nefi'den ve Nabi'den kimi gazeller de tikiştirilmiştir. Tanpınar Divan'ı okurken Yunus'la birlikte Baki'yi, Galip'i, Nefi'yi ve Nabi'yi de okumuş gibi olmuştur. Divan'ın sonundaki birkaç yaprakta da daülfilfilli, kakuleli, raventli — Tanpınar niye vurulacağını bilir — birçok ilaç tanımı yer almıştır. İlaçlardan birinin üstünde, kırmızı mürekkeple *Macun-u Lokman Hekim* sözü okunuyordur. Bir başkası ise, bir soğanın içine karanfil doldurarak ateşte pişiriyor, *iksir-i hayat* yani yaşamsuyu yapıyordur.

"Tanpınar o gün bir şarkı defteri ile bir not defterine de raslamış ve hemen ederini ödeyerek çantasına atmıştır. Nar gibi, diş diş bir yazıyla yazılmış şarkıların üstüne makamları ile bes tecilerinin adı da oturtulmuştur. Defterin sonunda ise kimi ikiliklerle Hicri 1197 yılından başlayarak birtakım doğum-ölüm tarihleri istif edilmiştir. Not defterinde ise çoğu sayfalar boştur. Yalnız son sayfalarda yine kimi tarihlerle defter sahibinin aile gizlerini ortaya koyan kimi açıklamalar çizıştırılmıştır. Ortalarda bir sayfada ise altında «Ağaçta devekuşunun resmidir» yazısı bulunan bir resim görünmektedir ki Tanpınar bunu ne deveye, ne kuşa, ne de ağaca benzetebilmiştir.

Kitapseverler, kitap hastaları sadece yazarlar, bilginler de değildir. Her çağ bir sürü kitap delisiyle tıklım tıklımdır. Ulunay, bir yazısında, böyle bir deliden, bir sevgili deliden söz açar. Bakırköylü Mazhar Bey adıyla ün yapmış olan bu adamcağız, nesi var, nesi yok kitaba yatırır.

Evi kitaptan dolup taşıdığı için de birçok kitapları dostlarının, tanıdıklarının bodrumlarında, sandık odalarında sürünür. Ulunay, onu şöyle anlatır:

— Zavallı Mazhar Bey üstte yok, başta yok. Ama yine kitaba para bulur. Dahası, Sahaflar'da son meteliğine kadar kitaba verdikten sonra, cebinde yol parası da kalmadığı için, kitapları yüklenerek Bakırköyüne ne kadar yaya gittiği de olurdu. Ne ki, bu kılık kıyafet düşkünü adam, konuşmaya başladığı zaman, dinleyenleri mest ederdi.

Benim tanıdığım kitap delileri arasında bir Saim Nahit Bilge vardır. Tiyatro sanatçısı Tevhit Bilge'nin kardeşi olan Saim de, yemez içmez, parasını kitaba yatırır. Kimi zaman sahaflığa kalkışıp evlerden çuvallarla kitap satınaldığı da olurdu. Bunların içinden işine yarayacakları ayırır, gerisini şuna buna dağıtırdı. Böylece oldukça zengin bir tiyatro kitapları koleksiyonu elde etmişti. Buna dayanarak *Servetifünun* dergisinde — 1943 yıllarında — Türk Tiyatro Tarihi üzerine bir inceleme de yayınlamaya başlamıştı. İşin sonunu getirdi mi, getirmedi mi, pek bilemiyorum.

Sahaflar'a dek uzandıktan sonra Deli Hafız'a uğramamak da olmaz. Deli Hafız'ın, Sahaflar'ın bitişiğinde, Caminin orda, bir lokantası vardır. Yıllarca burada Sahaflar'a gelip gidenlerle, Üniversite öğretim üyelerine yemek yetiştirmiştir. Sahaflar'ın büyük bir kesimi 1951 yangınında yanınca, o da aşevini vede müşterilerini Nuruosmaniye Caddesinde, bugünkü Milliyet gazetesinin hemen hemen karşısında, büyükçe bir yere taşımıştır.

Hafız'ın yemekleri ev yemeğidir. lokanta yemeği değil. Bu yüzden dükkân, her gün, 3-4 türlü ile döner. Bunlar da çokluk koyun kızartma, patlıcan musakka, kapuska, tas kebabı ve çorba

gibi şeylerdir. Izgara, şiş, hiç mi hiç, yoktur. Pilavsa hiç eksik olmaz. Belki en şavklısı da pilavdır. Deli Hafız pilavın üstüne de hiçbir şey koymaz. Sabahattin Kudret fasulyeli pilava bittiği halde, orada, bir gün olsun, fasulyeli pilav yiyememiştir.

Hafız, herkesin yiyeceği yemeği kendi saptar: — Sen bugün kapuska yiyeceksin.

Karşı gelecek olursanız, kendinizi kapıda bilmelisiniz.

Ama Hafız'a: «Pilavın bugün iyi dem almadı,» yada «Fasulyaları iyi pişirememişsin» dediniz mi bilin ki yine kapıdasınız. Bu arada bir sürü — ana avratlı — küfür de derlemiş olursunuz.

Hafız'ın meraklıları vardır. Orda yemek yiyip kovulmaya bayılırlar. Ne var, Hafız'ı kızdırıp kovulmadan önce karınlarını bir güzel doyurmaktan da geri kalmazlar.

Deli Hafız'ın, haftada bir gün, dükkânını açmadığı da olur. Daha doğrusu, dükkân açıktır ama, içerde yemek adına hiçbir şey yoktur. Sadece Deli Hafız vardır. O da, pencere yakınında, bir sandalye üstünde dışarı seyrediyordur. Hafız kimi zaman da üst üste gelenlere yemek vermemeye kalkışır:

— Sen, dün yedin.

Ama bu, müşterileri kendisine yalvartmak için düzenlenmiş bir dolaptır. Yalvar-yakar olanlar sonunda yine o imbikten geçirilmiş yemeklere kavuşurlar.

Hafız'ın boyu, orta ile kısa arasındadır. Sıska değildir ya, kilolu da değildir. Gözleri içeri doğru batıktır. Saçları beyaz, tepesi ise ayazdır. Kılığını sorarsanız, pejmürdeden ne haber? Hesabı kendi kestiği, eğribüğü pusulalar üzerine eski Türkçeyle yazar. Sık sık da kalemini yalar. En büyük özelliği de garson barındırmamasıdır. Karısının, kimi günler garsonluk için dükkâna

gelmesi bundandır.

Karısı, kendisinin tersine şişko mu şişkodur. Şalvar giyer. Kimi zaman da uzun etekli giysilere bürünür.

Ama, yine Hafız'ın tersine, güleç yüzlüdür. Herkese kendi çocuğu gibi davranır.

BİR ACEM ŞAHI

Meşrutiyetin ilk yıllarında, Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığında (1910-1911 yılları) Sanaflardaki kitapçı Burhan Efendi'ye bir kitap gelmiştir. Kitabı getiren eski Maliye Nazırlarından Vanizade Nazif Paşa'nın akrabası bir kadındır. Kitapçı, yapıtı satmak üzere Maarif Nazırlığına başvurur. Nazırlık, istenilen 30 sarı lirayı çok görerek almaz. Bunun üzerine Kitapçı, onu Ali Emiri Efendi'ye gösterir. Ali Emiri Efendi kitabın değerini hemen çıkararak 30 sarı lirayı bastırır. Burhan Efendi'ye de aracılığından ötürü üç lira verir.

Bu, bir ikinci nüshası bulunmayan *Divanü Lugat-it-Türk*'tür. Emiri Efendi onu ele geçirdiği için sadrazamlıkla sevindirilmiş gibi olmuştur. Artık herkese kitabın öneminden açıyor, ama onu kimseye göstermeye yanaşmıyordur. Kitabı bir kez görmek isteyen Ziya Gökalp'in ricalarını bile geri çevirmiştir. Kitabı basmak isteyenlere de, ona bir şey olur korkusuyla olumsuz bir karşılık verir. Sonunda, Sadrazam Talat Paşa'nın işe karışmasıyla buna evetlik gösterirse de basım işlerine Kilisli'nin bakmasını ön koşul olarak ileri sürer.

Şu bir düşüncedir ki, bu kitap Ali Emiri Efendi'den başka birinin eline geçseydi, bugün belki kitaplıklarımız *Divanü Lugat-it-Türk*'ten yoksun kalacaktı.

Ali Emiri Efendi su katılmamış bir kitap kurdudur. Bütün yaşamı boyunca kitap toplamıştır.

)Parasıyla elde edemediği kitapları binbir rica, binbir yalvaryakarla ödünç olarak alır, onları elyazısıyla kopye ettikten yada ettirdikten sonra geri verir. Yaşamının sonlarına doğru Millet Kütüphanesine armağan ettiği 14 bin kitabın içinde 721 tanesi bu elyazması kitaplardır.

Hazret bir kitabı lüp edemedi mi hastalanır, onu egavlamak için her türlü yola baş koyar. Bir kez, Yanya'dayken, kendindeki Arapça bir kitabın ikinci cildinin Sana'da olduğunu haber almış, satınalmak için Sana'ya mektuplar yağdırmış ama kitap sahibi onu satmaya boyun eğmediği için, belki yüzyüze gelirsek kandırabilirim, diye görevini Sana'ya çevirtmiştir. Atama yapılır yapılmaz Sana'daki adam kitabı satmayı kabul edince de yeni görevinden çekilmiştir.

Ali Emiri Efendi, bütün yaşamı boyunca bekârlığa dört elle yapışmıştır. Evlenmemesinin nedeni, annesine olan saygısının azalmasından korkmasıdır. O, ömründe cigara, kahve, nargile de hiç içmemiştir. Enfiye nedir, onu da bilmez. Kumarın ise semtine bile uğramaz. Yaşamının son yirmi yılını İstanbul'da geçirdiği halde Beyoğlu'nu, Tepebaşı Bahçesini, Tokatlıyan'ı görmemiştir. Adalara da bir kez olsun adımını atmamıştır.

Hazret yüzüne ustura da vurmaz. Gözlük takmayı ise hiç sevmez. Gözleri çürüğe çıktığı vakitler koskoca bir pertavsız kullanmayı yeğlemiştir. Onur verdiği tek şey siyah kelebek boyunbağıdır ki, onu boynuna geçirmeden kendine gelemaz.

İnce sesli, gevrek gülüşlüdür. Bir anda dinginlikten öfkeye, öfkeden neşveye geçer. Sonra da kafasının dönmüş olmasından utanarak, saklanacak yer arar. Bir kez, Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi Reisi Mustafa Esat Efendi'nin konağında da, ev sahibine «Ben bir Türk uşağı olduğum halde, binlerce filinta kitabım var. Sen

koskoca bir kazasker olduđun halde kaç kitabın var be adam?» diye parlamıştır. Mahmut Esat Efendi kendisini iyi bildiđi için dűrűműnű hiç bozmamış, Hazret de, az sonra evsahibinin elini pűp zűrlere dilemiştir.

Diyeceđim, Ali Emiri Efendi aklına geleni değil, ağzına geleni söyler. Bu yűzden İstanbul'daki bilginlerin ve aydınların çođu ağır toplarını ona çevirmişlerdir. Hazret de yalnızlığını ve ezikliğini savuşturmak için bir dergi yayınlamak zorunda kalır. *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* adını taşıyan bu derginin çıkış nedenini isterseniz bir kez de kendi ağzından dinleyelim:

— Benim bu dergiyi yayınlayıřım, kusursuz bir edebiyat dergisi çıkarmak amacıyla deđil. Yurt ve ulusuma hizmet için her neye kalkışmıřsam ve Hűkűmetimiz bu edebiyat amacı uđrunda hangi görev vermiřse, iki dűnyanın rezilleri, *Milli Tettebbular* dergisi ve sonra *Yeni Mecmua* gibi ulusal onurun vebası iki hezeyan dergisi de benim aleyhime dűřtű. Hem *Osmanlı Tarih Encűmeni* űyeliđinden, hem de *Asar-ı İslamiye ve Milliye Encűmeni* başkanlıđından çekilmek geređini duydum. Tam iki yıl, sabredip katlandığım, sesimi de ıkarmadıđım halde yine yakamı bırakmadılar. Cinnet ncűsű, rezillik rneđi ve bilisiz kimi iki ayaklı kűzler de, haydi yűrű bakalım, dediler. 15 ilde bunca görevde bulunmuř ve milyonlarca insandan hiçbiri bana ađız amamış iken, insanlıktan uzak adamlar, benim için yazdırmadık, söylemedik söz bırakmadılar. İřte ben de bunun için *Osmanlı Edebiyat Mecmuası*'nı çıkarmak geređini duydum.

Ne var, Emiri Efendi, dergisini çıkarırken kantarın topuzunu sık sık kaçırmaktan kendini kurtaramaz.

Dergide dűřmanlarına yönelttiđi sözlerden biri řudur:

— Bir daha adımı ağzıma alırsan, senden, ga-

zetenden, silsilenden başlarım.

Kimi zaman da şöyle tümcelere el atar:

— Bilimin yumruğunu, bilisizliğinin gırtlığına soktığım gibi aklı başına geldi. Biraz daha ileri gitseydi, o bilim yumruğuyla, bilisizlik yaşamının gırtlığını parça parça ettikten sonra, olgunluğumun demir pençesini, dikbaşlılığının ciğerköşesine yerleştirip bilisizlik ciğerlerini meydana atacağımı anlayınca, dayak yiyen maymun gibi, elpençe divan durarak sesini kısmak zorunda kaldı. Eğer, böyle değil, derse, buyursun, hele ağzını açabilsin de bilim mucizelerinin yeniden, başına ne yıldırımlar yağdıracağını bir kez daha denesin.

Doğrusu, Ali Emiri Efendi'nin annesi de oldukça garip bir hatundur. Bir gün oğluna şu sözleri dizmiştir dersek kimse şaşırmasın:

— Bugün seyiryerine gittim. Birçok kadınlar oturuyordu. Birçok erkekler de gelip geçiyordu. Uzaktan bir adam göründü. «İşte geliyor, odur.», «O değil.», «Vallahı o.», «Yanlışı görüyorsun, o değil.» sözleri sürüp gidiyordu. Sonra hep birden: «Evet o. Maşallah, Allahın birliğine emanet. İşte bahtiyar analar doğurunca, böyle oğul doğursun.» demeye başladılar. Gözüm uzaktan seçemediği için, «Acaba bu gelen kim?» diyordum. Bir de pek yakın gelince baktım ki sensin.

Emiri Efendinin yüz bini aşkın ikiliği de vardır. Ne kadar çok yazarsa, değerinin o kadar artacağına inandığı için boyuna şiir döktürür. Ama şiirleri, bütün çalakalemcilerin ürünleri gibi vız vız türündendir.

Buna karşılık, konuşması oldukça renklidir. Kendine göre deyişleri, yakıştırmaları vardır. Kepaze yerine kapaza demeyi yeğler. Takma göz-lülere de «Müstear Kör» der. Onun sözlüğünde «baba», «baba peder»dir. Sahana konulan yemek ise «kap yemeği»dir. Yeni Kabine de «Kabi-ne-i Cedide» biçimine sokulmuştur.

Hazret'in başka tuhaflıkları da vardır. Kitap-

larını Millet Kütüphanesine armağan ettikten sonra, onun yöneticiliğine de getirildiği için «Millet Kütüphanesi Nazırı» diye koskoca bir mühür kazdırmış, sağa sola, kitaplıkla ilgisi olmayan yazılar göndermeye başlamıştır. Halis Efendi adında bir başka kitap kurdu kitaplarını Maarif Nazırlığına oldukça büyük bir para karşılığında sattığı vakit ise sütunlar dolusu yazı yazmış. Halis Efendi'yi yerin dibine sokmuştur. Bu konuda, kendisi kitaplarına hiçbir karşılık almadığı için, Maarif Nazırlığına yapmadığını da bırakmaz. Sonunda bir yetkili ona şunu söylemek durumunda kalır:

— Keşke sen de, Halis gibi, kitaplarını satmış olsaydın da ortalığı böyle velveleye vermeseydin.

Ne ki, Halis Efendinin sattığı kitaplar da paha biçilmez şeylerdir. İbnülemin şöyle der:

— Darülfünun kütüphanesine gidip de aradığım önemli kitapların çoğunu, Halis Efendi'den alınan kitaplar arasında buldukça — pahasından yükseğe alınmış olsa da — onları toplayıp satana ve değerini bilip de alanlara yürekten «Allah taksiratınızı bağışlasın» diyorum.

İbnülemin, bir gün de, Ali Emiri'nin bulunduğu bir yerde, uzaktan geçmekte olan Halis Efendi göstermiş ve şöyle demiştir:

— Bu adam kitap imparatorudur.

Ali Emiri Efendi hemen atılır:

— Peki ben ne oluyorum?

— Sen de Acem Şahı oluver.

Burada bizim de işe karışmamız gerekiyor. Çünkü Ali Emiri Efendi'nin o tek nüsha *Divanü Lügat-it-Türk*'ü Macar Bilim Akademisine satmaya yanaşmadığını söylememiz gerek. Oysa Akademi bu iş için Hazrete tam on bin sarıkız önermiştir.

Bunu da bugünün ölçülerine vurduğumuzda aklınızın taşı çatlamasa da, pek tırıvırı olursunuz.

SOKAK KÖPEKLERİ

Yangın belası geçiren yazarlardan biri de Et-hem Pertev Paşa'dır. Paşanın Koska'daki evi ateş denizine düşünce tüm kitapları da iyisinden ö-mür dersini bütünlemiştir.

Pertev Paşa, Sadrazam Ali Paşa'nın havadar-larındandır. Sadrazam, 1871 yılında onu Seras-ker müsteşarlığına oturtur. Gelgelelim, Müter-cim Rüştü Paşa bunu işitince — aydınlar arasın-daki çekemezliğe dikkat buyurun — kendini şöy-le demekten alamıyacaktır.

— Pertev Paşa'yı Serasker müsteşarı yapmak, 300 bin askerin yüzüne tükürmek demektir.

Sadrazamın ölümü üzerine onun yerine konan Mahmut Nedim Paşa, Rüştü Paşa'nın sözünü bel-leğine çakmış olmalı ki onu, Bâlâ rütbesinden apar topar indirerek Kastamonu valiliğine aşırır.

Ne ki, çağın öteki aydınları Paşaya büyük say-gınlıklar göstermekten çekinmez. Faik Reşat *Es-laf* adlı kitabında şöyle yazacaktır:

— Pertev Paşanın duruma ve zamana uygun tatlı latifeleri ve bu yolda kimi yazıları vardı ki halk arasında dilden dile dolaşırdı. Nitekim, dü-şüncelerinin ve sözlerinin yazılı bir belgesi olan *Itlaak'ül Efkâr* adlı kitapçığı, daha başka kimi perakende latifenameleri bu özelliğinin güzel bir örneğidir. Şiirdeki ustalığına da kimi dergi ve gazetelerdeki manzumeleri, özellikle de «Tıfl-ı Naim» adlı ünlü şiiri konuşan bir tanıktan baş-kası değildir.

Paşa esmer ve şişmancadır. Boyu kısaya ya-

kındır. Ağzı laf yapmasını bilir. Akıllı, dürüst ve açık yüreklidir. Akraba ve dostlarına olduğu kadar yabancılara da hak ve adillik üzere iş görür.

Şu var ki, «Edebiyat İmamı» diye anılan Re-caizade Mahmut Ekrem, Paşanın manzumelerini yerin dibine geçirmekten geri kalmaz.

Hoş, Paşa da Re-caizade'yi utandırmamak için boyuna kırtipil şiirler döktürür. Bunlardan bir tanesi Büyükkada'da hasta yatan küçük kızı Ne-fise'ye, annesinin ağzından yazdığı manzum bir mektuptur ki onu buraya almazsak işin içinden çıkamayız:

*Seni sevmeseydik eğer
Gelir midik teker meker
Neyleyelim ki orda
Başımız uğradı derde
Bir taraftan sivrisinek
Bir taraftan türlü böcek
Sabahadek bizi üzdü
Yüzümüze mercan düzdü
Bilir misin nasıl mercan
Birini götürmez bir can
Mercan değil ateş idi
Cehenneme bir eş idi
Kaşınır idik yane yane
Kebab gibi döne döne
Sabahleyin çünkü kalktık
Birbirimize baktık
Efendiyi gördüm şaşkın
Umacı zannettim kaçtım.*

Dikkat edilecek olursa Paşa bu şiiriyle, o vakitler Büyükkada'nın baştanbaşa sivrisinek bağladığını açığa vurmaktadır. Şiirde yer alan bir başka görüntü de o çağda da döner kebabın pek tutulduğudur. Bunlar da Paşamızın ozanlıktaki pekliliğini bir noktaya kadar bağışlatabilir.

Paşanın havlama anlamına gelen *Av'ave* adlı

bir kitapçığı da vardır. İlk olarak *Mecmua-i Fünun*'da yayınlanan yazı bir bilge ile bir köpeği karşı karşıya getirir ve o günlerin İstanbul'u ile kamu görevlilerini tefe koyup çalar.

Gerçek'te yergi Şinasi'nin 5 mayıs 1864 gününü *Tasviriefkâr* gazetesinde yayınlanan bir yazısı üzerine kaleme alınmıştır. Şinasi yazısında sokakların temizliği için köpeklerin ortadan kaldırılması gereği üzerinde duruyor ve şu öneriyi öne sürüyordur:

— Sokak köpeklerinin ortadan kaldırılması için birkaç yol olup, bizce en ucuzu ve kolayı şudur ki, onları limandan kalkıp Marmara ve Karadeniz'in iki yanlı kıyısına giden, yada özel olarak gönderilecek olan kayıklarla, bir daha dönmelelerine meydan vermeden, uzak yerlere bırakmaktır. Eğer çoğalmalarının önlenmesi de isteniyorsa, köpeklerin bir takımı Rumeli, öbür takımı da Anadolu yakasına yollanmak üzere dişisi erkekünden ayrılmalıdır. Şu kuşkusuzdur ki, şehrimiz sokaklarının temizliği onların uzaklaştırılmasına bağlıdır.

Doğrusu, İslamlıkta köpek pek geçerli bir nesne değildir.

Müslümanlar kuduz gibi önemli bir hastalığın özellikle köpeklerden geçtiğini gördüklerinden, daha İslamlığın ilk yıllarından başlayarak köpeğe pek yüz vermemeye çalışmışlardır. Köpeğin ağzı, yada ayağı deymiş suyla aptest almadıkları gibi onun yaladığı yemeklere de el sürmezler. Özellikle de siyah köpeklerden alarga dururlar. Ama onun bağlılığını bildikleri için de, hiç değilse evlerin dışında beslemek yolunu yeğlerler.

İstanbullular da sokak köpeklerini yüzyıllar boyu beslemiş ve üretmişlerdir. 1836 yılının ilk günlerinde Beyoğlu sokaklarından geçen bir İngiliz gezgini, Miss Julia Pardoe, gördüklerini şöyle dile getirecektir:

— Yolumuzu sürdürmemize engel olan bütün

zorluklar (su birikintileri, çukurlar) arasında, sokaklarda yer yer yapılmış küçük hasır kulübeler de gözünden kaçmadı. Bunlar şehrin tüm caddelerini dolduran sayısız köpeklerin barınmaları için kurulmuşlardı. Biz geçerken, kulübelerinde büzülmüş yatıyorlardı. Soğuktan titreştikleri için bize havlamaya kendilerinde güç bulamadılar. Şehir halkı, bu serseri köpeklere Tanrının günü yiyecek verir.

Aynı sokaklardan ertesi yıl geçmiş olan Moltke de köpeklerin temizlik işlerini üstlendiklerini yazar. Babacan kıtmirler.' sokağın bir köşesine çekelenmiş, yada bir yangın yerine sürüklenmiş at ve eşek leşlerini kısa zamanda ortadan kaldırmaktadırlar.

Bir başka yazar da Beyoğlu kaldırımlarında köpek barınağı yerini tutan boş gaz tenekeleriyle sandıklar görmüştür. Denilebilir ki, XIX. yüzyılda Türkiye'ye gelen yabancı yazar ve gezginler en çok sokak köpekleri üzerinde durmuşlar, onların yaşamlarını incelemişlerdir. Meşrutiyette değin, 40 yıl Osmanlı Donanmasında görev almış olan Woods Paşa: «Köpekler arası yaşantıyı, aralarındaki dayanışmayı ve kurmuş oldukları düzeni yakından izlemek olanağını buldum» diyecektir.

Köpekler İstanbul sokaklarını aralarında paylaşmışlardır.

Aynı bölgedeki köpekler arasında akrabalıklar, dostluklar kurulur.

Bunlar yabancı köpeklerin kendi kesimlerine girmelerini istemezler. Büyük köpekler dinlenirken, küçükleri — insanlar arasında da bu böyledir — sınır bekçiliği yapar. Mahalleye bir yabancı köpek girdiği vakit de hemen havlamaya başlar. Bölge başkanı köpek de, işareti alır almaz hırlamaya geçerek, çağrısız konuğun üzerine yürür. Bütün öteki köpekler de, hav hav hav, başkanlarını izler.

Düşmanın üzerine ilkin başkan atılır.

Ardından da ötekiler.

Saldırıya uğrayan köpeğin çığlıkları öteki mahalleden işitilince, breh, breh, breh, oranın köpekleri de arkadaşlarını kurtarmaya koşar. Gerçek bir meydan savaşıdır başlar. Edmondo De Amicis, aşklar, kıskançlıklar, düellolar, kan, kırılmış ayaklar ve yırtılmış kulakların günlük olaylardan olduğunu söyleyecektir. Yaşamı boyunca, kuyruğunu tam olarak koruyabilen köpekler parmakla sayılır.

Dikkate değer ki, bir mahalleden öbürüne göç etmenin yolları da vardır. Çevresini değiştirmek isteyen köpek, sadece köpeklerin bildiği bölge sınırını koşarak aşar. Aşar aşmaz da, yere yatarak, ora köpeklerinin kendi üzerine verecekleri yargıyı bekler. Karar olumlu çıkarsa o mahallede kalır, çıkmazsa gerisin geriye kovalanır.

Moltke, İstanbul'daki sokak köpeklerinin bir başka özelliğinden de açar. O da Yeniçerilerin ortadan kaldırılışından sonra köpeklerin Frenklere karşı daha az düşmanlık göstermeleridir.

Bunu da buraya Türkiye'de köpeklere varınca, her şeyi, herkesi kendilerine düşman bellemeye alışmış yabancıların bağdaşına ışık tutmak için kıstırdım.

Kısacası, köpek işleri, insan işlerinden pek ayrı değildir.

Yalnız insanların tabanca, bıçak gibi öldürücü aletler kullanmalarına karşılık, onlar pençeleriyle, dişleriyle işlerini bitirmeyi yeğ tutarlar.

Köpeklerin bir değişik durumu da aralarında hafiye yada casus bulundurmamalarından gelir.

Bu yüzden köpekler arasında diktacılık, zorbalık, faşoculuk gibi insanoğlunu işkence salamürasına yatıran, aklını da virvir eden yönetimlere, hiç mi hiç raslanmaz.

KİM İPLER YAZARLARI

Loti, sokak köpekleri İstanbul'dan kaldırıldığı vakit yüreciğine Vidin bıçakları, Bursa bıçakları saplamıştır.

Ama köpeklerin apar topar sürülmesi Şinasi'nin 1864 yılındaki yazısı üzerine olmamış, sokakların hav hav çığlıklarından damıtılması için 1911 yılı beklenmiştir.

Gerçi sokak köpekleri, daha XVII. yüzyılda, Nasuh Paşa'nın sadrazamlığı sırasında da (1611-1614), İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenmiş, çoklar, yığınlar: «Günaha girilir» yaygaralarına el uzatınca, iş yatmıştır.

Bir İtalyan yazarının sözlerine inanmak gerekirse, bu işi bir kez de Sultan Mecit denemiş, köpeklerin topunu Marmara Adasına postalatmıştır. Gelin görün, İstanbullular bu olay üzerine homurtulu davranışlara girmişler, herkesin sığınağı Zatı Şahane de köpekleri gerisin geriye çevirtmek zorunda kalmıştır. Köpeklerin dönüşü de Şeker Bayramı gibi kutlanmıştır.

1911 yılı sürgünü ise Belediye Başkanı — o vakitler Şehremini — Tefik Bey'e nasip olmuştur. Tefik Bey'in ikinci başkanlığıdır bu. Hazret bir yıl önce Kasımpaşa Deresinin hale yola konulması sırasında yapılan yer alımlarında ve Taksim'deki *Bella Vista* gazinosunun üstenciye verilmesinde görevini kötüye kullandığı için Belediye Meclisi üyeleriyle birlikte kovuşturmaya uğramış, Şurayı Devlet Sorgu Yargıçlığı duruşmasında aklandığı için de yeniden Belediyenin ba-

şına konmuştur.

O vakitler, İstanbul sokaklarında — Tanrı sayılarını artırsın — 40 bin kadar köpek vardır. Bunlardan on beş bini şipşak tutularak Topkapı surları içinde bir yere kapatılır. Ama halk yeniden homurtuya geçmiştir. Kimileri köpekleri tutmaya çalışan görevlilere de saldırıyor, onları engellemeye çalışıyordur.

O günlerde konu gülmece-güldürmece dergilerine de atlamıştır.

Karagöz adlı dergide çıkan bir karikatür bir alay köpeğin *Karagöz*'e kendilerine yardımcı olmak üzere başvurmasını gösterir. Kıtmirler *Karagöz*'e şöyle buhurdan yakarlar:

— Ah *Karagöz Ağa*... Ocağına düştük. Bak şu başımıza gelenlere... İstanbul'da oturanların en eskileri biziz. Bizim buradaki varlığımız şehrin surlarından eskidir. İnanmazsan eski yapıtların üzerlerindeki biçimlere bak. Şimdi bizi bin yıllık İstanbul'umuzdan kovuyorlar. Nedeni de bizim şehirde pisliğe, hastalığa yol açmamızmış. Haşa! Gerçek tam tersidir. Sokakları biz mi, Belediye mi temizliyor? Hürriyet çağında görevimizi daha rahat sürdürebileceğimizi düşlerken bizi toptan ölüm cezasına çarptırmak hangi yasanın, hangi maddesinde yazıyor? Sen ki hak-hukuk koruyucususun... İşte kapına geldik, kur hayal perdeni, çağır Şehremini Paşa ile Polis Genel Müdürü Beyefendiyi, geçir karşımıza, davamızı bir çözüme bağlayalım. Unutma ki bizim içimizde Kıtmir kuşağından olan da var.

Karagöz Ağa'nın yanıtı ise şudur:

— Canım, siz şimdi Kıtmir kuşağını filan bir yana bırakın. Şimdi herkes aynı soyluluk içinde. Kişizadelik yok şimdi. Ama ben başka şey düşünüyorum. Sizleri İstanbul'dan sürdükten sonra sokakları kim temizleyecek? Doğrusu az yardımınız olmuyor değil.

Karagöz'ün bu sözünü de *Hacivat* karşılar:

— Karagöz'üm... İstanbul köpeklerinin sokakları temizlediği ve Belediye'nin bu görevini üstlendiği tarihe geçmiştir. Kırk şu kadar yıl önce Yeri Cennet Olan Sultan Aziz'le Avrupa'ya giden Şehremini Ömer Faiz Efendi, Paris Belediye Reisine İstanbul sokaklarını temizleyenlerin köpekler olduğunu söylemişti. İnce bir nükte ile anlatılan bu gerçek hâlâ olduğu yerde değil mi ki bu zavallıları şehirden sürüyoruz.

— Yahu!... Nerdeyse tahtakurularla pireleri, sivrisineklerle bitleri de savunacaksın... Behey hayırsız! Sen geceleri bir elinde fener, bir elinde baston olmadan sokaklarda bunların saldırısına uğramadan yürüyebiliyor musun? Haydi evine ısırılmadan kapağı attın diyelim, ya geceleri nasıl uyuyabiliyorsun? Biz ne garip insanlarız birader! bir yandan sızlanırsınız, bir yandan yüreğimiz elvermez, şikayetlerimizi kanadımız altına sokarız. Şimdiye kadar ellerinde sopalar, taşlar, kapılarının önündeki köpekleri kovalayanlar, zabıta toplamaya gelince evlerine alıp saklıyorlarmış. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu!

— Kızma Karagöz'üm... Halkın bu ilgisi sadece köpeklere acımasından değil. Kendisini huzursuz edenleri sıraya koymuş da köpekler bu mızır varlıkların sonunda geliyormuş. Eh, şimdi ahali diyormuş ki, madem ki Meşrutiyetin sayesinde bütün acılardan kurtulacağız, hiç olmazsa adaletli ve hakka dayanarak sıraya koyalım da himmetin sonu gelmezse, elde kalan kendimizin hakkından gelebileceklerimiz olsun, diyor.

— O başka... Eğer bizim halk, kendisini huzursuz edenleri bir sıraya koyup da dertten kurtulmanın takvimini hazırlamışsa sorun yok. Hoş böyle olmasa da İstanbul'un bu kadar köpeğini alacak çöp arabası nerede, boş bir adaya taşıyacak kayığı, salapuryası nerede, bunları aç susuz bırakmaya razı olacak yürek nerede? Kalbini fe-

rah tut, bizim torunlar da aynı konuyu konuşacak.

Gerçekte bu Hacivat-Karagöz konuşması derginin 26 eylül 1910 günlü 129. sayısındadır. Bu şudur demektir ki Belediye Başkanlığında Tevfik Bey bulunmamaktadır. Ama 1910 yazında İstanbul'daki kuduz olayları öylesine artmıştır ki Meclis-i Mebusan bile konuyu gündemine almıştır.

O günlerde Dr. Rıza Nur Beyin kürsüde söylediği sözler de şudur:

— Öldürmek, öldürmektir. Yoketmek, yoketmektir. Bunun insancası, insanca olmayanı, sonunda ölüme mahkum edilmiş olana çok acı vermeden hükmün uygulanması sorunudur ki, tıp bunun binbir biçimini bilir ve uygular. Siz İstanbul'da başıboş köpeklerin yok edilmesi için karar veriyor musunuz, onu söyleyin.

Biz dönelim yine Tevfik Bey'e. Hazret patırtıya meydan vermemek için köpeklerin öldürülmeyeceğini, dişileri erkeklerinden ayırma yoluyla köklerinin kurutulacağını ilan eder.

Söylediğini yapar.

Erkeklerle dişileri ayrı ayrı yerlerde tutar.

O zaman da gelsin panayır.

Tanrının günü İstanbul'un dört bir bucağından kadınlı erkekli topluluklar Topkapı'ya koşuyor köpekleri seyre alıyorlardır.

Halk biraz yatışmış gibidir.

Görevliler yeniden köpekleri geceleyin sokaklarda bölük bölük yok etmeğe kalkışırlarsa da bunu görenler pek olmaz.

Köpeklerin kimileri de mavnalarla Hayırsız Ada'ya gönderiliyordur. O yıl İstanbul'a gelen Robert Gillon adındaki bir Fransız istimbotla gittiği Hayırsız Ada'da gördüklerini şöyle anlatır:

— Hayırsız Ada burunlarından birinin açığından geçtik. O anda da köpek havlamaları duyul-

maya başladı. Yüz değil, bin değil, sayılamayacak kadar çoktular. Kıyıdaki çakıllı kumsal üzerinde birbirlerini ezercesine, itişip kakışarak, koşuyorlar, bedenlerinden et koparılmışçasına havlıyor, uluyor, haykırıyorlardı. Az sonra rüzgarla birlikte, burnumuza katlanılması olanaksız ağır bir koku geldi. Daha doğrusu, kendimizi bu kokunun içinde bulduk. Yığın halinde ölen köpeklerin kokuşmaya başlayan leşlerinin kokusuydu bu. Adada bekçiler vardı ve bu köpeklerle bir arada yaşıyorlardı. Adamlar ölenleri kireç kuyularına atıyorlardı ama yine de kokunun arkasını alamıyorlardı. Dediklerine göre, köpekler açlıktan değil, susuzluktan değil, İstanbul özleminden ölüyorlardı. Evet, tıpkı insanlar gibi, onlar da yurt özlemi çekiyordu. Şehir köpeğiymiş bunlar. Burada, bu kayalık ıssız adada yaşamaya alışamıyorlardı. Daracık sokaklarda özgürlük içinde koşmak, geceleri başka mahallelerin köpekleriyle dalaşmak, sabahlara değin ulumak... Bunların tümü, bu zavallı yaratıkların kolay kolay vazgeçemeyecekleri şeylerdi. İstimbottaki bayanlar, yanlarında getirdikleri şişeleri açarak bizlere kolonyalar serptiler. Gerçekten de kolonyaya olmadan bu iğrenç kokuyu duyup da kusmak olanaksızdı. Dostum anlatıyor, bize bilgiler veriyordu. Köpekler adaya çıkar çıkmaz bir tatlı su kuyusu bulmuşlar, hep birlikte kuyuya atlanmışlardı. Ama oraya bir anda, o kadar çok köpek saldırmıştı ki, kuyu köpeklerle dolmuş, topu da kuyudan çıkamayarak bağıra bağıra ölmüştü.

Bir başka Fransız ise — bu da Sem adındaki bir gazetecidir — Hayırsız Ada'ya yaklaşan yada yanaşan gemilerin düdükleri karşısında bu sürgün yemiş kıtmirlerin nasıl yürek çarpıntılarını geçirdiklerini şöyle dile getirir:

— Geminin düdüğü sesine köpeklerin nasıl yalvarırcasına karşılık verdiğini sizlere anlatamam.

Çığlık ve inilti saçan bir yalçın kaya, bir yanardağ ki ateş yerine çığlık, duman yerine leş saçıyor. Bu kızgın ada üzerinde su ve yiyecek dilenen köpekler! Gemi yola düzüldü. Zavallılar hâlâ bizleri son bir umutla izlemeye çalışıyorlar. Geminin dalgaları ise onları bütün bütüne batırıyor, boğuyor. Karada da, denizde de, onlara ölümden başka el uzatan tek kişi yok.

İstanbul Belediyesi adadaki İstanbullu köpekleri uzun bir süre beslemiştir. Her gün mavnalar onlara ve adadaki bekçilere yiyecek ve su taşır. Nedir, zamanla bu iş Belediye'nin başına dert olmuştur. Bu arada akıllı erik tecimenlerimizden biri büyük bir para karşılığında köpekleri satın almak ister. Derilerinden yararlanacaktır. Çeşitli baskı ve düşünceler altında Belediye bu öneriye kabul yüzü göstermez. Ama sonunda onları bir Fransıza vermeye boyun eğer. Hem de para karşılığı olmaksızın.

Burada Kandilli köpeklerinden açmakta da yarar vardır.

Yıl 1904.

Kandilli'deki İngilizler — o çağda en çok İngiliz'i Bebek'te, Moda'da yada Kandilli'de bulursunuz — sokak köpeklerinden bıkkınlık getirmiştir. Hemen hemen her gün eve girip ekmek kutularına dalıyorlardır.

İngilizler onları striktin ile zehirleyeceklerdir ama Türklerden çekiniyorlardır. Sonunda sivri akıllılardan biri bir yol bulur. Geceleyin, ele geçirdikleri tüm köpekleri kayıklara doldurup karşı yakaya bırakırlar.

Ne ki, karşı yakada da sivri akıllılar vardır.

Köpeklerin Kandilli'den onur verdiklerini çakmışlardır.

Topunu da yakalayıp — bunlara kendi mahallelerindeki hasta köpekleri eklemeyi de unutmadan — gerisin geriye gönderirler. Böylece Avrupalı köpekler Asyalı köpeklere konuk olur. Olur

ama Asyalılar onları teker teker parçalamayı konukseverlik gereği saymaktan da geri kalmazlar.

XIX. yüzyılın son 20 yılında, XX. yüzyılın da ilk yedi yılında Kandilli'de yaşamış olan Dorine L. Neave de Kandillili köpekler üzerine şunları döktürür:

— Geceleri kavga eden, uluyan köpeklerin korkunç gürültüsü, sokaktan gelen boğuk seslere ve belki de son yangının çıktığı yeri bağırانların sesine, tulumbacıların «Yangın Var!» çığlığına karışırdı. Bunların dinlenme saatlerimizin sessizliğini artırdığı pek söylenemezdi. Ama benim en tuhafıma giden şey, Türklerin, bu köpeklerin yaygarasına, murdar kafileler halinde dolaşmalarına, dahası leşlerinin sokaklarda kokuşmalarına en küçük bir tepki göstermemeleriydi.

Şimdiler İstanbul sokaklarında bu köpekler yok.

Varsa, bizim anlattıklarımız değil.

Ama bilinmez, belki de onlardır.

Daha uygar bir çağda yaşadıklarını çakozladıklarından, ele âleme karşı İstanbulluları utandırmamak için onlar da kendilerine çekidüzen vermiş olabilirler.

Galdır-guldur yaşayanların suçlusu ise kendileri değildir. Çünkü onları eğitmek, evcilleştirmek, iki dirhem bir çekirdek yapmak insanoğlunun elindedir. İnsanlar isteseler, köpeklerin gönlündeki gülü kolayca açtırabilirler. Fransız yazarlarından Buffon, insanların ilk sanatının köpek eğitimi olduğunu söyleyecektir.

Salon köpekleriyle, sokak köpeklerinin havlamaları arasında da, hiç mi hiç, ayrılık yoktur. Her iki kesim de aynı dalgadan yayın yapar.

Şu da unutulmamalı ki, evcil köpekler duygulu ise, sokak köpekleri de duyguludur. Dahası, onlar belki, gümüş sahanlarda yemek yiyenler-

den daha içlidirler. Sokak köpekleri, unutmadan söyleyeyim, gözyaşlarını içlerine akıtan o kızku-
rularının çömelindeki basamakta dururlar. Tan
atma zamanlarından, güneşin kavuşmasına de-
ğin kendilerini alıp bir masal dünyasına götüre-
cek yabancıyı bekledikleri halde, o kurtarıcının
hiçbir zaman yüzünü göstermeyeceğini çok iyi
bilirler. Yokedilen köpeklerin Loti'nin yüreciği-
ni inci deler gibi delmesi de işte bundandır.

Ah, o pasaklı, o kirloş, o canı çekilmiş, o boy-
nu bükük sokak köpekleri!

İnsanların rüzgarını değiştirmek için, onlar-
dan kalkacak küçücük bir işarete bakarlar.

Necatigil'in şiiri:

*Sahipsiz
Kent sokaklarında
Geçerler yanınızdan
Okşansalar biraz
Sevinir, sokulurlar.*

Yazıma cılasını vermeden önce, dumani, can-
sız sarı ve karaşin ev köpekleriyle pıtrak sokak-
tan, Çatalçeşme Sokağından geçerek eve geldim.
Sokağın sağındaki bir bahçeden faşocul görü-
nümlü bir köpek beni görünce en aznavur hav-
havlarını üstüme üstüme fırlatmaya başladı. Kö-
peğin parmaklıklı duvarları aşamıyacağını kes-
tirdiğim halde yine de, ne yalan söyleyeyim, yü-
reğim ağzıma geldi. O zaman bir daha anladım
ki, ev köpekleri de sokak köpeklerinden başkası
değildir.

Sözün sonu, bana geleceklere, Çatalçeşme So-
kağından «zinhar» geçmemelerini öğütlerim.

Dostlar: «Hay sen sağ mısın?» demek isterler-
se üstteki yoldan gelsinler.

Hem o sokak şimdiler asfaltlanıyor.

Ama benim değil de, bilmem yalan, bilmem
doğru, bir Belediye Meclisi üyesinin yüzü suyu-
na.

Diyeceğim, kim ipler yazarları!

BABIÂLİNİN İÇYÜZÜ

İkinci Meşrutiyetin ilanından hemen sonra yayınlanan bir kitapçıkta Abdülhamit çağının Orman ve Maadin Nazırı, Sanayi sergileri kurucusu, Maliye Müsteşarı ve Umur-u Siyasiye-i Osmaniye Müdürü olan Selim Melhame Paşa şöyle tanıtılmaktadır:

— Selim Melhame Paşa, istipdat yıllarının sonlarına doğru birdenbire büyümüştür. Vezir olmuştur. Adeta vükelâ payesine yükselmiştir. Memleketin ticaretine, siyasasına, maliyesine, her şeyine burnunu sokar bir hale gelmiştir. Vekiller Meclisi kararlarından hiçbiri onun onayı olmadan alınamaz. Bu, onun Avrupa ile ilişki kurduğunu ve Avrupanın onun hafiyeliğinden habersiz olmadığını gösterir. Orman ve Maadin nazırlığına atandığı tarihten başlayarak Padişaha her yıl, kendi iyi yönetimi sonucu, gelirin arttığını belirten raporlar sunmuştur. Devletin madenlerini istediği kimselere — bunların karşılığında kendi servetini de`artıracak biçimde — dağıtmış, imtiyazlar vermiştir. En zengin madenleri ele geçirebilmek için bir yasa atmıştır ortaya. Borasit, kurşun, manganez, antimuan gibi birçok madenler onun ellerinde kılık değiştirerek Mısır tahvillerine, Alman ve İngiliz hisse senetlerine, Süveyş Kanalı hisse senetleriyle benzerlerine dönüşmüştür. Transvaal madenlerinin çalkantılı durumuna karşı kayıtsız kalmamıştır. Bank-ı Osmani'yi kendi hesabına paket paket kağıt almaya zorlamış ve birçok tasfiyelerde pi-

yasa farklarını cebine indirmiştir. Bu kağıtlar düşünce de Bankaya dilini çıkarıp göstermiştir. Banka bu duruma karşı çıkmak isteyince de, mahkemeleri borsa işlerine bakmaktan alakoyan bir Padişah buyruğu çıkartmıştır. Elçiler, Selim Melheme Paşa'yı bir türlü paylaşamamışlardır. Onu her akşam, her gece şölenlerine, toplantılarına, balolarına çağırırlardı. Elçilerin her biri onu kendi malı sayardı. Ama her biri teker teker aldanırdı.

Bu kitapçığın adı *Babiâlinin İçyüzü*'dür. Baştanbaşa bu gibi akıl durduran olaylarla doludur. Mehmet Zeki Pakalın bile Sadrazam Küçük Sait Paşa'yı anlatırken bir iki yerde ona başvurmaktan kendini alamamıştır. Ne ki, sağa sola pala savuran bu kitabın yazarı belli değildir. Kitabın ilk sayfasında sadece (çeviren: T.N.) sözlerine raslanmaktadır. Anlaşılan yazar kendi adını kullanmaktan çekinmiş, üstelik okuyanları yanıltmak yada onları söylediklerine bütün bütüne inandırmak için kitabın çeviri olduğunu ileri sürmeyi de bir kurnazlık saymıştır. Oysa, kitapta anlatılan şeyleri bir yabancıнын bilebilmesine, hiç mi hiç olanak yoktur. Bu ancak, o çağı yaşamış, nazırların çevirdiği fırıldakları yakından görmüş yada işitmiş bir Türk'ün, bir İstanbullunun üstesinden gelebileceği bir iştir.

Peki ama T. N. kimdir?

Bir yazarın adlarının ilk harfleri midir, yoksa tümünden uydurma mıdır? Sanırım, aradan 70 yıl geçtikten sonra bunun karşılığı kolay kolay verilemez. Benim bir dosttan alıp okuduğum kitapçığın üstünde (çeviren: T.N.) yazısının hemen altına, elle bir Haydar Rifat adı karalanmıştır ama buna, bu açıklamaya ne denli güvenilebilir?

Bana sorarsanız, eski kitapların üzerindeki bu gibi notlar gerçeği yansıtmaktan pek uzak değildir.

Bendeki kitaplar arasında Asım Us'un Sahaf-
lardan devşirdiğim *Karikatür* adında bir kitabı
var. Birtakım adsız portrelerden oluşan bu kita-
bı benden önce okuyan kişi, oradaki her yazıyla
kimin kantarlandığını açıklayan notlar düşmüş.
Bu bilinmeyen okura göre kitapta saza verip sö-
ze söylenen «Boyacı» Mihran Efendidir. «Canlı
Takvim» ise adını *şeyhül muharririn*'e çıkarmış
olan gazeteci Mahmut Sadık'tır.

Ötekileri de anmak gerekirse, «Meşrutiyet Tel-
lalı» maliyeci Cavit Bey, «Vurdumduymaz» Maa-
rif Nazırı Emrullah Efendidir. «Dört Köşeli» hem
Diran Kelekyan, hem de Cenap Şahabettin'dir.
İşin inandırıcılığı şurda ki, çakır-pençe okur çı-
karamadığı kişilerin yanını boş bırakmış.

Bu çakır-pençe okurlardan biri de Ahmet İh-
san Tokgöz'ün *Matbuat Hatıralarım* adlı yapıtı-
nı okumuş. Birinci cildin seksen üçüncü sayfa-
sında bir not. Ama biz ondan önce Ahmet İhsan'
ın o sayfada ne yazdığına bir göz atalım:

— *Servetifünun*'u çıkarmaya başladıktan, ta
Meşrutiyetin ilanına kadar beş basın müdürü
gördüm. Bunların birincisi sansür usulünün Sad-
razam Sait Paşa eliyle ilk ortaya atılışında mü-
dür bulunan ünlü Mehmet Efendi'ydi. Ondan
sonra, pek sessiz olan Mehmet Arifi Bey geldi.
Üçüncüsü merhum Adliye Nazırı Rıza Paşa da-
madı Behçet Bey'di. Daha mazlum bir kişiydi.
Hariciyeden getirilmişti. Behçet Bey zamanında
sansür olan — o çağda sansürcülere sansür di-
yenlerin sayısı az değildir — Hıfzı Bey 1894'te
Dairede ilk kez kurulan Basın Müdüryardımcı-
lığına geçti. Daha sonra, Behçet Bey'in ayrılma-
sıyla müdür oldu.

Ahmet İhsan, bundan sonraki tümcelerde Hıf-
zı Bey üzerinde durmakta, onunla ilgili anıları-
nı dile getirmektedir. Ne ki, bu anılar beşinci
sansürcünün adını açıklamayı unutturacaktır
kendisine.

Yalnız bu anılar öyle tatlı şeylerdir ki insan Ahmet İhsan'ın bu unutkanlığını hemen bağışlayıverir. Hele sansürcü Hıfzı Bey'in — ona sansar Hıfzı da derler — ölüm döşeginde ağzından kaçırdığı bir kaç çift söz vardır ki onu buraya almazsak, bizim yazımız da pek softirik ve pek koftirik kalmış olur:

— İçimde bir şey var, söylemeden ölmek istemiyorum. Zatı Şahanenin 25. Cülus yılında hepinizin imzaladığınız dilekçe ile gazete pullarının bağışlandığını biliyorsun değil mi? (O güne kadar gazeteler iki paralık damga pulu yapıştırmak zorunda idi. Her nushanın kağıdına pul yapıştırmadan basılamazdı.) Ben o dilekçeyi Başkâtip Tahsin Paşa'ya verdim. Paşa huzurdan dönünce bana şöyle dedi: «Efendimiz soruyorlar, pullar kalktıktan sonra sansörün onayını ben neyle anlayacağım?». Demek Padişah pulların incelemekten sonra sansörce yapıştırıldığını sanıyormuş. Başkâtip de galiba böyle sanıyordu. O zaman gazeteleri puldan kurtarmak için: «Sahiplerine imza ettiririz, Efendimiz içlerini rahat tutsunlar,» demekten başka çare göremedim. Buyruk da öyle çıktı. Siz de pullardan kurtuldunuz ve şimdi gazetenizin son sayfasına ol yazınızla gazetenizin adını basıyorsunuz. Burada da sizleri başka bir dertten kurtardım. Her nushayı elinizle imzalayacak yerde şimşir kalıba izin aldım. İşte İhsan Bey, memleketi yöneten Padişah böyle bir kara cahildir. Çevresindekiler ise, ben de içlerinde olduğum halde, bir alay dalkavuk parçalarıyız.

Dönelim yine bizim çakır-pençe okurumuza. Hazret, kitabı hangi tarihte okumuşsa okumuş, sözünü ettiğimiz seksen üçüncü sayfanın yanboşluğuna, Mehmet Arifi Bey'in adının hizasına. şunu döktürmüş:

— Mehmet değil Ahmet'tir. Ahmet Arifi Bey. Şimdi de 126. sayfaya atlayalım. Amet İhsan

orda da bize şöyle bir öykü anlatır:

— Halil Rifat Paşa'nın ve Sait Paşa'nın sadrazamlıklarında sütun sütun nişanlar verilmek her günkü işti. Bu nişanlar gazetelerin resmi tevcihat (rütbelere, nişanlar verme) sütununda çıkarıldı. Baba Tahir yabancıların kimilerine nişan sağlayacağına söz verir, yabancıların adını kendi gazetesinde çıkan *resmi* sütunlara karıştırır; Babialide, Divan kaleminde elde eylediği sersemce bir memur hattata, beş-on kuruş karşılığında nişan buyrultularını yazdırır, çarşıdan nişanı satın alır ve özel bir törenle yabancıya nişanı verir ve parayı cebine doldururmuş!

Ahmet İhsan'ın sözlerini keselim mi kesmeye-
lim mi? Yazımız sonuna yaklaştığına göre, ister-
seniz bir iki tümce daha aktaralım. Çünkü böy-
lesine kapaniçe kürklü içdökmeleri her zaman ve
her yerde bulamazsınız:

— Baba Tahir'in Basımevinde bu işle ilgili bir
yaver subay ve bir de Ermeni yazar çalışmış.
Satılan nişanların sayısı üç yılda binlerceyi bul-
muş. Ama kimse bu Saray gazetecisinden kuş-
kulanmazmış. Kaldı ki, Baba Tahir, doğrudan
doğruya Saraya başvurarak ara sıra nişanlar için
buyrultular da alırdı.

Bizim çakır-pençe okurumuz bu kez de bu sa-
tırlarda lafı edilen hattat memurun kim olduğun-
u açıklayacak.

Sayfa altına tutuşturulan açıklama şudur:

— Söz konusu kâtip Nedim Bey ahmak bir
zattı. Bu olayda cinnet getirerek Gedikpaşa do-
laylarında dolaşır dururdu. Perişan bir haldeydi.

Bu notlar, bu yorumlar, bu düzeltmeler elbet
küçük şeylerdir.

Ama sanırım, bütün yaşantımız böyle küçük
şeylerden oluşuyor.

Büyük şeylerse, bizim yaşantımızın kenarın-
da, Selim Melhame Paşa'ların, Baba Tahir'lerin
vede sansürcülerin dünyasını genişletiyor, bizim
değil.

HACI BABANIN SERÜVENLERİ

Ben çocukluk, anılarını sevmem. Onlara çok-
ça yer ayıran yazarları da sevmem. Chateau-
briand'nın, o çok güzel Fransızcasıyla, o şıkırdım
diliyle yazılmış anılarını bile, uzun süre, okuyup
okumamak arasında bocaladım. Çünkü anıları-
nın (*Mezar Ötesinden Anılar*) büyük bir dilimi
çocukluğuna, dolayısıyla da soy ağacının anlatı-
mına — buna bütün bütüne sinir olurum — ay-
rılmıştır. Bencesi, bu tür anılarda yürek oynatı-
cı, gözyaşı döktürücü bir yan da vardır. Anıcı-
lar en çok yalanı da çocukluk yıllarına istif eder-
ler. Nedir, zaman zaman bu halimden utandığım
da olur. Kendimde bir duygu eksikliği, kafası
gelişmemiş bir insan hamuru bulunduğu sanısı-
na kapılıyım. Yıllarca sonra, Malraux'nun *Anti-
mémories*'ini okurken, bu Fransız yazarının da
çocukluk anılarına yüz vermediğini görünce, oh
çok şükür, bayağı sevindim. Demek kendimi tü-
rü yokolmuş bir ilkçağ yaratığı saymama gerek
yokmuş. Ama insanoğlu, öylesine çok değişikliğe
uğruyor ki, belki bir gün ben de o ilk yıllara
— bu ancak edebiyat anılarımı tükettikten sonra
olabilir —, o neler olacağını beklemekle geçirdi-
ğim günlere dönebilirim. Şimdilik deyeceğim şu
kadardır ki, benim çocukluğum İzmir'de geçmiş-
tir. Bayraklı'da ve Karşıyaka'nın Soğukkuyu Ma-
hallesinde. İşin tuhafı, *Dünya İşleri* adlı şiir ki-
tabımdaki şiirlerin çoğu (Soğukkuyu Mahallesi,
Soğukkuyu Tramvay Caddesi, 118 Numaralı Ev,
Aynalı Dolap filan) hep oralardan açar.

İlk okuduğumu anımsadığım kitap da Soğuk-
kuyu Tramvay Caddesi üzerindeki 118 numara-
lı evde okunmuştur. Daha doğrusu bunu babam
okumuş, ben de dinlemişimdir. 6-7 yaşlarında
var, yada yoktum. Babam her gece beni, ablamı,
annemi çevresine toplar gaz lambasının sarı ve
şiirsel ışığında, o zamanlar, yani 1926'larda İz-
mir'de daha elektrik diye bir şey yoktur — bir-
takım romanlar okurdu. Bunlar eski harflerle
basılmış çeviri romanlardı. Adları da *Hacı Ba-
banın Maceraları*, *Julia'nın İntikamı* idi. O gün-
lerde, belki de bir iki yıl sonra, benim okuduğum
bir roman da olmuştur. *Abıhayat* adını taşıyan
bu roman da çeviri bir şeydi. *Akşam* gazetesin-
de tefrika ediliyordu. Konusunu bugün bile
anımsarım. Yaşamsuyunu (abıhayat) içtikten
sonra ölümsüzlüğe erişen ama eriştikten sonra
da uzun boylu yaşamının tatsızlığı ve olayların
bıkkınlık verecek derecede budalaca yinelenme-
si karşısında ölümsüzlükten kurtulmak isteyen
bir insanın öyküsüydü bu.

İlk okuduğum yazarlar arasında Reşat Nuri,
Aptullah Ziya Kozanoğlu, Nizamettin Nazif de
vardır. Nizamettin Nazif'in *Kara Davut* yada *De-
li Deryalı* adlı kitaplarındaki serüvenlerin tümü
deli saçmasıydı ama — yanılmıyorsam Kara Da-
vut, romanın bir yerinde Fatih Sultan Mehmet'i
tokatlıyordu — bu zırtapozluklar o zamanlar be-
ni pek sarardı. 12-13 yaşıma gelince de Aptullah
Ziya yada Nizamettin Nazif ayarında bir yazar
olup olamayacağımı anlamak için *Kızıl Okun
Esrarı* adında bir roman döktürmeye başladım.
100-120 sayfa, da yazdım. Ama daha romana
başlarken bile bilmediğim Kızıl Oku'un gizemi-
ni sonradan da gün ışığına çıkaramadığım için,
işî yarıda bıraktım. O yıllarda başlayıp yarıda
bıraktığım bir ikinci roman da *Mahkumun Piçi*
adını taşır. Çok toplumsal, çok hıçkırıklı olan bu
roman da 50-60 sayfa yazılmıştı. Ne ki yine

bu yıllarda, 1932'de, sonuna kadar götürebildiğim bir romanım olmuştur. *Seher Yıldızı* adını taşıyan bu roman da çok *Çalıkuşu*, çok *Akşam Güneşi* idi. Hiç unutmam, 436 defter sayfası tutmuş ve bir buçuk ayda bitmişti. İşin en güzel yanı, ben bu yapıtımla düzenli ve sürekli çalışmaya alışmıştım. Kendime bir program çizmiştim. Günde 10 sayfa yazmadan kalemi elimden bırakmıyordum. Kimi zaman canım sıkılıyor, ahlıyor, pufluyor, ama yine günde 10 sayfa çiziyordum. Yalnız, arada bir kendime hile yaptığım da oluyor, ardı arkası kesilmeyen, tatsız tutsuz diyaloglarla sayfaları doldurmak kurnazlığına yatıyordum.

Bu romanları on sekiz yaşına kadar sakladım. Liseyi bitirdiğim yıl da onları, odun sobasını tutuşturması için anneme teslim ettim. O vakitki düşüncem şuydu:

— Günün birinde önemli bir yazar olursam bu romanların öyküsünü anlatmak bana yeter. Zaten okurlar da bundan başkasını istemez. Külüstür bir yazar olarak kaldığım vakitse, eskiden daha külüstür şeyler yazdığımı kime söyleyebilir, kime gösterebilirim?

Bu romanlardan önce, bir sürü öykü yazdığımı da anımsıyorum. Belki bir sürü değil de beş on tane. İlk yazım da, «Nezakettenmiş» adını taşıyordu. Bu da pisboğazlığımın bir öyküsüydü. Annemle konuk gittiğimiz evlerde sunulan şerbetlerin sonuna kadar içilmeyip, bardağın dibinde, hiç değilse, bir parmak bırakılmasına katlanamayan bir çocuğun çığlıklarıydı bu. Bu yazıyı da sekiz yaşında yazdığımı çok iyi bilirim. O vakitler *Serçe* adındaki edebiyat dergisinin ikinci sayısında yayınlanmıştı. *Serçe* benim dergimdi. 16 sayfa ve daktilo kağıdı büyüklüğündeydi. Elle yazılırdı. Tek nüshaydı. Tek okuru da bendim. Bir aralık, yazısı güzel bir arkadaşım dergiyi yazmayı üstlenmişti ama yazılar

yine benden çıkardı.

Bu dergi işini ortaokulda da sürdürdüm. Artık *Sesimiz* vardı. Üstelik ondan 25-30 tane çoğaltır ve satardım. O zamanların çoğaltma makinesi diyebileceğim, bu iş için hazırlanmış bir hamur almıştım. Hamura özel mürekkeple yazılmış dergiyi sayfa sayfa uygular, böylece 25-30 tane dergi çekerdim. Her yeni sayfa için de hamuru bir süngerle silmek, işi kotarmaya yeterdi. Lisede *Sesimiz*'in yerini *Kıvılcım* aldı. Derginin adından ötürü, az kaldı başıma birtakım işler de açılıyordu.

Dergileri, romanlarımın tersine, gözüm gibi saklardım. Ama bir ara İstanbul'da ev değiştirmiş, Şişli'den Harbiye'ye taşınmıştık. Harbiye'deki ev, mutfağı içinde, iki odadan oluştuğu için, bu dergilerle kimi kitaplarımı bir arkadaşın evine bırakmıştım. Bir daha da onları göremedim. Dergilerle birlikte kimi mektuplarım da yitmişti. Nendense, kimi mektuplar, yaşamım boyunca, durdukları yerde, boyuna yitip gitmişlerdir.

İlk filmlerimi de ilkokul sıralarında seyrettim diyebilirim. O yıllar beni en çok saran filmler, tefrikalı kovboy fimleriydi. Bu 36 kısımlık filmlerden, her hafta pazar günleri, öğrenci matinelelerinde yalnız dört kısmı gösterilirdi. Bunlarla başka filmler de geçerdi ama; onları kim takar? Bu dört kısımlık filmleri büyük bir coşku içinde seyredirdim hep. Dördüncü kısmın sonunda da filmdeki Oğlan yada Kız yüzdeyüz bir ölümün içine atılmış olurdu ki bende hal bırakmazdı. Bütün bir hafta, o küçücük aklımla, artık bu işte bir çıkar yol göremez ve derin üzüntülere daldardım. Ama ertesi hafta film kaldığı yerden değil de biraz öncesinden başlar ve ateşler içindeki bir kulübede bir hafta önce baygın olarak bırakılan — kulübenin damı da üstüne yıkılmıştır — Oğlan'ın bu kez son anda kendine geldiği ve kulübede yine son anda beliren gizli

bir kapıdan kaçıp kurtulduğu görülürdü. Bense biz küçük seyirci çocuklara oynanan bu oyun karşısında hiç kızmaz tersine Oğlan'ın kurtulmuş olması karşısında büyük mutluluklar duyar ve o hafta da Oğlan yada Kız yine iflah bulmaz bir tehlikenin içine yuvarlandığı vakit, bunun da bir oyun olacağını aklıma getirmezdim.

Filmdeki Kızı yada Oğlanı, kimi zaman da yüzü maskeli bir adam — ki maskesini filmin sonuna kadar çıkarmayacak ve Oğlanın babası olduğu filmin sonunda meydana çıkacaktır — son anda ölüm tehlikesinden kurtarmaya gelirdi. Ama bunun için de yine aynı oyunlar oynanır, biz küçük seyirciler, bir hafta merak tavaşının içinde kavrulup dururduk. Oğlan da hep Allen olurdu. Allen, bir kovboy filmindeki başoyuncunun adıydı. Biz çocuklar onu Allen diye bellemiştik. Gerçek bir adı olması gerekeceğini düşünmezdik. Birbirimize «Bu hafta Allen var» diye haber salardık.

Ben sonraları, bu Allen'i Amerikan Sinema tarihlerinde çok aradım ama bulamadım. Gerçi birçok Amerikan kovboy filminde oynamış bir William S. Hart vardı ama, onun fotoğrafisi bellegimdeki fotografiye pek uymuyordu.

Sinemamız da, Karşıyaka vapur iskelesinden çıkınca, sol kolda, kıyıda idi. Bu sinema, şimdiler yine yerli yerindedir. Çarçı içindeki *Zafer* sineması ise daha çok aşk filmlerine yatardı. Ne var, kıyıdaki sinema da süper filmlere el atmaktan geri kalmazdı. *Zafer* Sinemasında Clive Brook'un *Sarı Zambak* kurdelasını görmüşsek — buna artık evcek gidilmiştir — kıyıda da G. Garbo'nun *Uğursuz Kadın*'ını seyrederdik. Sessiz film çağıydı. *Star* çağı. Filmlerin yönetmenleri bilinmez sadece oyunculara değer gösterilirdi. *Şeyhin Oğlu* Rudolph Valentino'nun, *Bağdat Hırsızı* Douglas Fairbanks'ın, *Ölüm Perisi* Ronald Colman'ın filmi ise, Billie Dove *Güzeller Güzeli*'ni, Pola Negri de *Madam du Barry*'yi yapmıştı.

İlk sesli filmi de, Konak'taki Elhamra Sinemasında seyrettim. *Ziegfield Çılgınlıkları*. İzmir'in gördüğü ilk sesli film de budur.

İlk tiyatroyu da Karşıyaka'daki o altı kahve olan kıyı sinemasında izledim. Lütfullah Süruri'nin yönettiği *Süreyya Opereti*. İlk ve son olarak, ilk primadonnamız diye ün yapmış Suzan Lütfullah ile Salah Cehdi'yi de o toplulukta seyrettim. *Süreyya Opereti*, kimi zaman ad değiştirerek, önceki yıllarda da Karşıyakalıları boynu büküklükten kurtarmaya çalıştı. İbrahim Delideniz'i — ona küçük roller verirdiler —, Celal Süruri'yi ve de İrma Totu'yu da tanımış oldum. Bir kez de Raşit Rıza ile Reşit Gürzap'ı *Taş Parçası*'nda alkışladım. Bu da Raşit Rıza topluluğu idi. Yanılmıyorsam, Kadri Ögelman da toplulukta idi.

14-15 yaşlarında da, yine Elhamra Sinemasında ilk kez Darülbedayi ile karşı karşıya geldim, Nazım Hikmet'in *Unutulan Adam* oyununu oynuyorlardı. Başrolde İ. Galip Arcan vardı. Oysa bu Doktor rolünü İstanbul'da Muhsin Ertuğrul oynamıştı. Ne ki, İ. Galip, oyunu uzun süre kendi oynamış gibi, sahnede rahat ve başarılıydı. O gün Avni Dilligil'i de Uşak rolünde çok sevmiştim. Sami Ayanoglu da Fotoğrafçı rolünde belki yaşamının en iyi oyununu çıkarıyordu. Berber rolünde, yanılmıyorsam, Mahmut Moralı vardı. Kadın rolünü İstanbul'da Neyire Neyir oynamıştı — bunu yıllarca sonra Şehir Tiyatrosu dergisinden öğrendim, ama ben onun o gün turnedeki oyunda da rol alıp almadığını anımsamıyorum.

1945 yılı aralık ayı da bana yaşamımın en yıldırmırlı olayını getirdi. Burhan Arpad'la birlikte kurduğumuz, —sonraları ortaklar boyuna değişmiştir— ABC Kitabevi o zamanki İktidarın kimi bağınaz kişilerince kışkırtılan üniversite öğrencileri eliyle tuzla buz edildi. Olayı bir gün önceden haber almıştık. Ama onca kitabı nere-

ye kaçırsınız? Kitapları değil, dükkandaki bir iki çeviriyi bile kaçıramadım. Donup kalmıştım sanki. Gerçi ben bu kitabevini olaydan altı ay önce Urfalı bir basımevciye satmıştım ama, daha dükkkanı teslim etmemiştim. Üstelik kitabevinin yayınlarını yine ben yönetecektim. ABC Kitabevinin yıkılması, kitaplarının sokaklara dökülmesi — bir bölümünü de baskına katılan gençler alıp götürmüştür — 4 aralıkta olmuştur. O gün Tan gazete ve basımevi de, Beyoğlu'ndaki Berrak Kitabevi de aynı yıkıcılık, yırtıcılık ve düşmanlıktan payını alıyordur.

Beni dağıtan olaylardan biri de, 1942 yılında, *Gençlik* dergisinde yayınlanan «Bulut Geçti» adlı şiirimin beni iki yıl mahkeme kapılarında hoşforoş etmesidir. Bu duruşma da Ankara'dan — Adalet Bakanlığından — gelen bir buyrukla açılmıştı. Bereket yargıcımız *Afrodite* duruşmasında, o ünlü romana aklama vermiş aydın bir kişiydi. Benim şiirim de bir iki oturumda aklandı. Ne ki, savcı onun yakasını bırakmadı. Yargıtaya başvurdu. Yargıtayın kararı bozması üzerine duruşma yeniden başladı. Ama, dedim ya yargıcımız edebiyata, sanata açık biriydi. Uzun duruşmalar sonunda yeniden aklandım. Ama ben, bu olayı *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*'nda daha ayrıntılı olarak anlattım.

BAĞDAT HIRSIZI

Sinema bir yıldızlar, bir olağanüstü yaratıklar estepetasıdır.

Masist'ler, Doktor Mabuse'ler, Zıpzip Süvari'ler (Hot Gibson), King-Kong'lar, Frankeştayn'lar, Maskeli Süvari'ler (William Desmond), Bay Tekin'ler uzakları yakına getirir, gökyüzünün kapğını kaldırır, evleri, dağları unufak ederse, Şarlo, Zigoto, Malek (Buster Keaton), Lui, Fernandel, Ali Baba (Eddie Cantor) da dünyanın kahkaha vidalarını gevşetirler.

Sözün özü de arkası da budur: yıldızlar insana feleğini şaşırtır. Clara Bow, Joan Crawford, Pola Negri, Claudette Colbert, Ingrid Bergman, Brigitte Bardot, Marilyn Monroe dünyanın bir yerinde erkekleri anabadula mı ediyor, bir başka yerinde de Douglas Fairbanks, Rod La Roque, Clive Brook, Clarke Gable, Robert Taylor, Jean - Paul Belmondo yada Charles Bronson kadınları hosur hosur hoflatıyordur.

Nedir, bunların topunun da belleklerdeki yeri ayırdır.

Carole Lombard ile Betty Grable'in ünü sarışınılıktandır ama Betty 90 dakikalık filmde 80 dakika pişmiş kelle gibi sırtmasıyla anımsanır. Dorothy Dandridge ise esmerliği ve bacaklarını pergel gibi açmasıyla — Joseph Mankiewicz'in *Siyah Karmen* filmini göz önüne getirin — akılda kalmıştır.

Greta Garbo'yu sorarsanız, insana hep frenklerin *femme fatale* dedikleri bahtı kara kadınları

düşündürtür. *Matahari*, *La Dam O Kamelya* ve *Uğursuz Kadın*'da boyuna büyük aşklara yatar. Gelgelelim bu, ne sevgililerine — bu gönül hırsızı çokluk John Gilbert'dir —, ne de kendisine yarar. Nedir Garbo, aşklarının önünü boş bırakırken başını ekin iti gibi hep yukarı doğru çekmeyi ve savaş baltası kaldırmış bakışlarıyla olayın geçtiği alanı bir baştan bir başa taramayı hiç mi hiç savsaklamaz. Bu, Garbo bakışlarına *Kraliçe Kristina*'da da raslayabilirsiniz. Yıllar sonrasında Lana Turner de — Ah o da bir sarışın bombadır! — aynı bakışları takıp takıştırırcaktır ama, boyunun bücürlüğü bunların görülmesine engel olacaktır.

Lia de Putti de bir uğursuz kadındır. Şu var ki akılda tutulmuşsa, siyah kırma saçlarıyla tutulmuştur. Billie Dove ise pitik pitik bir gül fidanıdır. Öbür yıldızların filmlerden apartılmış kareleri beş kuruşa satılırken onunkiler, özellikle de *Güzeller Güzeli* filmindekiler 10 kuruşa dağıtılır.

Hedy Lamar'a gelince, onun ünü de bir filmde çırılçıplak oynamasına dayanır. *Extase* adındaki bu filmi Türkiye'de gören, bilen pek yoksa da, bir kadının filmde cascavlak soyunmuş olması düşüncesi erkeklerin Hedy Lamar'a bağlanmasına yetmiş ve onlara — Hedy Lamar'ın fotoğrafisini önlerine dikmeyi unutmadan — graka graka rakı içirtmiştir. Diyeceğim, öteki filmlerin kaçırıldığı olur, Hedy Lamar'ınkiler kaçırılmaz. Üstüne üstlük bunlar, belki Hedy Lamar, filmin umulmadık bir yerinde, birden soyunmaya duruverir diye büyük bir dikkatle izlenir.

Şeyhin Aşk'nda Rudolf Valentino ile ata bindirilmiş sevilere samranan Vilma Banky'yi harlı kor parçası haline getiren de sarışınlığıdır. Yalnız o, saçlarını altı aylık kıvırtmış olmakla da bütün maşallahları kendisine çeker. Rudolf Valentino ise bellekler ülkesine tifolu bir hastanın

göz kaydirmalarıyla ayak basar. Bir de *Kamçılı Adam* filmindeki yusuvarlak ve geniş kenarlı şapkası ile de ün toplar. Bir özelliği de her filmde bıyıksız görünmesidir.

Ben-Hûr'de cehennem çiçekleri saçan savaş arabalarıyla —yani film hile'eriyle— seyircilerin soluk borularını tıkayan Ramon Novarro da bıyıksızdır. Buna karşılık Douglas Fairbanks —oğlu da öyledir— kendi adıyla piyasaya sürdüğü bıyıklarla anılır. Hoş, onun *Bağdat Hırsızı* filmindeki şalvarlı görüntüsü de çok alkış almıştır.

Ronald Colman'ın belleklere yazdığı film ise —bunlar hep sessiz filmidir— *Ölüm Perisi*'dir. O vakitler filmlerin bir de yönetmeni olabileceği akla gelmediği için varsa yıldızlar, yoksa yıldızlar. Colman bu filmde, savaşta (Birinci Dünya Savaşı) görme gücünü yitiren bir subay rolüyle büyük kasıntılara yol vermiştir. Hele kör-lüğünü sevgilisinden sakladığı sahnede onu artık sevmediği, ondan ayrılmak istediği üzerine laflar doğraması —bu konuşmalar seyircilere beyaz üzerine siyah yazılarla iletilmiştir— birçok kadınların beş bin altın imdat etmesine ön-ayak olmuştur.

Colman'ın filmdeki bıyığını soracak olursanız, o da Douglas bıyıktan başkası değildir. John Barrymore'un üst dudağında taşıdığı kıllar da çokluk Douglas'tır. Ama onun bıyığı, burun altında, hafifçe ikiye bölünür. 1940'larda Mirna Loy ile bir dizi salon güldürüsü çeviren William Powel'in bıyığı da aynı tarlada büyütülmüştür. Ne var, bıyığın sağ kanadı sol kanattan daha yukardadır. Hiç değilse William Powell'in aklından bir hınzırlık geçtiği vakit bıyığın terazisi bozulmaktadır.

Clarke Gable ile onun bir çıkartması olan George Brent'in bıyığı da Douglas bıyıktan başkası değildir. Ne ki, uçları çokça alınmıştır. Clar-

ke Gable gençkızlara «clarke» çekerse hep onlarla çeker. Robert Taylor ise bir filmde bıyıksızsa, öteki filmde bıyıklı olmaya çabalar. James Dean de öyledir. *Asi Gençlik*'te çıplak dudakla rol kesmiş, *Devlerin Aşkı*'nda ise mostraya karanfil bıyıklarla çıkmıştır. Ama her iki filmde de kasıtlılara dört elle sarılır.

İşin regulası araştırılacak olursa, bu yıldızların, bu *star*'ların topu da kızarık elmalar gibi urpu turpu yerinde kişiler olarak görünür. Ne var, sinema salonu kararıp da film irikiyım bir makara çevresinde tıkrını almaya başladığı vakit kıyamet de kopmaya koyulur. İşte o zaman, dini bütün Hristiyan diye bellediğimiz kişinin bütün dek ve hilesini işletmeye, evine bağlı babanın (bu baba sessiz filmde Emile Yannings, sesli filmde ise Harry Baur'dur) paralarını fırlakalı bir yosmanın ayakları dibine boca etmeye, sevgilisine tutkun kovboyun «Salon» denilen ve iki 'o' ile yazılan bitirim yerinde onu şanoya çıkartıp para kesmeye. yüzde dört yüz namuslu tecimenin — Şerif'le işi uydurduktan sonra — köyün bütün tapusunu kendi üstüne çevirmeye kalkıştığı görülür.

Ne ki, seyirciler — çocuklardan söz açıyorum — bunlara pek kulak asmaz. Kovboylar perdede gidip geliyor, at koşturuyor, Nagant marka tabancalarının ikisini birden çekiyor mu çekmiyor mu? Çocuklar sadece buna bakar. Gerisi laf ve güzaftır. Çünkü onlar sinemanın beyaz üzerinde siyahın kımıltısı olduğuna inanmışlardır. Amerikalı yönetmen John Ford *Cehennem Dönüşü* (Stagecoach) filmi başladığı halde çevrenin ve kişilerin tanıtılmasıyla vakit geçirmeye, yani olayları sıfır noktasında tutmaya çabalasa da çocukların gıkı çıkmaz. Onlar daha ilk görüntü ile büyücü zokasını yutmuşlardır bile.

Bu sözler pas tutmaz, çocukların bağırıp çağırması, sağ ellerinin işaret ve orta parmakla-

rını ağızlarına götürüp ıslık çalması kendilerini filmin dünyası içinde sanmalarındandır. Nedir, olaylar birbirleriyle kenetlenmeye, işler sarpa sarmaya yüz tutar tutmaz, çocuklar bu kez de kendilerini filmin yukarsına, serüvenin üst katma çekmeye yönelirler. Oradan da oyunculara öğüt üzerine öğüt yağdırırlar. Oğlan da (başroldeki erkek oyuncu) onların öğüdüne uyarak, açılmasında büyük tehlikeler olan kapıyı açmaktan vazgeçer. Yada mangaptusunu, yani sevgilisini kaçıran haydutları izlerken yol kavşağında sağa sapmak gerekiyorsa, yine onların sözünden çıkmaz. Ama ondan önce, soldaki sapağın başına değin gelir, oraya sapacakmış gibi yaparak küçük seyircilerin coşkusu — biraz da öfkesini — kabartmaktan da geri kalmaz.

Burada dikkat etmek gerekir ki, beyaz perde-deki uzam, beyaz perdedeki alan, o bizim her vakit, her yerde karşılaştığımız alanlardan da değildir. Perdede, ilk ağızda, dört boyutlu görünen Kara Korsan'ın karavellası yada kalyonu, Erol Flynn kılıcına sarılınca, birden külünk gibi 10, 20, 100 boyutlu kesilir. Artık denizler deniz, saraylar saray, şehirler de şehir olmaktan çıkıyor, onların yerini doğada eşi ve benzeri bulunmayan *acaiib-ül şekil* varlıklar alıyordur. Erol Flynn bile, öyle değişik açılardan görüntülenmiştir ki bunları yanyana getirseniz karşınızda bin gözlü, bin ayaklı azgın bir boğa bulursunuz. Fred Astair'le Gene Kelly de ayaklarını ilkin sınırları belli bir sahnede oynatmaya başlamışlardır ama, saniyeler saniyeleri kovaladıkça, önde, arkada, sağda, solda, tavanda, döşemenin altında çok daha geniş çok daha görklü sahneler, salonlar, bahçeler belirir.

Aman yarabbi, yalnız film-den mi, sinema salonunun kendisinden de karabilim ve büyü fışkırır. Daha kurdela oynatılmaya başlanmamıştır ki, o ne öyle, yüzlerce insan yanyana, arka ar-

kaya siyah çerçeveli beyaz bir perdenin karşısına geçip kurulmuştur. Ne sağlarındakini tanırırlar, ne de sollarındakini. Ama topu da bilir ki biraz sonra salonda birtakım işler olacak, birtakım dünyalar mızraplarını tıngırdatacaksa bu, sadece kendileri içindir. Denilebilir ki, bu büyü sinema salonuna, o kuyu kuyu kokan karanlık odaya, o *beyt-i muzlim*'e daha adımıımızı atar atmaz cızırdar ve film bitip de sinema salonu bizi, o sevgili ve vazgeçilmez sıcaklığı ile birlikte, yan sokaklardan birinin serinliğine bırakıverdiği ana değin sürer.

Gizli değildir ki, sinema salonu bize gerçek oyununu da yüzümüzü, gözümüzü esmer pamuklarla sarmalayıp başımızın üstünden perdeye doğru beyaz bir ışık koridoru uzattıktan sonra oynar. Çünkü bizi elimizden tutmuş, ilkin perdedeki dünyada gezdirmiş, derken bir düşler ülkesinin, perdedekinden daha satıslı bir ülkenin ortalık yerine bırakıvermiştir. Ay, ne güzel, bu düşler hiçbir yerde, hiçbir vakit bunca renk ve canlılıkta elde edilemez. Dışarda, daha şiirli köşelerde üretilen düşler bile bu tadı sinema seyircisinin üzerinden kaldıramaz.

Vıııı... bekleme salonlarında geçirilen dakikalarda da birçok nesneler algılanmıştır. Duvarın öbür yakasında gösterilen filmdeki konuşmalar, otomobil, tramvay, telefon, asansör, tüfek, uçak, makine fırtına ve daha bilmem ne sesi sanki görünmez ve varlığı bilinmez bir borudan geçirilerek kendilerini biraz sonraki cümbüş için tetikte tutan seyircilerin üzerine boşaltır:

— Gark, gark, bang, bung, vııınnnn.

Bilinmeyenler dünyasından fırlatılan bu bilinen nesneler öyle değişik şeylerdir ki, vakit gelip de içerde film seyredilirken, bunların hiç birine raslanılmaz. Ama çocuklar, patlayan tabancaların, dört nala koşan otomobillerin, düşüp yere saplanan uçakların ve daha bir sürü

vurdulu-kırdılı aracın çıkardığı sesleri belleklerinde günlerce, haftalarca yaşatırlar. Sonunda görüntülü seslerle, görüntüsüz seslerin bilmece-sini çözemeyeceklerini anlayarak bekleme salonunda işittikleri seslerin içerdeki filmle hiçbir alışverişi olmadığı, bunların sokaktaki bir kav-gadan yada açık kalmış bir radyodan geldiği so-nucuna varırlar.

Bekleme salonlarında seyircilerin yüreğini ko-caman ve mutlu tutan başka bir olay daha var-dır. Ama bu olayla karşılaşmak için, seansın bit-mesini salona açılan kapı önünde beklemek ge-rekir. Çünkü salon kapısı aralandı mı — bu, programcı kızın içeriye girdiği, yada dışarı çık-tığı anlamına gelir, — perdedeki filmden kopan bir iki görüntü hiç beklemeden, cup, kapı önün-de dikili duran insanların gözbebeklerine dalı-verir. Bunu yaparken de öyle yeşil, öyle beyaz, öyle camgöbeği renkler saçar ki fizik biliminde eli bulunanlar bile buna şaşkınlık gösterir.

Burada şu kaldı: Filmin belli bir kesiminde, olay örgüsü tam girift düştüğü anda verilen mo-lanın tadı da karaciğeri genişletir. Filmi seyret-mekten hoşforoş olanları, başlarından aşağı bir kova su boca edilmişcesine, kendilerine getirmek-te de büyük yararı vardır bunun. Dahası, bu zo-raki dinlenme, seyircileri filmin gidişi üzerinde düşünceye çağırarak, ikinci yarıyı daha bir me-rakla izlemeye hazırlar.

30 yılda yalansız 120 km, boyunda cigara iç-miş olan, son dakikada da, tam tıkanacakken, cigarayı bırakan Salah Birsal de bu molalara ay-rı bir değer gösterir. Çünkü o «10 Dakika Ara» söze perdede görünür görünmez cigarasını, — Bi-rinciye — hemen ağzına yapıştırarak, daha sa-londan çıkmadan, paf-puf, paf-puf, tüttürmeye başlar. Böylece mola süresini de 10 dakikadan 12 yada 15 dakikaya çıkarmış olur ki bu da iki ci-gara tellendirmeye yetecek zaman demektir.

Bre hey okurlar, Salah Birscl, bir kez de *Melek* sinemasında — şimdiler *Emek* Sineması — uzunca bir film parçasından sonra mola alınca, tizcek ayağa fırlamış ve şöylece bağırmıştır:

— Aman be, aman be, cıgarasızlıktan öldürecekler!

Bu irice, dirice lakırdılar, beyinleri soğukluk üzerine olan birtakım bazlama suratlı delikanlıları siyasa etmeye itelemişse de, arka sıralarda oturan iki zikzaklı ve markizet giyinmiş kız, yazarımıza 400 dirhem bakışlar fırlatmıştır.

Bütün bunlar bilgiye, bilinen şeylere, yaşanmış olana uygun düşün diye yazıldı. Adına da *Bağdat Hırsızı* konduuruldu ki uçan halılardan, yerden bitme ordulardan açıldığı vakit akıl sepetine o düşün.

BOSTANCI VE BEN

Tahiti'li doktor Coutras, Gauguin'in ölü yat-
tığı kulübeye girip de burnunun direğini kıran
bir koku ile karşılaştığı vakit bir Çin sigarası
yakmıştır. Ben Gauguin'in ölüsünü görmedim a-
ma otuz yıl, altmışıma değin, Birinci'yi ağzım-
dan düşürmedim. Bu, şu demektir ki bir şeye ilgi
duydum mu, cenk edip koç gibi kurban olmadan
o iş üzerinden elimi çekmem. Yani, benzim sim-
siyah kesilinceye değin o işi eseler, peselerim.
1956-1958 yıllarında, ilkin *Vatan*, sonra da *Yeni
Sabah* gazetesinde film eleştirileri yazdığımda
da hep sinema ile yatmaya, sinema ile kalkma-
ya başlamıştım. Haftanın beş gecesinde, Beyoğ-
lu sinemalarındaki yeni filmleri izliyor, gündüz-
leri de Şehzadebaşı'nda, Kasımpaşa'da eski kur-
delaları posta ediyordum. Bu arada, Yüksekkal-
dırım'da bulduğum eski Fransızca sinema dergi-
lerini tarıyor, yönetmenlerin geçmişteki filmle-
rini — o vakitler yabancı dilde, özellikle de Fran-
sızca'da yayınlanmış sinema kitaplarına pek ras-
lanmazdı — gün ışığına çıkarıyordum. 1960'lar-
da, tiyatroya yöneldiğimde de izlediğim yol bun-
dan başkası olmadı. Nedir, bütün meydan bu-
lan olayları, soğanlı yumurta yer gibi tıssımı çı-
karmadan yürütüyor, çalışmalarımın kimsele-
re açmıyordum. Kısacası oldum bittim, çekingen,
içine kapanık, azı çoğa tutan, alçakgönüllü ve
yüzüyerde bir insanımdır. Yaşamıma çengel atan
kadınları sorarsanız, onları ben değil, beni on-
lar tavlamıştır. Gerçi çokluk, erkekleri ağışuna

eken kadınlardır ama, hiç değilse onlara kendileri ağuşa çekmiş duygusunu verirler. Benim için durum şudur: ben böyle bir duyguya bile kapılmadım.

Kısacası, günlük yaşamımı hep yere sinerek, yani soluk alıp soluk verdiğimi belli etmeden, yani tenhamda bir başıma oturarak sürdürmek isterim. Karşı kaldırımdan bir tanıdık, bir dost geçse, okluk onların gözüne çarpmamak için dokuz kapının zilini çalarım. Bu, onları sevmediğimden değildir. Gerektiğinde dostlarım uğrunda her türlü özveriye, gözümü kırpmadan katlanırım. Dostlarımı günün sereserpe saatlerinde de aklımda canlı olarak tutarım. Ne ki, onlara selam sarkıtmak, bir iki söz şavullamak istememişsem o anda bu işlerin beni sıkacağını sezinlediğimdendir. Çünkü o dakikada usum, başka düşünceler, başka çağrışımlar, başka dünyalarla şırlıyordur. Bir başka deyişle, kendi kendimle konuşma kurduğum saatlere raslamıştır bunlar. Bu saatlerde ben, kendim olmayan biriyle, kendim olmayan bir sesle bir arada bulunmaya gelemem. Hooooo, ben günün büyük bir kesiminde kendimle diyalog atmaktan başka bir şey yapmam. Bir kez, bu huyum yüzünden, Hukuk Fakültesinin ikinci sınıfında, Ceza Hukuku dersinden 10 yerine 7 almıştım. Oysa bütün bir yaz Ceza'ya çalıştığım için bal gibi 10 alabilirdim. Nedir Profesör, benim çok şavklı karşılıklar verdiğim birinci ve ikinci sorudan sonra durmamış, üçüncü soruyu da patlatmıştı. Bense artık kendi kendimle konuşmaya gemiş olduğumdan sorulan soruyu anlayamamıştım. Profesre karşı saygısızlık sayılabileceği düşüncesiyle de soruyu yineletmeye yanaşamıyordum. Sonunda 7 numara ile ortada cascavlak kalmış ve Medeniye'den beş aldığım için de sınıf geçmeyi sağlayacak ortalamayı — bunlar o zamanların *ss mizan* adı verilen zimbirtılarıdır — ykselteme-

miştim.

Eyvah ki, kafamı 24 saat dűřűnceler salamusına yatırdıđım halde bir sűrű kitap dűktűrműř bir yazar olamadım. Bunun nedeni, çalıřmak için hep sessizlik ve dinginliđe gereksinme duyműř olmamdır. Yapılacak bir iřim olduđu vakit hep onun űstesinden gelmeyi űne almıř, o bittiđi vakit de, kalemi, kađıdı ele alacak, yada kafamda dizelere takla attırarak gűcű ve isteđi kendimde bulamamıřımdır.

Burada sűylenecek bir sűz de řudur ki, ben yűzdeyűz gűrevine bađlı bır adamım. Gűrevime bađlılık yűzűnden de yařamım boyunca, çok řey kazanmamıř, çok řey yitirmiřimdir. űnkű yıđınlar, insanların gűrevlerine bađlı kalmasını deđil, kalmamasını yeđerler.

Bilmem burada spor yapmayı sevmediğimi de açıklamam gerekir mi? Buna karşılık futbol maçlarını seyretmekten aldığım tadı dűnyada çok az şeyden almışımdır. űnkű ayaktopuyla oynanan oyunlar şiire benzer. Kuralına uygun olarak oynandığı ve belli bir tempo tutturulduğu vakit seyircileri kuşbaşı ederler.

Yoo, benim sporum yűrűmektir. Kuřluk vaktinde yada ikindide, havayı elveriřli buldum mu, hemen sokađa fırlar, Bađdat Caddesinden deđil, ona kořut Yılmazcı Tahir Sokađından Bostancı' ya dođru akarım. Bu, hem deniz kıyısına daha yakın dűřmemi sađlar, hem de eřme, Tařlıeřme, Kasadar ve Sucukumusa sokaklarından zaman zaman Adalara pata akmama olanak verir.

Adalar, Bostancı'dan Kartal'a değin uzanan kıyı parçasının karşısında dokuz parçadan oluşur ki iki kűme halindedir. Birincisinde yedi ada sayılmıştır: Kınalıada, Burgazadası, Kaşıkadası, Heybeliada, Bűyűkada, Tavşanadası, Sedefadası. Ayrıca Heybeli'nin orda Pideadası vardır. Kıyıdan daha açıkta olan ikinci kűme ise Hayırsız-

adalar diye anılır. Bunlardan biri Yassıada, ötekisi de Fazıl Ahmet Aykaç'ın yere kış etmiş deveye benzettiği Sivriada'dır. Lord Stratford'un yerine, 1858 yılında İngiltere'yi İstanbul'da temsil etmeye başlayan ve yedi yıl bu görevde kalan İngiliz şairi Sir Henry Bulwer Yassıada'da bir deniz köşkü yaptırmıştır ki kalıntıları son yıllara değin uzanmıştır.

Adalar günün her saatinde ayrı bir görünüm içindedir. Çokluk bir pus halkası içine bürünür ki — Salâh Birsell 6 Mayıs 1980 günü saat 18'de bu pus halkasını görüntülemiştir — sadece dorukları kalır ortada. Sanki Adalar bir kayığa binip denize açılmış gibidirler. Az biraz kitap karıştırmış olanlar Fransız ressamı Watteau'nun *Cythère Adasına Gidiş* tablosunu anımsarlarsa da onun üzerinde durmayalım. Adalar zaman zaman kirli bir kahverengi, kurşuni, esmer, nefli, mor, siklamen, beyaz, açık lacivert bir renk bağlar. Yeşile çalan boz bir renge de raslanabilir. Ama Heybeli, Burgaz ve Kınalı bu yeşile çalan boz renge sarmalanmışsa bilin ki Büyükkada daha soluktur. Büyükkada'nın sol yakasındaki evler ise sabahları çok belirgin olur. İkindileri ise bu belirginlik Adanın solundaki evlerden sağındakilere atlar. Bu saatte Heybeli'nin iki tepe arasındaki Papaz Okulu da silikleşir. Oysa burası da sabahleyin daha seçkindir. Deniz de — akşamüstleri çokluk deniz ile gökyüzü birbirleriyle birleşir — açık krom sarısı mavi, yeşil, açık yeşil, lacivert, siklamen, kırmızı ve sarı renktedir. Gökyüzü ise sabahları bir kubbe gibi çöker Marmara'nın üstüne. Bu saatte gökyüzünü bir fruko şapkaya benzetebilirsiniz. Gelgelelim Marmara, şapkayı başına iyice geçirmemiştir. Ufukta, üç parmak kalınlığında bir beyazlık görünümü bozar. Ne ki bu beyazlık Heybeli ile Büyükkada arasına bir ışık odağı yerleştirir ki dalgınlığınıza gelecek olsa, güneşin

doğmak üzere olduğunu söyleyebilirsiniz. Bostancı'dan Yalova'nın Saman Dağları görüldüğü vakit de Büyükada, Heybeli, Kaşıkadası ve Pideadası yavaş yavaş Bostancı'ya doğru yaklaşılmaya başlar. İşte o zaman Büyükada, Heybeli, Burgaz ve Kınalı'nın evleri gelir ta burnunuzun dibine sokulur. Siz de isterseniz sıçrar, damlardan birine konabilirsiniz.

Abdülhamit ve Meşrutiyet çağlarında Bostancı ve yöresi silme bahçeli köşktür. Anadolu Demiryolları Yönetim Kurulu Başkanı Mösyö Huguenin'in köşkü de buradadır. Kasadar Sokaktaki köşk şimdiler de dimdik ayakta ama içinde kimseler oturmadığı için pencere camları, perdeler hurdahaş olmuştur. Bahçenin öbür yakasında bir köşk daha varsa da orası da kendi yalnızlığına bırakılmıştır. Ne ki bu ikinci köşkün önündeki düzlükte bir zamanlar Gala Bahçesi adında yazlık bir gazino oturak olmuştur. Şimdiler düzlüğün alt yakasına da Taç Deniz Sporları Kulübü yayılmıştır.

Mösyö Huguenin nice yüz kez bin altının ömür dersini bütünlemiş biridir. Her akşam Kadıköy'e vapurla gelir, ordan köşküne olan yolu da kendi özel paytonuyla alır. Her karpuzun içine zarfıdak giren Mösyömüz sonraları köşkünün bir Beyaz Rusa satmış, o da Kayserili bir Yahudiye kamanço etmiştir. Aralıkta Rusun kızı Etti, Suadiye ile Bostancı arasında, azından çoğundan bir güzellik dolaştırmış, sonunda bir Amerikalıyla evlenerek dışarı gitmiştir.

Yazmacı Tahir Sokağı bir vakitler Kızılay Genel Başkanlığı yapmış Fuat Bulca'nın köşkünün de yaşıdır. Bulca, burayı daha sonraki yıllarda Zeynep Kâmil hastanesine satmıştır ki, şimdi onun önünden geçecek olsanız Zeynep Kâmil Deniz Lokaline raslarsınız. Bu sokağın Türap Sokağı ile birleştiği noktadan biraz ilerde, sağ kolda da yıllarca Aziz Derya'nın üç

katlı evi dirliğini sürdürmüştür. Bilenler bilir ki, şimdiler yıkılmakta olan bu evin üst katından Münir Nurettin, konuk olarak geldiğinde, yıldızlar sayısınca alaturka şarkı fırlatmıştır.

Türap Sokağının altındaki Çeşme Sokağında da bir zamanlar Kaptan Halit'in yalısı ince günler doldurmuştur. Burada, bugünkü günde üç katlı bir apartıman yükselmişse bunlardan birinde Kaptanın oğlu eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyicioğlu oturur. Çeşme Sokağının üstündeki Taşlı Çeşme Sokağı ise, büyük İstanbul'cu, Profesör Semavi Eyice'ye kucak açmıştır. Türap Sokağının üstündeki Tan Sokakla Yazmacı Tahir Sokağının kesiştiği köşede ise eğitimci Hayrullah Örs yıllarca konak tutmuştur.

Tan Sokaktan sonra, Yazmacı Tahir Sokak da yerini Mine Sokağa bırakır. Yine Bağdat Caddesine koşut olarak Korupark Sokağına değin uzanacak olan bu sokak insana Afrika ormanlarına ayak bastığı duygusunu verir. Hele sokağın ilk kesiminde, yol üstünde öyle dev boylu çamlar vardır ki bunlar oradaki dört katlı apartmanların boyunu da aşar.

Koruparkı diye ünlenmiş sokak ise yüzyılın başlarında Nafia Nezareti Muhasebecisi Sadi beyin köşk ve bahçesidir. Bahçedeki süs ağaçları ile katmerli güller üzerine çiçek yoktur. Köşk ise 23 odalıdır. Sadi Bey burada kendi için havagazı üretir. Vahvah ki köşk 1951 yılında yanmıştır. Nedir, Sadi Bey Birinci Dünya Savaşından önce son canını tüketmiş, köşkle bahçe de icranın eline düşmüştür. Aferin ona ki Sadi Beyin arkadaşı Seyit Abdülkadir Bey 1914'te burayı müzayededen satınalmıştır. Koruparkı Sokağının her iki yanı, şimdiler, 3-4 katlı apartmanlarla doludur. Yalnız sokağın sağında bir sıra oda vardır ki bunlar yaz ayları yazlığa gelenlere kiralanmıştır. Bizim sahaf dostumuz Ferda Anaoğul da — dükkânı Bahariye'dedir — yıllarca anacığiy-

la birlikte her yaz buraların kiracısı olmuştur. Bir ara Sadi Bey'in köşkü de oda oda kiraya açılınca, o zamanlar Deniz Yüzbaşısı olan Ferda Anaogul orayı da koruması altına almıştır.

Koruparkı Sokağının bitiminde, sağdaki apartmanların yerinde de eskiden Sadi Beyin Selamlık dairesi vardır ki içindeki antikalar pek kalabalıktır. Küçük Çiftlik Parkını işleten Ziver Bey 1935'lerde burada Korupark Gazinosunu başlatmış ve iki yıl çevreye şenlik dağıtmıştır. Bahçenin bu kesiminin üstü de Bizans Mezarlığı diye bilinir. Burayı da 1925 yılında Avukat Celal Sofu almış vede rıhtımı doldurmuştur. 1943 yılında da Ferruh ve Nejat Verdi'ye satmıştır. Sadi Bey köşkünün öbür yakasına düşen koru da 1929-1937 yılları arasında W.Y.M.C. Erkekler Kampını yaşatmıştır. Sonraları burayı Ali Asgar ve kardeşleri almış ve parselleyip satmışlardır.

Geldik şimdi Suadiye'ye ki, Suadiye plajının yeri, eskiden domates tarlasıdır. Burayı 1933 yılında plaj durumuna getiren Jandarma yüzbaşılığından emekli Kafkasyalı Mustafa Güler'dir. Kıyı boyu döküntü taşlık ve kepezlik olduğu için pek çok kum taşımış, plajın yanına bir de otel kondurmuştur. Haa buraların eski sahibi de Avukat Hazım Beydir. Jandarma Yüzbaşısı burayı ondan 800 liraya almıştır. Musta Bey — adını niçin kısaltmayalım? — iriyarı, demeyi ve ekmek suratludur. Manş Denizini yüzerek geçen yüzücü Murat onun oğludur. Suadiye'de, kıyıda, plajın üst yakasında, eskiden Beyaz Köşk diye anılan bir ev de vardır. Burası da Tacker adında bir İngilizindir. Harbiye Nezareti Muhasebat Dairesi Müdürü Hacı Muhittin Paşa Birinci Dünya Savaşı yıllarında burada oturmuştur. Bu köşkte daha sonraları da Zihni Paşa damadı bir Reşat Bey ömür sürmüştür. Onun üstündeki arsaya Atatürk'ün özel kâtiplerinden Salih Bozok, 1934

yılında, bir köşk oturtmuştur ki, onun üstünde de — artık iyiden iyiye Şaşkınbakkal'a yaklaşıyoruz — *Son Posta* gazetesinin sahibi Selim Ragıp Emeç'in köşkü vardır.

Suadiye Plaj Yolunun köşesindeki benzincinin yanında da o yıllar Farber adında bir Polonya Yahudisinin evi ve üç kızı ün salmıştır. Judith, Miriam, Tamara adlarını taşıyan kızlar yıllarca Suadiye'yi kavurup külünü havaya uçurmuşlardır. Bugünkü benzincinin karşı köşesini ise Macar Fikret Bey'in evi kaplar. Onun üstünde Başaranlar'ın evi, onun üstünde de Bay Marga'nın evi vardır. Doktor İhsan Garan'ın köşkü ise daha sonradır. Suadiye'den, gerisin geri, Çatalçeşme'ye dönecek olursak, yarı yolda, Çınarlı Sokağın başında da eskiden Manikürlü Köşk yükselir. 1933'te Avukat Nazmi Nuri Bey'in yaptırdığı köşk sonraları yıktırılmış ve yerine Türel apartmanı kondurulmuştur ki yer ve bodrum katlarını baştanbaşa TOFAŞ kaplar.

TENEKE MAHALLESİ

Osmanbey'le Nişantaşı'nı birbirine bağlayan Rumeli Caddesi ilk ağızda eski görünümünden hiçbir şey yitirmemiş izlenimini verir. XIX. yüzyılda Beyoğlu, Tepebaşı ve dolaylarında boy atan kunt yapılarla yozlaşmış kübizmi örnekleyen apartmanlar arasında uzayıp giden Cadde bundan 30-40 yıl önce nasılsa, bugün de öyledir. Aralıkta, kimi apartmanların yerine yenileri gelmiş, kimi binalar da köklü onarımlar görmüştür ama Cadde yine eski havasındadır.

Bu havaya kapılmamak gerekir. Gerçekte Caddenin yaşamı baştanbaşa değişmiştir. Yeni dükkanların yanı sıra, eski dükkanların altları da oyularak dükkan yapılmış, buralara bir sürü butik, galeri, pastane, banka, konfeksiyonevi gelip konmuştur. Bugün artık Rumeli Caddesine «İkinci Beyoğlu» denilse yeridir. Beyoğlu, 1960'larda Harbiye'ye, Şişli'ye doğru sıçrarken bu caddeyi de kendisine konak tutmuştur.

Şimdi isterseniz, Osmanbey'den Rumeli Caddesine girip Nişantaşı'na doğru ilerleyelim. Sol köşede Zeki Bey apartmanında büyük bir değişiklik yok. Yalnız dış görünümü iyisinden perdahlanmış. Onun üstündeki iki apartman ise (Birlik, Köseoğlu) eski tatavasını sürdürür. Yalnız bir banka gelip bunların altına sokulmuştur. Burayı bir iki yıl önce denetimden geçirmiş olsaydık, Caddenin sağ köşesinde öteden beri bir çok araçlara doyumluk veren benzinciye raslayabilirdik. Şimdiler bu köşede yeni ve büyük bir

yapının temelleri pekiştirilmektedir.

Sol koldaki Saray apartmanı da eski yılların bir yadigarıdır. Ne ki, bunun da dış yüzü bir hayli raspalanmıştır. Onun üstündeki 60-62 numaralı apartman ise yeni yapıdır. Titiz adındaki butik de bu iki apartmanın altlarında otağ kurmuştur. Matbaacı Osmanbey Sokağının köşesindeki Bakara Palasın — bu bina da yenidir — altında ise Vepa vardır. Vepa ile Titiz arasında ise Zeki konfeksiyon görünür. Onun yanındaki Kuşakçioğlu ile 52 numaradaki Konak apartmanı da son yılların bir ürünüdür. Bu ikincisinden sonra gelen üç apartman (Birlik, Konfor ve Emel Palas) ise oldukları yerde duruyorlar. Bunlara hiç el sürülmemiş.

Sağ koldaki Şafak Sokağının köşesindeki Vildan apartmanı için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Buna karşılık sokağın öteki köşesindeki Ay apartmanı yenidir, altında da Faruk Kundura mağazası vardır. Buraya varmadan önce, 65 numarada Rumeli Palas görünür ki Tepebaşı'ndaki Pelit Kahvesi — eskiden Tilla — 1970 yıllarına doğru tezgahını gelip buraya kurmuştur. Tam bunun karşısındaki Meserret apartmanının altını ise Renault ve Mais motorlu araçları tutmaktadır.

Gezimizi yine sağ koldan sürdürecektir olursak 55 numaradaki Bereket apartmanının altında Bella adındaki butiğe raslarız. Zaten bu caddeye «Butikler Caddesi» de denilse yanlış olmaz. 35 - 37 numaralı Nur apartmanının altında Cilcan, 31 numaralı Selamet apartmanının altında da Christine öteki butikler gibi Caddeye renk katmaktan geri kalmaz. Bunların üstündeki Bayrak apartmanını ise Tikma Dekorasyon büyültür.

İtir Sokağının köşesine ise Akbank gelip kurulmuştur. Rumeli Caddesindeki ikinci bankadır bu. Üçüncüsüyle karşılaşmak için biraz daha ilerleyip As apartmanının önünde durmak gere-

kir. Bu apartmanın bir parçasını da Galeri Emin oluşturur. Buralara kadar uzanmadan, Kip adındaki butiğe de bir göz atmak isterseniz, o vakit de 47 numaradaki Bağdat İşhanı'nda mola vermemliyiz.

Nişantaşı artık iyice belli olmaya başladı. Ama sağda üç yeni apartman daha var. Pop Koket, Koket butikleri ile Kapris Pastanesi de burada. Buralarda bir de Lola var. Caddenin Nişantaşı'na (Valikonağı Caddesine) ulaştığı köşede de Dilberler. Sol köşede ise Ankara Pazarı. Sekiz katlı yeni bir yapıya sığınmıştır bu da.

Köşeye varmadan, solda, 10 numaradaki Güven apartmanının yanında 3 katlı tahta bir bina görürseniz — ki göreceksiniz — şaşırmayın. Burası Nuh Peygamber zamanından kalma Şişli Kaymakamlığıdır ki yıllarca el sürmemeye büyük dikkat gösterilmiştir. Ne ki, burada çok mutluluklar alıp verilmiştir. Çünkü Şişli Evlendirme Dairesi de bu binanın içindedir.

Kaymakamlığa gelmeden, sol koldaki Baytar Ahmet Ef. Sokağının köşesindeki 7 katlı Haşim Bey apartmanı da yeni yapıdır. Zaten bu sokağın içine dalacak olursak, karşılaşacağımız yapıların hemen hemen tümü yenidir. Yalnız Baytar Ahmet Ef. Sokağı, Şair Nigar Sokağıyla keşiştikten sonra yeni yapılar eksilmeye başlar. Hacı Mansur Sokağına vardıktan sonra ise üstünlük eski yapılara geçer. Kodaman Sokağını da atlayıp Madalyon Sokağına ulaştıktan sonra ise buralar bundan 40-50 yıl öncesinin yüzünü gösterir. O vakitler «Teneke Mahallesi» adıyla ün salmış bir yerleşim alanı vardır buralarda. Doğrusu, bugünkü günde de Madalyon Sokağının karşısına ve hemen oradaki Nişantaşı Gençlik Kiraathanesinin soluna düşen Sütlü Sokağı ile daha aşağılardaki Kevser Sokak arasında kalan ve Sütlü Aralığı, Yolgeçen Aralığı ve Ara Sokak gibi birtakım labirentler arasında sıkışan evler

o eski «Teneke Mahallesi»nin bir kalıntısından başka bir şey değildir. Kambur zambur duvarlar elek gibi kapılar, şaşkınlık denizine dalmış pencereler... Buraların yoksulluğunu, çırpıbacaklığını anlatmaya söz yetiştir. 1946 yılında Salâh Birsell bu feleğini şaşırması Teneke Mahallesinde, iki odalı tahtadan bir barakada iki yıl kadar oturmuş ve orada Hacıvatın Evi'ni yazmıştır ki bu kadar olur. Birsell'in bu nohut büyüklüğündeki barakada payına düşen de küçük bir odadır sadece. Orada da annesiyle birlikte yatıp kalkar. Şu var ki, iki somye arasını dolduran kırık dö-kük bir masa Birsell'e «Halbuki odayı dolaşılmaz hale koyan masadır» diye başlayan çığlıklı bir sevi şiiri de döktürtmüştür.

Şimdiler Teneke Mahallesi son dirim-kalım savaşını vermektedir. Mahallenin aşağılarında Şişli Çocuk Hastanesinin eteklerindeki tepede mantar gibi biten blok apartmanlar kısa zamanda buraya da el atacağa benzer.

Hadi, yeniden Baytar Ahmet Ef. Sokağından yukarı çıkıp Rumeli Caddesine dönelim. Sağ köşede 1950 yıllarında yapılmış 9 katlı bir apartman vardır ki bu, daha önceleri, Nişantaşı Erkek Ortaokulunu barındıran 3 katlı yıkıldım, yıkılacak tahta bir yapıdır.

Nedir, bu entipüften Ortaokul pek çok ünlü öğrenciye barınak olmuştur. Milliyet Gazetesi köşe yazarı Hasan Pulur, karikatürcü Semih Balcıoğlu ile tiyatro oyuncusu Metin Serezli burada okumuşlardır ki Salâh Birsell onlara üç yıl (1943-1946) Fransızca öğretmemişse de Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Kemal Bisalman da bu okulda birkaç ay Birsell'in öğrenciliğinde bulunmuştur. Karikatürcü Ferruh Doğan ile Film Yıldızı Ayhan Işık da ortaöğrenimlerini burada görmüşlerdir. Birsell onlara da birkaç ay Türkçe der-si meşketmiştir.

Okulun öbür öğretmenleri arasında Rifat İl-

gaz da vardır. O da burada hemen hemen aynı yıllarda bulunmuştur. Film yıldızlarımızdan bir başkası, Muzaffer Tema da 1945 yıllarında, bir iki yıl okulun müzik öğretmenliğini yüklenmiştir.

Gelelim Tanburi Dürri Turan'a. O da burada Türkçe öğretmeni olarak boy gösterir. O yıllarda minarelerden işitilen Türkçe ezan Dürrü Turan'ın bir bestesine göre okunur. Elliye yakın şarkı da bestelemiş olan Hazret «Bir sitemin zehriyle içimden yaralandım» ile «Vuslat-ı canana erişmiş gönül» şarkılarını da o yıllarda patlatmıştır.

Daha eskilere, XIX. yüzyılın sonlarına göz atacak olursak buralarda *Mavi ve Siyah* yazarına da raslarız. Halit Ziya, İzmir'den İstanbul'a göç ettiği yıl (1893) doğru Sarıyer'e bir tanıdığının evine inmiştir. Yazı orada geçirdikten sonra Cihangir'e taşınmışsa da, oradaki evden hiç mi hiç memnun kalmamıştır. Gerçi evi boş iken gezdiğinde ona pek geniş, pek ferah görünmüştür, ama taşındıktan sonra anlamıştır ki pek ürktüğü evlerden biridir burası. Bir kez ev bir yeri görmekte ve de güneş almamaktadır. Sonra sokak da öyle yavan bir şeydir ki kapıdan kapıya konuşan başörtülü kadınlarla, ayaklarında takır takır nalınlarla bozuk düzen kaldırımlarda oynayan kızcağızlar onun daracıklığını daha da artırmaktadır. Halit Ziya kışı orada zar zor geçirir, ilkyazda da zindandan kaçır gibi kapağı Selanik Caddesine atar. O zamanlar Şişli Caddesi bir sahrayı andırmaktadır. Selanik Caddesi ise Osmanbey'den Nişantaşı'nın dört yol ağzına bom boş inen bir sokaktır. Tutulan ev, sefertası biçiminde, kimi üçer, kimi dörder odalı katlardan oluşan bir yapıdır. Halit Ziya orada istediği güneş ve havayı bol bol bulur. Bu evdeki bir mutluluğu da Ahmet Hikmet'i tam o sıralar tanımış olmasıdır. Çünkü o da Selanik Caddesine koşut bir sokağın öbür ucunda oturmaktadır.

DİKKAT ANILAR

Osmanlı donanmasında iki kez görev alan ve Türkler arasında «Müşavir Paşa» diye tanınan İngiliz deniz subaylarından Sir Adolphus Slade 1829 yılında İstanbul'a ilk geldiği vakit, bir gün sokakta, bir cellatın palasıyla kellesi uçurulan bir Türk'ün ölümüne tanık olmuştur. Yüreği öyle bir yarılr ki, bıraksalar, cellatı, büyük bir sevinç içinde paramparça edecektir.

Fransız yazarlarından Restif de la Bretonne da, Büyük İhtilal günlerinde Paris sokaklarında bundan daha kanlı, daha şırlak olaylarla karşılaşırsa o, Müşavir Paşa gibi soğukkanlılığını yitirmez. Onun bir görevi vardır. Bir yazar olarak gördüklerini, işittiklerini tam bir yansızlıkla günlüğüne aktaracaktır. O, okurlarını tir tir titrettiği zamanlar bile yazarların duygusuz olmalarını ister.

Gelin görün ki, coşkunun musluklarını tıkmayı öğütlediği halde Restif de la Bretonne 1792 eylülü kırımında, insanların, özellikle de papazların tavuklar gibi boğazlandığı günlerde, *L'Abbaye* hapis damında gözleri önünde birinin öldürüldüğünü görünce hemen tabanları kaldırıp evine kaçacaktır. Ertesi gün de — 3 eylül — bir kadının çırılçıplak soyulduktan sonra şişlendiğine tanık olacak, bu kez kaçmaya da vakit bulamıyarak, orada, ayaklarının altına yıkılıp bayılacaktır.

Denilebilir ki, kesmekle, doğramakla ilgili anılar bellekte daha bir yer etmektedir. Ne var, Mü-

şavir Paşa'ya soracak olursanız o size, usu etkileyen şeyin, habersiz ve hazırlıksız çıkıp gelen ölüm olduğunu söyler:

— İnsanlar, idam sehпасının olsun, ecel bıçağının olsun, hazırlanışını, tellenip pullanmasını seyrede seyrede, farkında olmadan kendilerini o yıkıma hazırlarlar. Ölüm şerbetini içen zavallının kafası sepete yuvarlandığında, beklemediğiniz bir yırtıcılığın ürpertisiyle çırpınmazsınız. Ecel de, yaşamı bedeninden uçup gidenin çırpınmaları da âletler ve gürültüler arasında yitip gider.

Şu var ki, insanın belleğinde kalan olaylar hep böyle ense traşını göstermeyen cellatlarla dolu değildir. Cavala cuvala anılar da usta kalır. Günlükçülerin dile getirdiği olaylar çokluk bu türdendir. Bunlar, olayların içinde iken, anı olabilecek şeyi kolayca kestiremedikleri için, günlüklerini molozlarla doldururlar. Sonra üzerinde durmadıkları, günlüklerine geçirmediği serüvenler karşısında da yaygarayı basarlar. Ama onlardan başka türlü bir davranış da beklenmemelidir. Olayın verdiği coşku onların, sapı samandan ayırmalarına engel olacaktır.

Lafın dümenini sapıtmamak gerekirse, her olay anı olabilir. Yeter ki sonradan anımsanabilsin? Ama hangi olaylar, hangi keman kaşlar anımsanacaktır? Geçen yıl, dergilerde edebiyat kahveleriyle ilgili anılarım yayınlanırken Sabahattin Kudret şöyle demişti:

— Bunca şeyi nasıl anımsıyorsun?

Evet nasıl anımsıyorum? Bunu ben de bilmiyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben yıllarca belleğimnin titireskoluğundan yakınmışındır. Ne var, geçmiş yılların kapağını kaldırıncı gördüm ki anılar, bir bir su yüzüne çıkmaktadır. Biri boyunun ucunu gösterir göstermez de, ötekisi ondan önce davranıp ortaya fırlamaktadır.

Bununla her görülen, her işitilen şeyin yüzde-yüz anımsanabileceğini söylemek istemiyorum. İnsan dört kol çitlembik, dört kol dul karga ile karşılaşüyor da bunların birini, ikisini aklında tutuyorsa tutuyor. Üç yıl önce Oktay Akbal'a Yahya Kemal'le olan ortak bir anımızdan — bunu başka bir yazımda anlattım — açmıştım. Bak-tım ki Oktay'ın belleğinden tüm çıkmış. Ama ben anlatınca ayrıntılarına değin anımsadı. İki ay sonra da *Cumhuriyet*'teki fıkralarından birinde kullandı. Kahvelerle ilgili anılarımı bir araya getirirken bu kez aynı şey benim başıma gelecekti. O da benim belleğimin dürümüne cila vuracaktı.

Anılar böyledir. Gelir ve gider. Kimi zaman da hiç gelmez. Bencesi şu ki, bir olayı kimisi anımsar, kimisi anımsamaz. Yada anı, birinin kafasında bir türlü yer etmişse, öbürününkinde başka türlü ömür sürer. Aralıkta da başka bir şey olur: Herkes olayın bir parçasını anımsar.

Nedir, olayın geçtiği yerde kim bulunmuşsa, topunun belleğine girip imiğine sarılan anılar da vardır. Türkiye'de anılarını kağıda döken yazarların, bilginlerin, siyasa adamlarının azlığı karşısında belki bunun doğruluğu anlaşılmayabilir. Ama Fransız romancılarından Roland Dorgelès'in, eleştirmenleri saraka etmek için, dededen sürme bir eşeğin kuyruğuna yarattırdığı, sonra da Bağımsızlar Sergisinde, Joachim-Raphael Boronali adıyla — bu ad eleştirmenlerin yüreğini hoplatmıştır — halkın karşısına çıkardığı o avurlu-zavurlu tablonun öyküsüne hem kendisinin, hem de Francis Carco ile André Salmon'un anı kitaplarında raslayabilirsiniz. Yalnız Salmon, anılarını ötekilerden sonra yazdığı için, lafı kısıdan almak zorunda kalmıştır.

Burada, biz de onu yapalım. Çünkü bir yerde en tehlikeli şey de ortak anılardır.

ARUZLA YAZILAN HACIVAT ŞİİRİ

Yahya Kemal 1937 yazını Karşıyaka'da geçirdi. İskele karşısındaki *Kulüp* kahvesinde, Karşıyaka-Konak arasında işleyen Körfez vapurlarında ünlü ve dobişik gövdesini bol bol sergiledi. Birçok İzmirliyle dostluk kurdu. Hafız Talat Beyin — babamın — kendisiyle tanışmasına izin verdi.

Bir öğle üstü Karşıyaka'ya dönmek için — o haziran İzmir Erkek Lisesini bitirmiştım — Pasaport'tan vapura bindiğim vakit salonda o dev ozanı buldum. Yanında da babam. Çekingen biriydim o vakitler. Biriyle konuşurken yüzüm kızarırdı. Yaklaşmadım onlara. Alargada durdum. Ama, hey benim babam, oğlunu görmüştü. Başıyla işaret çaktı.

Yahya Kemal, o gün, bu bıyığı ve sakalı yeni yeni gelen delikanlıya pek bir şey söylemedi. Yalnız büyük ozanların, daha çırak durumunda bile olmayanlara iletmekten büyük doyumluklar aldıkları o bilinen öğüdü bağısladı:

— Yazarlık meslek değil. Kendine doğru dürüst bir iş seçmelisin.

Doğrusu, bu pörtlemiş sözü kafam sarmamıştı. Biraz da kendisine olan sevgimi azaltmıştı. Nedir, 1943 yılında, Hilmi Ziya Ülken'in eşliğinde, onunla bir daha tanışmaya gidecektim. O yıl «İtrî» ozanı uzun bir hastalık geçirmişti. *Park Otel*'de yatıp kalkıyor, yakınlarına da kapısını açık tutuyordu. Hilmi Ziya su katılmamış bir Yahya Kemlciydi. Bana:

— Kalk gidelim. Üstad aranmaktan hoşlanır.

Boğaz'a bakan bol ışıklı bir nohut oda. Demir bir karyola odanın hemen hemen yarısını kaplamış. Dev ozan karyolanın üstüne oturdu. Biz de karşısına dizilmiş zingirdek iskemlelerden ikisine çöktük. Hilmi Ziya beni öne sürdü. Şiirler yazıyordum. Yahya Kemal'in Yeni Şiiri pek merak ettiği bakışlarından anlaşılıyordu. Ne var, bana öyle geldi ki bu merak, daha çok, genç bir ozanın kendi şiiri için ne düşündüğünü öğrenmeye yönelikti. Gelin görün ki, genç ozanın ağzından kendisi için hiçbir söz çıkmıyordu. Üstelemesiyle bir şiirimi okudum. Üstelemese de okurdum ya... Şiir bitti. Yahya Kemal'den gık çıkmıyordu. Şiirimi beğenmediği bir gerçektir.

Bir yıl sonra, Sait Faik'le İstiklal Caddesinden geçerken *Degustasyon*'da, kapıdan girince solda, caddeye bakan masada Yahya Kemal'i yine görecektim. Hem bira sarhoşu olmaya çalışıyor, hem de dışardan geçenleri seyrediyordu. Sait'le bir ara göz göze geldiler mi bilmiyorum. Beni içeri sürükledi Sait. Biraz sonra üstadla üçüncü kez tanışıyordum.

Konuşmamız hemen şiire dayandı. Yahya Kemal Yeni Şiire değer verdiğini göstermek çabasındaydı yine. Nâzım Hikmet'i iyice övdükten sonra Orhan Veli'yi aldı ele. Onun için de irice dirice laflar etti. Sıra Sait'e gelmişti. O, Nâzım'ı sevdiği, yada sevmediği üzerine bir şeyler demek gereğini duymadı. Nâzım ununu elemiş bir ozandı. Orhan Veli'nin davuluna ise hem alttan, hem de üstten vurdu. Ben de bir şeyler yumurtladım. Benim sözlerim de Orhan Veli'yi bulunduğu yerden biraz daha aşağıya indirmekten öteye geçmedi.

Yahya Kemal bir an sarsılır gibi oldu. Nâzım'la Orhan Veli üzerine döktürdüklerini bizim büyük heyamolalarla karşılamamış olmamız yüreğine mutluluk vermişti. Lafı yine kaptı. Evirdi,

çevirdi, sonunda şu cümleyle noktaladı:

— Nâzım da, Orhan Veli de iyi ozan. Ama şiir başka yerlerde.

Yahya Kemal'le ilgili bir anımı daha anlatmak isterim.

Tünel'in oralarda Haşet Kitabevinin önündeyim. Bu kez yanımda Oktay Akbal. Yahya Kemal kitapçıdan çıktı mı, çıktı.

— Nasılsınız üstad, ben Oktay.

Üstadın yüzü ışıdı. Genç kuşak yazarlarının kendi şiirine bağlandığı anlamına gelmez miydi bu iki heceli sözcük? Yahya Kemal uçtu, uçacak. Ama bir ustanın da kullarının gönlünü alması gerekirdi. Oktay'ın gözlerinin içine gülerek okşantısını yuvarladı:

— Sizin nâzımınız son zamanlarda çok gelişti.

Oktay afalladı. Bir iki kez, pik pik güldü. Ordan ayrılınca onu avutmak istedim:

— Seni herhalde Oktay Rifat sanmıştır.

Aklı yattı buna. Ama yüzünde yine bir inançsızlık okunuyordu.

Üstadla bir karşılaşmam daha var. Ama bu bambaşka bir karşılaşma. 1957 yılında Viyana Üniversitesinden Teschner adında bir türkolog gelmişti İstanbul'a. Aslan yürekli Haldun Taner'in aracılığı ile Türk ozanlarının şiirlerini kendi sesleriyle banda alıyordu. Ben de bir sürü şiir okumuştum. Benden sonra da Yahya Kemal. Ama arada Profesörün teknik bir yanlışlığı olmuş. Benim kimi şiirlerimin üstüne Yahya Kemal'in kileri almış. Üstad şiirlerini dinlemek isteyince de, şiirlerin sonlarında, yada duraklamalarda kendi fâilâtünlü, feilâtünlü dizelerinin altından benim Hacivat şiirlerimin dizeleri fışkırmış. Üstad, ilkin olayı arûza oynanan bir oyun sanmış. Ama benim dizelerim sökün etmeye başlayınca bütün istifi bozulmuş. Hışım la yağa kalkarken, bir yandan da bağıryormuş:

— Bunlar ne. Bu hacivatlıklar da ne?

i ç i n d e k i l e r

KÜLTÜR RÜZGARLARI	5
GEL BENİM GÖZÜM ÇIKAR	10
DOĞA	14
TANGO RENGİ	16
YAZININ TADI	21
ŞİİR ZAMANI	26
YAŞAMIN İÇİNDE	31
BEHÇET KARELERİ NİÇİN YAZDI?	36
ÖT KEKLİK AMAN	43
KALABALIKTA BİR OZAN	47
AV BORULARI	53
HALLEY KİMİ KURTARIR?	61
AĞIR DONANMA	66
EY ŞAİR GİDİŞİN NE YANA?	69
DİVÂNİA'NIN VAKIFLARI KAÇ PARA?	74
İŞTE BUNA YANDI YÜREĞİM	79
ALAYIMA ON KURUŞ VAR	86
YAŞASIN SAHAFLAR	91
DELİ HAFİZ	97
BİR ACEM ŞAHI	103
SOKAK KÖPEKLERİ	108
KİM İPLER YAZARLARI	113
BABIALİ'NİN İÇYÜZÜ	121
HACI BABANIN SERÜVENLERİ	126
BAĞDAT HIRSIZI	133
BOSTANCI VE BEN	141
TENEKE MAHALLESİ	149
DİKKAT ANILAR	154
ARUZLA YAZILAN HACİVAT ŞİİRİ	157

4 Kitap ve Sahif
Denemeleri

HALLEY KİMİ KURTARIR

deneme

SALÂH BİRSEL

Şu var ki, kişiöğulları tehlike önünde birbirlerine yaklaşırsalar, hamurlarının gerçek kıvamına dönseler de tehlike geçti ateşten gömlek sıyrılıp atıldı mı yine eski bağdaşlarını sürdürürler. Çünkü onlar hangi balığın suratı bozursa onun daha lezzetli olduğunu bilirler. Hem, yalan dolan olmadan yaşam vapurunun yürüyebileceğine pek inanmazlar. Üstelik yenilikler, yeni yaşamlar da onları ürkütür.

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

120 Lira